بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓު
ދިވެހިރާއްޖެ

ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް

- **ޤަޟިއްޔާ ނަންބަރު:** 2022/HC-A/455
- **އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް:** ސަނީ ޝާހް ޖްރައިވުބް ދިމިބުޔް
- **އިސްތިއުނާފު ކަރުދާހުގެ ފަރާތް:** ދައުލަތް / މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ
- **މައްސަލައިގެ ބާވަތް:** އެއްބަސްވުމާގުޅޭ ޚިލާފު އުފެދިގެން ހުށަހަޅާ މައްސަލަ

މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ މަޖިލިސް:

ފަނޑިޔާރު ޙުސައިނާ މުޙައްމަދު
ފަނޑިޔާރު ދީބާނާޒް ފަހުމީ
ފަނޑިޔާރު ޢަބްދުއްރަޤީބު އިބްރާހީމް

ނިމުނު ތާރީޚު: 15 ރަމަޟާން 1447 / 03 މާ 2026

ހައިކޯޓުގައި ޤަޟިއްޔާ ރަޖިސްޓްރީ ކުރެވުނު ތާރީޚް: 13 ޖުމާދަލްއޫލާ 1444
07 ޑިސެންބަރު 2022

އިސްތިއުނާފުކުރެވުނު މައްސަލަ:

- ނަންބަރު: 1720/Cv-C/2021
- ނިންމި ކޯޓު: ސިވިލް ކޯޓު
- ބާވަތް: އެއްބަސްވުމާގުޅޭ ޚިލާފު އުފެދިގެން ހުށަހަޅާ މައްސަލަ
- ހުށަހެޅުނު ތާރީޚް: 29 އޭޕްރީލް 2021
- ނިމުނު ތާރީޚް: 26 އޮކްޓޫބަރު 2022

އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތް
ސަނީ ޔާމް ޕްރޮޕަރޓީ ލިމިޓެޑް

ޤާނޫނީ ވަކީލު: ޢަބްދުﷲ ރަޝީދު / ދަފްތަރު ނަންބަރު ރސ 1980، މާލެ

އިސްތިއުނާފު ރައްދުވި ފަރާތް
ދައުލަތް / މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ

ޤާނޫނީ ވަކީލުން: ސީނިއަރ ސްޓޭޓް އެޓަރނީ ޢައްމާދު ވާޙިދު
ސީނިއަރ ސްޓޭޓް އެޓަރނީ ޝިފާޢު މުޙައްމަދު ވަޙީދު
ސީނިއަރ ސްޓޭޓް އެޓަރނީ ދުޢާ މުޙައްމަދު
ސްޓޭޓް އެޓަރނީ ނާހިލް ވަޙީދު

މަދަނީ – ކުލީގެ އެއްބަސްވުން – އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުވުން – އެއްބަސްވުން އުވާލުން – ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 20 ވަނަ މާއްދާ އާއި 21 ވަނަ މާއްދާ އާއި 22 ވަނަ މާއްދާ އަދި 23 ވަނަ މާއްދާ – ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 11 ވަނަ މާއްދާ އާއި 14 ވަނަ މާއްދާ އާއި 15 ވަނަ މާއްދާ – ދިވެހިރާއްޖޭގެ [illegible] ޤާނޫނުގެ 5 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ (1) އަދި (2) – ޤާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާ – އެއްބަސްވުމުގެ ޢިލްމީ ޝަރުޠުތައް – 3 ބާވަތުގެ ޢިލްމީ މާއްދާ – ކުއްޔަށްދޭ ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތަށް ލިބިގެންވާގޮތް – exclusive possession and use – express terms – implied terms – ގެއްލުމުގެ ބަދަލު – ގެއްލުމުގެ ބަދަލަށް ދަޢުވާކުރުމުގެ ޙައްޤު

ފަނޑިޔާރު ޙުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔު

މައްސަލައިގެ ތަފްޞީލު

1. މިއީ ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާއާ އެ ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ޝަރުޢީ ނުވަތަ ޤާނޫނީ ހަމަތަކާއި ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ އެ ދަޢުވާއާ އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް އެދި ސަނީ ޓާރް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް (ކުންފުނީގެ ރަޖިސްޓްރީ ނަންބަރު C-0526/2013) (މީގެ ފަހުން "އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތް" ނުވަތަ "ސަނީ ޓާރް") ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓަށް ހުށަހަޅުއްވުން ބަލާފައިވާ ދަޢުވާއެކެވެ.

2. މި ދަޢުވާގައި އިސްތިއުނާފު ރައްދުވަނީ ދައުލަތް (މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ[1]) (މީގެ ފަހުން "އިސްތިއުނާފު ރައްދުވާ ފަރާތް" ނުވަތަ "ދައުލަތް" ނުވަތަ "މިނިސްޓްރީ") ގެ މައްޗަށެވެ.

މައްސަލައިގައި ކަންހިނގާފައިވާ ގޮތް

3. ގދ. އަތޮޅުގައިވާ ކާރިހުޅުދޫ އެއް ރިޔާ ފަޅުރަށުގައި (މީގެ ފަހުން "ރަށް" ނުވަތަ ގދ. ކާރިހުޅުދޫ") ޕްރޮޖެކްޓްގެ މަސައްކަތް އަދި ކޮމްޕްލީޝަން އެގްރީމަންޓުގެ މަސައްކަތް ކުރުމަށްޓަކައި ބީލަމުގެ އުސޫލުން ހޮވާ ފަރާތަކަށް ކުއްޔަށް ދިނުމަށް ސަރުކާރުން (ރައީސުލްޖުމްހޫރިއްޔާގެ އޮފީހުގެ ސިޓީ ނަންބަރު 43/2013/30/ސިބިއާ(އުސޫ)-1ން ހުއްދަދީގެން) ޕްރޮޖެކްޓްގެ މަސައްކަތާއި ކޮމްޕްލީޝަން އެގްރީމަންޓުގެ މަސައްކަތް ކުރުމަށްޓަކައި ރަށް ކުއްޔަށް ހިފުމަށް އަދި ބީލަން ހުށަހެޅުމަށް މިނިސްޓްރީން ކުރި އިޢުލާނަށް

---

[1] ދައުލާ ބަޔާންކުރައްވައިދިނުމުގައި ވިދާޅުވީ މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރއަށް ސަރުކާރުން ވަކިން އެކުލަވާލި މައްސަލައިގެ ތެރެއިން، ސިވިލް ކޯޓަށް ދައުލާ ހުށަހެޅުއްވި، މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރގެ ނަން މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރއަށް ބަދަލުކުރެވިފައިވާތީއެވެ. އެހެންކަމުން، މި ނިންމުމުގައި މިނިސްޓްރީ މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރއާ އަދި އެ ނަމުން މިނިސްޓްރީގެ ނަން ބަދަލު ގެނެސް ބަދަލުކުރެވިފައިވާ ގޮތަށް، އެގްރިކަލްޗަރއާ ގުޅުވައިގެން ސަރުކާރުގެ ވުޒާރާ ނިސްބަތްކޮށްފައެވެ.

(ނަންބަރު (IUL)30-E/30/2013/50) އިޖާބަދީ، ސަފީ ފާމްއިން ބީލަން[2] ހުށަހަޅާފައިވާހިނދު، މިނިސްޓްރީއިން އެ ބީލަން ޤަބޫލުކޮށް، ގދ. ކާނިރުގުދޫ ކުއްޔަށް ދިނުމަށް މިނިސްޓްރީ އާއި ސަފީ ފާމްއާ ދެމެދު 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ނަންބަރު (AGR)30-E/PRIV/2013/26 "ގދ. ކާނިރުގުދޫ ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ އެއްބަސްވުން" (މީގެ ފަހުން "އެއްބަސްވުން") ވެވިފައެވެ.

4. މި އެއްބަސްވުމުގެ މުއްދަތަކީ، އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރާ ތާރީޚުން ފެށިގެން، 21 (އެކާވީސް) އަހަރު ދުވަހެވެ. މި މުއްދަތުގައި، ސަފީ ފާމްއިން ހުށަހަޅާފައިވާ ޕްރޮޕޯޒަލްގައިވާ ޕްލޭނުގެ މަސައްކަތާއި ކޮމްޕޯސްޓް އުފެއްދުމުގެ މަސައްކަތްކުރުމަށް، ރަށް ކުއްޔަށް ދީފައިވެއެވެ.[3]

5. ސަފީ ފާމްގެ ފަރާތުން މިނިސްޓްރީއަށް 25 މޭ 2014 ގައި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައި، މިނިސްޓްރީއާއި ސަފީ ފާމާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން، ގދ. ކާނިރުގުދޫ، 21 (އެކާވީސް) އަހަރުގެ މުއްދަތަށް ސަފީ ފާމަށް ކުއްޔަށްދޫކޮށްފައިވާއިރު، އެ ރަށުގައި އެހެން ބަޔަކު ދިރިއުޅުމާއި، އެ ރަށް ބޭނުންކުރަމުންދާކަމާއި، އެ ރަށް ހުސްކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުން ނަމަވެސް އެކަން ކާމިޔާބުނުވާކަމާއި، މިކަމުގެ ސަބަބުން އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ފެށިފައިނުވާކަމާއި، އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މި ރަށް ސަފީ ފާމަށް ޙަވާލުކޮށްދިނުމަށް ސަފީ ފާމުން އެދިފައިވެއެވެ.

6. މި ސިޓީއާ ހަވާލާދީ، މިނިސްޓްރީއިން 05 ޖޫން 2014 ގައި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައިވަނީ ހުށަހަޅާފައިވާ މައްސަލަ މިނިސްޓްރީން ބަލަމުންދާކަމުގައެވެ.

7. މިނިސްޓްރީއިން 14 އޮކްޓޫބަރު 2014 ގައި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައި، އެ ރަށަކީ ވަގުތީ ގޮތުން ބެލެހެއްޓުމަށް ގދ. އަތޮޅު އޮފީހުން 02 ނޮވެމްބަރު 2009 ގައި ބަލަހައްޓަން ދޫކޮށްފައިވާ ރަށެއްކަމަށާއި، ނަމަވެސް 30 ސެޕްޓެމްބަރު 2013 ގައި އެ ރަށަށް ޕްރޮޕޯޒަލް

---

[2] މިއީ ސަފީ ފާމްގެ ފަރާތުން ރަށް ކުއްޔަށް ހިފުމަށް އެދި 24 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ހުށަހަޅައި، މިނިސްޓްރީއިން ޤަބޫލުކޮށްފައިވާ ޕްރޮޕޯޒަލްއެވެ.

[3] އެއްބަސްވުމުގެ 2 ވަނަ މާއްދާއާއި 3 ވަނަ މާއްދާ

ތަރައްޤީކުރުމަށް ހަމަޖެހިފައިވާ ރަށެއް ކަމުގައި ހަމަޖެއްސުމުން، އެ ރަށް އެހެން ފަރާތަކާއި ހަވާލުކޮށްފައިވާނަމަ ވަކިކުރުމަށް އެންގުމަށްފަހު، އެ ރަށް ބީލަމަށް ލައިގެން ސަނީ ފާމްއަށް އެ ރަށް ކުއްޔަށްދޫކޮށްފައިވާކަމަށާއި، މިކަން ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލަށް އަންގާފައިވާކަމަށާއި، އެހެނަސް މިހާތަނަށް އައިއިރުވެސް އެ ރަށުގައި ބަޔަކު ތިބެގެން މިނިސްޓްރީން ރަށް ކުއްޔަށް ދޫކޮށްފައިވާ ފަރާތަށް އެ ރަށަށް ނޭރިގެން އުކަޅުގެ ޝަކުވާ މިނިސްޓްރީގައި ކުރަމުންގެންދާތީ، އެ ރަށުގައި ތިބީ ކޮން ބައެއްތޯ ބަލައި، އެ ރަށް ހުސްކުރުމަށްފަހު މިނިސްޓްރީއަށް އެކަން އެންގުމަށް އަންގާފައިވެއެވެ.

8. 14 މެއި 2015 ގައި މިނިސްޓްރީން ސަނީ ފާމްއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައި، ގދ. ކާދެއްދޫއާބެހޭ މައްސަލަތަކެއް ސިވިލް ކޯޓުގައި އަދި ގދ. އަތޮޅު މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގައި ހިނގަމުންގޮސްފައިވާތީ، އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ސަނީ ފާމްއިން މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންދިއުން ފުރަގަސްދީފައިވާކަމަށާއި، އެހެނަސް މިހާރު ކޯޓުގައި ހިނގަމުންދިޔަ މައްސަލަތަކެއް ނިމި ބާޠިލުކޮށްފައިވާތީ، މިހާރު ގދ. ކާދެއްދޫގައި މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަށް އެއްވެސް ހުރަހެއް ނެތްކަމުގައި ބަޔާންކޮށްފައެވެ.

9. ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ގދ. ތިނަދޫ ޓްރިބިއުނަލް 18 މެއި 2015 ގައި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައި، ސަނީ ފާމްއިން ގދ. ކާދެއްދޫ ދިގު މުއްދަތަށް ކުއްޔަށް ނަގާފައިވާކަމަށާއި، އެހެނަސް އެ ރަށުގައި އެހެން ފަރާތެއް ދިރިއުޅެމުންދާތީ، އެ ރަށް ހުސްކުރުމަށް އެންގިނަމަވެސް، އެ ރަށުގައި އެ ފަރާތަކުން ދިރިއުޅެމުންދާކަމަށާއި، އެ ރަށުން މާލީ ގެއްލުމެއް ކަމަށް ނުލިބޭތީ، އެ ރަށް ހުސްކޮށްދިނުމަށް އެދިފައެވެ.

10. މި ސިޓީގެ ޖަވާބުގައި މޯލްޑިވްސް ޓްރިސް ސަރވިސްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، ގދ. ކާދެއްދޫއާބެހޭ ޒޯރުން ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓަށް ހުށަހެޅިފައިވާ މައްސަލައާ ގުޅިގެން، އެ މައްސަލައިގައި ޝަރީޢަތުން ވަކި ގޮތެއް ކަނޑައަޅަންދެން ނުވަތަ ކޯޓުން ވަކި އަމުރެއް އަންގަންދެން، އެ ރަށާއި ބެހޭ

އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ނުހިންގުމަށް އެ ކޯޓުން 02 ޖޫން 2015 ގައި ވަގުތީ އަމުރެއް ނެރެފައިވާތީ، އެ ރަށް ހުސްކޮށްދެވެން ނެތްކަމުގައެވެ.

11. މި ވަގުތީ އަމުރަށް ބަލާއިރު، މިއީ ގދ. ތިނަދޫ، މާނެލް، ޤުދުރަތުﷲ ސިދުޤީ ބަލަހައްޓަމުން ގެންދާ ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫގައި އިންވެސްޓްކޮށްފައިވަނިކޮށް އެ ރަށުގައި މަސްވެރިކަމާއި ދަނޑުވެރިކަން ކުރުމަށް ދިގު މުއްދަތަކަށް ކުއްޔަށް ދިނުމަށް މިނިސްޓްރީއިން އިޢުލާނުކޮށް، އެ ރަށް ބިޑަށް ހުޅުވާލާ، އެ ޕްރޮޖެކްޓް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިވާތީ، އެ ރަށުގައި ކޮށްފައިވާ ޚަރަދުގެ އެއްވެސް ބަދަލެއްނުދީ، ބިޑު ކާމިޔާބުވި ފަރާތާއެކު މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުން ހަދާފައިވާތީ، އެކަމުގެ ސަބަބުން ޤުދުރަތުﷲ ސިދުޤީގެ ހައްޤު ނިގުޅައިގަނެފައިވާކަމުގައި ދެކި، މިކަމުގެ ސަބަބުން އިޤްތިޞާދީ މިންވަރުގެ ގެއްލުންތަކެއް ލިބިފައިވާތީ، ބަދަލު ހޯދުމަށް އެދި މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ހުށަހަޅައި، އެކަން ފައިސަލާކުރުމުގެ ކުރިން، އެ ރަށާއި ބެހޭ ގޮތުން އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ނުހިންގުމަށް ވަގުތީ އަމުރެއް ނެރެދިނުމަށް ޤުދުރަތުﷲ ސިދުޤީގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާއިރު، ޝަރީޢަތުން ވަކި ގޮތެއް ކަނޑައަޅަންދެން، ނުވަތަ ކޯޓުން ވަކި ގޮތެއް އަންގަންދެން، ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫ ބިމުގެ އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ނުހިންގުމަށް މިނިސްޓްރީއާއި، އަތޮޅު ކައުންސިލްގެ އިދާރާގެ މައްޗަށާއި، އަދި ކަމާބެހޭ އެންމެހައި ފަރާތްތަކަށް އަންގައި 02 ޖޫން 2015 ގައި ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުން ނެރެފައިވާ އަމުރެއްކަން އެނގެއެވެ.[4]

12. ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް އެދި ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ޤުދުރަތުﷲ ސިދުޤީގެ މައްޗަށް ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގައި 11 އޮކްޓޫބަރު 2015 ގައި އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާއިން ދަޢުވާ އުފުލާފައިވެއެވެ. މި ދަޢުވާގައިވަނީ، މިނިސްޓްރީއާއި ސަނީ ފާމާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫ ބަލަހައްޓަމުން ސަނީ ފާމާއިން ދިޔައިރު، އެރަށުގައި ދިރިއުޅޭ ޤުދުރަތުﷲ ސިދުޤީ އެ ރަށުގައި އެހެނިހެން މަސައްކަތްތަކެއް ކުރަމުންދާތީ، އެކަމުން ހުއްޓުވަން ޤުދުރަތުﷲ

---

[4] ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 146/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާގެ ތެރެއިން، އެ ކޯޓުން ނެރެފައިވާ ނަންބަރު B2-Q10CMC-03/2015 "ކޯޓު އަމުރު"

ބިލްދުރީ އިންކާރުކުރުމާއި ގުޅިގެން، އެ ރަށް ކުއްޔަށް ހިފި މަޤްޞަދާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރަން ނުފެށި ލަސްވުމުގެ ސަބަބުން، ސަނީ ފާމްއަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީގެ ފަރާތުން ހޯދުމަށް އެދޭ ކަމުގައެވެ. މި މައްސަލައިގައި، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީއާއި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު އޮފީހާއި ދެމެދު އެގްރިމެންޓެއް ކުރެވި، 03 ޑިސެމްބަރު 2009 ގައި ސޮއިކޮށްފައިވާކަމަށާއި، މި އެގްރިމެންޓަކީ (ނަންބަރު: QB-2009/60 (AG)) ގދ. ކާނިހުޅުދޫ ކިޔާ ފަޅުރަށަށް ކޮންމެ މީލާދީ އަހަރަކަށް -/8,200ރ. (އަށްހާސް ދުއިސައްތަ ރުފިޔާ) ވަރުވާ ދައްކާގޮތަށް ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީއާއި ބެލެހެއްޓުން [illegible]، މި މައްސަލައިގައި ސަނީ ފާމްއިން [illegible] މި އެގްރިމެންޓް [illegible]، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީ އެ ރަށުން [illegible] ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ [illegible]، އެ [illegible] ލިބިފައިވާ [illegible]، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީ [illegible] ސަނީ ފާމްއިން [illegible]، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީ [illegible] ސަނީ ފާމް [illegible]، ސަނީ ފާމް [illegible] ބަދަލު، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީގެ [illegible]، ޤުދުރަތުﷲ ބިލްދުރީގެ [illegible] ސަނީ ފާމްއިން [illegible]، 28 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި [illegible] ހުކުމްކޮށްފައިވެއެވެ.

13. މި ހުކުމަށްފަހު، މި ހުކުމާއި [illegible] ސަނީ ފާމްއިން މިނިސްޓްރީއަށް 30 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި ސިޓީ ފޮނުވާފައިވެއެވެ. މި ސިޓީގައި ވަނީ، [illegible]، އެ ރަށް ކުއްޔަށް ހިފިފައިވާ ފަރާތާއި އެ ރަށް [illegible]، މި ރަށް ކުއްޔަށް ހިފުމަށް 2013 އޮކްޓޫބަރުގައި [illegible]، އެ ރަށުގައި [illegible]، އެ [illegible]، އެ ރަށަށް ކުރި

ދައްކަވުންދާނީ، ސަނީ ޖާމްއަށް -/1,470,000ރ. (އެއްމިލިއަން ހަތަރުލައްކަ ހަތްދިހަހާސް ރުފިޔާ) އަނބުރާ ދަލީ އަދަދެއްގެ ގެއްލުންވެފައިވާތީ، މިކަން ބަދަލުދިނުމަށް އެދި ކަމުގައެވެ.

.14 01 ފެބުރުއަރީ 2016 ގައި މިނިސްޓްރީން ޤުދުރަތުﷲ ބިލާލަށް ސިޓީއެއް ފޮނުވާފައިވެއެވެ. އެ ސިޓީގައިވަނީ، އެ ތަރަހަ 28 އޮކްޓޯބަރު 2013 އިން ފެށިގެން ސަނީ ޖާމްއަށް ކުއްޔަށް ދީފައިވާ ތަރަހަކަށްކަމާއި، އެ ތަނަށް ވަޅުޖެހުމުން ބޭރުކުރުމަށް ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލާއި ޤުދުރަތުﷲ ބިލާލު އާދަމް ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިނުވާތީއާއި، އެ ތަރަހަ މިހާރު މިނިސްޓްރީގެ ދަށުގައިވާ ތަރަހައެއްކަމާއި، އަދި ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާގައި، ތަރަހަން ޤުދުރަތުﷲ ބިލާލުގެ ބަދަލުގެ ފާސްކުރި ބޭރުގެ ފަރާތްތަކާއި ތިމާގައި މިނިސްޓްރީ ހިފެހެއްޓުން ބަޔާންކޮށްފައިވާތީ، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލާއި ޤުދުރަތުﷲ ބިލާލު އާދަމް ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް، އެ ތަން ޤުދުރަތުﷲ ބިލާލުގެ ހިޔާއިން ވަކިކުރަން އަންގާކަމުގައެވެ.

.15 ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫ ކައުންސިލުން ދިނުމަށް ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ 29 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން އެ ތަން ޚާލީކުރުމަށް މިނިސްޓްރީގެ ޓީމް 28 އޭޕްރީލް 2019 ގައި އެ ތަރަހަ ދިޔުމުން ހަމަޖެހިފައިވާކަމުގައި އަންގައި، ސަނީ ޖާމްއަށް މިނިސްޓްރީން 23 އޭޕްރީލް 2019 ގައި ސިޓީއެއް ފޮނުވާފައިވެއެވެ.

.16 އެއަށްފަހު، 01 އޮގަސްޓް 2019 ގައި މިނިސްޓްރީން ސަނީ ޖާމްއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ސަނީ ޖާމްއިން ތަރަހަގައި ކުރަން ހުށަހަޅާފައިވާ މަސައްކަތްތައް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާކަން 28 އޭޕްރީލް 2019 ގައި އެ ތަން ޗެކްކުރުމުން ކުރި ދަތުރުގެ ރިޕޯޓުން ފާހަގަކުރެވިފައިވާކަމަށާއި، ތަރަހަގައި ކުރަމުން އެއްބަސްވުމާއި މަސައްކަތް އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން ކުރިއަށް ގެންދިޔުމަކަށް، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން، މި ސިޓީގައިވާ ތާރީޚުން ފެށިގެން 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއް މި މަސައްކަތް ކުރުމަށް ދީފައިވާކަމަށާއި، 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައިވާގޮތުގެ މަތިން

މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާނަމަ، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ގޮތުގެ މަތިން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުވާނެކަމުގައެވެ.

17. 01 އޮގަސްޓް 2019 ގެ ނޯޓިސްއާ ޙަވާލާދީ، 23 އޮގަސްޓް 2020 ގައި މިނިސްޓްރީން ސަނީ ފާމްއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައިވަނީ، އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާތީ، އެކަން ރަނގަޅުކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ނޯޓިސް ދެވުނުނަމަވެސް، އެ މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި، ރަށުގައި ކުރަން ހުށަހަޅާފައިވާ މަސައްކަތްކޮށްފައިނުވާތީ، ދެ ފަރާތުގެ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ސިޓީގައިވާ ތާރީޚުން ފެށިގެން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް، އެ ރަށް ވަކިކޮށްދިނުމަށް އަންގާކަމުގައެވެ.

18. 03 ސެޕްޓެންބަރު 2020 ގައި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލްގެ އިދާރާއިން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ ރަށު ކައުންސިލްގެ އިދާރާއަށް ފޮނުވާފައިވާ ފެކްސް މެސެޖުގައި މިނިސްޓްރީން ކުއްޔަށް ދޫކޮށްފައިވާ ގދ. ކާނިހުތުދުގެ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް، އެ ރަށް ކުއްޔަށް ދޫކޮށްފައިވާ ފަރާތުން އެ ރަށް ވަކިކޮށްދިނުމަށް މިނިސްޓްރީން އަންގާފައިވާކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

19. 14 ސެޕްޓެންބަރު 2020 ގައި ސަނީ ފާމްއިން މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީގައި، 03 ސެޕްޓެންބަރު 2020 ގައި ހުވަދު އަތޮޅުގެ ކައުންސިލްގެ ފަރާތުން އެ ރަށަށް ގޮސް، އެ ރަށުގައި ކުރާ މަސައްކަތް ހުއްޓުވާ، އެ ރަށް ހުސްކޮށްދޭން އަންގާފައިވާކަމުގައި، މިކަން އަންގާފައިވަނީ އެއްވެސް ނޯޓިސްއެއް ދިނުމަކާނުލައިކަމުގައި، އެ ކުންފުނިން ކުރި މަސައްކަތުން މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވާކަމަށް ބަޔާންކޮށް 03 ސެޕްޓެންބަރު 2020 ގައި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލްގެ އިދާރާއިން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ ރަށު ކައުންސިލްގެ އިދާރާއަށް ފޮނުވާފައިވާ ފެކްސް މެސެޖެއް ލިބުނުކަމަށާއި، މިނިސްޓްރީ އާއި ސަނީ ފާމާ ދެމެދު އެއްބަސްވުން ވެވުން ހުރުމުން އެ ރަށް އެ ފަރާތައި ހަވާލުކޮށްދީފައިވާކަމަށާއި، [illegible] ބަދަލުކުރެވިފައިވާކަމަށާއި، މިކަމާއެކުވެސް އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އެ ފަރާތުގެ [illegible] ޒިންމާ އަދާކުރުމަށް

މަސައްކަތްކޮށްފައިވާކަމަށާއި، މި ދަރަން އިންވެސްޓްމަންޓްތަކެއް ކުރެވިފައިވާތީ އެކަން ސަލާމަތްކުރުމަށް އެހީތެރިކަމަށް އެދޭކަމަށާއި، މިކަން ހާއްސަކޮށް ބަޔާންކުރަނީ ކޮވިޑްގެ ޕެންޑެމިކްގެ ތެރޭކަމުގައިވާތީކަމަށާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ނޯޓިސް މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ދީފައިނުވާކަމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

20. 29 އޭޕްރީލް 2021 ގައި ސަރީ ގާތު ފަރާތުން މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ސިވިލް ކޯޓުގައި ދަޢުވާ އުފުލާފައިވެއެވެ. މި ދަޢުވާއަކީ، ގޮތު: ކޮންސަލްޓަންސީ ޕްރޮޖެކްޓް މަސައްކަތުގައި، އެގްރީމަންޓްތަކާއި އަދި ފިޝަރީޒްއާގެ މަސްތަރުބިއްޔަތު ކުރިއަށް ގެންދިއުމަށްޓަކައި ސަރުކާރުން މިނިސްޓްރީއަށް ހަވާލުކޮށް ޕްރޮޖެކްޓްގައި އެއްގޮތަށް ގޮތު: ކޮންސަލްޓަންޓް އެއްބަސްވުމާ ސަރުކާރާއި މިނިސްޓްރީ އާއިމެދު 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ވެވުނު އެއްބަސްވުމާއި، ޤާނޫނު ނަންބަރު 4/91 (ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނު") އާއި ޤާނޫނު ނަންބަރު 20/98 (ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވިޔަފާރިއާބެހޭ ޤާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވިޔަފާރިއާބެހޭ ޤާނޫނު") އާ މިނިސްޓްރީން ޚިލާފުވެފައިވާކަމަށް ބުނެ މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ދަޢުވާ ރައްދުކޮށްގެން ސަރީ ގާތު ހުށަހަޅާފައިވާ ދަޢުވާއެކެވެ.[5]

21. މި ދަޢުވާގައި ސަރީ ގާތު ފަރާތުން މައިގަނޑު ގޮތެއްގައި ބުނެފައިވަނީ 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި މިނިސްޓްރީއާއެކު ގޮތް: ކޮންސަލްޓަންސީ ހިދުމަތުގެ އެއްބަސްވުމެއް ވެވިފައިވާކަމަށް، އެ ދަރަން ބަލަހައްޓަމުންގެންދިޔައީ ސަރީ ގާތުކަމަށާއި، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތްތައް ފުރިހަމަކޮށްދީފައިވާކަމަށް، އެ ދަރަން ބަލަހައްޓަމުންދިޔައީ އެކަން ކުރެވިފައިވާކަމަށާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރާ ނޯޓިސް ސަރީ ގާތަށް ނުލިބޭކަމަށާއި،

---

[5] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް" ގެ "ދަޢުވާގެ ހުލާޞާ"

އެ ރަށުގެ ކުރި ބަރާބަރަށް ދައްކާފައިވާކަމަށާއި، އެ ރަށް ސަރީ ފުޑްގެ ކިބައިން ވަކިކޮށްލައްވާފައިވާ އެއްވެސް ނޯޓިސްއެއް ދިނުމެއްނެތި ކަމުގައެވެ.[6]

22. މި ދަޢުވާގައި ސަރީ ފުޑްގެ ފަރާތުން އެދިފައިވަނީ 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި މިނިސްޓްރީ އާއި ސަރީ ފުޑާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި، ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވަޒީފާއާބެހޭ ޤާނޫނާ ޚިލާފަށް އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ސަބަބުން ސަރީ ފުޑަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުންކަމުގައިވާ 321,009.00 (ތިންލައްކަ އެކާވީސްހާސް ނުވައެއް ރުފިޔާ ޞިފުރު) އާއި ގެއްލިފައިވާ އާމްދަނީ ލޮސްޓްއަރނިންގް 4,532,566.00 (ހަތަރުމިލިއަން ފަސްލައްކަ ތިރީސް ދެހާސް ފަސްސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ހައެއް ރުފިޔާ ޞިފުރު) އާއި ޖުމްލަ 4,853,575.00 (ހަތަރުމިލިއަން އަށްލައްކަ ފަންސާސް ތިންހާސް ފަސްސަތޭކަ ހަތްދިހަ ފަހެއް ރުފިޔާ ޞިފުރު) އެއީ އެއްފަހަރާ ސަރީ ފުޑަށް ދައްކަވަން މިނިސްޓްރީއަށް އަންގައި އަމުރުކޮށްދިނުމަށެވެ.[7]

23. ދަޢުވާގެ ޖަވާބުގައި ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވަނީ، ދަޢުވާއަކީ އިންކާރުކުރާކަމަށާއި، ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫ ކުއްޔަށްދިނުމަށް ސަރީ ފުޑް އާއި މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު ސޮއިކޮށްފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް، އެ ރަށް ވަކިކުރަން އަންގައި 23 އޮގަސްޓު 2020 ގައި މިނިސްޓްރީން ސިޓީ ފޮނުވާފައިވަނީ، އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާގޮތަށް ގދ. ކަނޑުހުޅުދޫގައި ޓޫރިޒަމްގެ މަސައްކަތްތަކާއި، ކޮމްޕްލީޝަން އުފުއްދުމުގެ މަސައްކަތްކުރުމަށްޓަކައި އެއްބަސްވުމުގެ ޖަދުވަލު 4 ގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ވޯކް ޕްލޭނާ އެއްގޮތަށް ސަރީ ފުޑުން އެއްވެސް މަސައްކަތެއް ކޮށްފައިނުވާތީ، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމަށް މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާ ބާރުގެ ދަށުން އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އިޖުރާއަތުން، ކަމާބެހޭ ޝަރުޢީ އުސޫލުތަކާ އެއްގޮތަށްކަމަށް ވަކިން ކަމުގައިވާތީ، ސަރީ ފުޑަށް ލިބުނުކަމަށް ބުނާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލަކީ ޒިންމާވާންޖެހޭކަމަކަށްނުވާކަމަށެވެ.[8]

---

[6] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް" ގެ 2 ވަނަ ނުކުތާ

[7] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް" ގެ 3 ވަނަ ނުކުތާ

[8] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް" ގެ 4 ވަނަ ނުކުތާ

ސިވިލް ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމިގޮތް

24. ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާއިން ނިންމާފައިވަނީ ގދ. ކާޑެއްދޫ ސަނީ ފާމްއަށް ކުއްޔަށްދިނުމުގެ ގޮތުން މިނިސްޓްރީ އާއި ސަނީ ފާމާ ދެމެދު 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ސޮއިކޮށްފައިވާ އެއްބަސްވުން މިނިސްޓްރީން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށްކަމަށްވާތީ، ސަނީ ފާމް އިން ދަޢުވާގައި ހޯދުމަށް އެދިފައިވާ ފައިސާ ނަގައިދިނުން ރައްދުކޮށް ނިންމާފައެވެ.

25. މި ނިންމުމަށް ވާސިލުވުމުގައި އަންނަނިވި ކަންކަމަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައެވެ.

25.1. މި މައްސަލައިގައި ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން އުފުލާފައިވަނީ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން މިނިސްޓްރީން ބާޠިލުކޮށްފައިވާތީ ސަނީ ފާމްއަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމަށްކަމަށްވާއިރު، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ ޝަރުޢީގޮތުގައި ނޫންކަމަށް ކަނޑައަޅައިދިނުމަށް އެދިފައިވިނަމަވެސް، ގެއްލުމުގެ ބަދަލާމެދު ގޮތެއް ކަނޑައެޅުމުގައި، ސަނީ ފާމް ބުނެފައިވާ ފަދައިން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ ދެ ފަރާތުގެ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި، ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނު އަދި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމުގެ ޤާނޫނާ ޚިލާފަށްކަން ނުވަތަ ނޫންކަން ކަނޑައަޅައިދޭންކަން

25.2. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވާ ގޮތާ ގުޅޭ ގޮތުން ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ 02 (ދޭއް) ކަމެއްކަމަށާއި، އެއީ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަނީ ފާމްއަށް ކުއްޔަށްދީފައިވާ ރަށް ރަޖިސްޓްރީކުރަންވުމާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވާގޮތާދުރުކަން

25.3. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަނީ ފާމްއަށް ކުއްޔަށްދިނީ ގދ. ކާޑެއްދޫ އެ ކުންފުންޏާ ރަޖިސްޓްރީކުރަންވާކަމަށް ބުނާއިރު، ސަނީ ފާމާ ރަށް ރަޖިސްޓްރީކުރުމުގެ ހުއްދަ އިދާރާއަކުން އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާތީ، އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހައްޤު އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމަށްފަހު ސަނީ ފާމްއަށް ލިބިދެއްވާކަމަށްބަލާތީ، ނަމަވެސް އެ ރަށުގައި މިންވަރަށް ފަރާތްތައް އެއްބަސްވެފައި، އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމުގެ މަސައްކަތްކޮށްފައިވާކަން އެނގޭކަން

25.4. އެއްވެސް ސަބަބަކާހުރެ ވޯކް ޕްރޮގްރާމާއި އެއްގޮތަށް މަޝްރޫޢުގެ މަސައްކަތް ނުނިންމާނަމަ، އެ ސަބަބަށް ދިމާވިތާ 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި މިނިސްޓްރީއަށް ލިޔުމުން ހުށަހަޅަންޖެހޭނެކަމަށާއި، އަދި މިނިސްޓްރީއަށް ޤަބޫލުކުރެވޭ ސަބަބެއްނަމަ، ވޯކް ޕްރޮގްރާމް އިސްލާހުކުރަންޖެހޭނެކަމަށާއި، އިސްލާހުކުރެވުން ވޯކް ޕްރޮގްރާމާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރިއަށްނުދާނަމަ، އެއްބަސްވުން ބާތިލުކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާނެކަން އެއްބަސްވުމުގެ 34.4 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާކަން

25.5. އެ ރަށް ބޭނުންކުރެވޭކަމުގެ ޝަހާދާ ސަރީ ތާރްއިން ހުށަހަޅާފައިވަނީ 25 މެއި 2014 ގައި ފޮނުވި ސިޓީއަކުންކަން އެނގޭކަމަށާއި، އަދި އެއްބަސްވުމުގައި ސްކެޑިއުލް 06 (ހައެއް) މަސްދުވަހުގެ ފަހުގެ ތާރީޚެއްކަމަށާއި، ވޯކް ޕްރޮގްރާމް ބަލާއިރު އެ މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް ހުރިނަމަވެސް އެކަން މިނިސްޓްރީއަށް އަންގައި، ވޯކް ޕްރޮގްރާމް ބަދަލުކޮށްދޭންވާކަން އެނގޭކަމަށާއި، އެއަށްފަހު މައްސަލަ ހައްލުކުރުމަށް ސަރީ ތާރްއިން ކުރި މަސައްކަތެއްގެ ގޮތުގައި އެ ގުނަން އޮތީ އެރަށުގައި އިމާރާތްތައް ބިނާކޮށް ފަރާތުގެ މައްކަން ތަނާވާ ހުރަސްއެޅިފައިވާކަމަށާއި، އެ މައްސަލައިގައި ގޮތެއް ކަނޑައަޅައި ނިމުމުން މިނިސްޓްރީއަށް 30 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި ސަރީ ތާރްގެ ފަރާތުން ސިޓީއެއް ފޮނުވިކަމަށާއި، އެ ރަށުގައި އެގްރިމެންޓަ ފަރާތުން 01 ފެބްރުއަރީ 2016 ގައި މިނިސްޓްރީން ސިޓީއެއް ފޮނުވައި އެ ފަރާތުގެ ލިބައިން ރަށް ވަކިކުރިކަން އަންގާކަމަށް ބާތިލުކުރިކަމަށާއި، އޭގެ ފަހުން ރަށް ހަވާލުކޮށްފައިވާކަމުގެ ޝަހާދާއެއް ނުވަތަ ރަށުގައި މަސައްކަތްކުރުމަށް އެއްވެސް ކުރިމަތިވެފައިވާކަމުގެ ޝަހާދާއެއް މިނިސްޓްރީއަށް ހުށަހެޅިކަން އެނގެންނެތްކަން

25.6. އެއްބަސްވުން ބާތިލުކުރިކަން ސަރީ ތާރްއަށް އެންގުން ތަރުތީބާއި ހަމައަށް އެއްބަސްވުމާއި ގުޅިގެން އުފެދިފައިވާ ހުއްޓާލަން ބައެއް ދިމާވެފައިވާކަމަށް ސަރީ ތާރްއަށް ކޮމްޕެންސޭޝަނާއި، ސިޓީ ފޮނުވައިގެން މިނިސްޓްރީގެ ސަރުކާރުން މައްސަލަ ގެނައުން ފިޔަވައި، އެކަން ބަހުސްކުރުމުގެ

އެއްބަސްވުމުގެ އިޖުރާއަތުގެ ދަށުން، އެއްބަސްވުމުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން، އިތުރު މަސައްކަތެއް ސަރީ ފާމްއިން ކުރިކަން އެނގެންނެތްކަން

25.7. އެއްބަސްވުމުގެ 47 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން މައްސަލަ ޙައްލުކުރުމަށް އެއްވެސް ޝަރުޢީ ކޯޓަކަށް މައްސަލަ ހުށަހެޅިކަން އެނގެންނެތްކަން

25.8. އެ ރަށުން ފޭބުމަށް އެ ރަށުގައި އުޅުން ތިންވަނަ ފަރާތަށް މިނިސްޓްރީން އަންގާފައިވާކަން އެނގޭއިރު، އޭގެ ފަހުން ރަށަށް އެރުމަށް ސަރީ ފާމް އިން މަސައްކަތަކަށް ރަނގައި މަސައްކަތްކުރުމަށް އެއްވެސް ހުރަހެއް ކުރިމަތިވެގެން އެކަން މިނިސްޓްރީއާ ހިއްސާކޮށްފައިވާކަން އެނގެންނެތްކަން

25.9. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަރީ ފާމްއިން ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށް ކުރިއަށް ގެންދިއުމަށް ހުރަސްއެޅިފައިވާނަމަ، އެ ޙާލަތަކީ އެއްބަސްވުމުގެ 34.4 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ފަދައިން ހަވާލުކުރަންޖެހޭ ޙާލަތެއްކަމަކާއި، އެހެނަސް އެފަދައިން ހަވާލުކޮށްފައިނުވާކަން

25.10. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމަށް އޭރު އިޖުރާއަތަށް ބަލާއިރު، [illegible] [illegible] ގޮތުން އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ މާއްދާ ފިޔަވައި އެހެން މާއްދާއަކާ ޚިލާފަށް [illegible] ފަރާތުން [illegible] ކޮށްފި ފަހަރެއްގައި މިނިސްޓްރީން [illegible] އެހެން ބައްދަލުކުރުމަށް [illegible] -/20,000ރ. (ވިހިހާސް ރުފިޔާ) އަދަދަށް ބޮޑުނޫން އަދަދަކުން ޖޫރިމަނާކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް އެއްބަސްވުމުގެ 38 ވަނަ މާއްދާއިން ލިބިދޭކަމާއި، އެއްބަސްވުމުގެ 38 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ [illegible] ފިޔަވައި ޚިލާފުވެފައިވާނަމަ، އެ ޚިލާފުވުމެއް ރަނގަޅުކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއް ދިނުމުން މިނިސްޓްރީން ނޯޓިސްދޭކަމާއި، މި މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ރަނގަޅުކުރުމަށްފަހުވެސް، އެއްވެސް ނޯޓިސްއެއް ދިނުމަކާނުލައި [illegible] މިނިސްޓްރީން ބާޠިލްކުރުމުގެ ނޯޓިސް ދިނުމަށްފަހު، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާކަން އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމާއި،

ރަޖިސްޓަރީ ޕޯސްޓާއި އީމެއިލް މެދުވެރިކޮށް އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ނޯޓިސްތައް ފޮނުވާފައިވާކަން ދައުލަތުގެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ލިޔުމުން އެނގޭކަމަށާއި، އެ ނޯޓިސް ފޮނުވާފައިވާ ރަޖިސްޓަރީކޮށްފައިވާ އެޑްރެސް އަދި މިހާރު ހުރި އެޑްރެސް، އަދި އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އީމެއިލް އެޑްރެހަށްކަމަށާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށްކަމުގައި ބެލެވެން ނެތްކަން

25.11. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޢަޤްދުތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށްކަމުގައި ސަވީ ފާމުގެ ފަރާތުން ބުނާއިރު، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކުރާ އިޖުރާއަތާ އެއްގޮތަށްކަމަށާއި، ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކުރާ ހާލަތަކާ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކުރާ ހާލަތްތަކުގައި ފިޔަވައި އެހެން ހާލަތެއްގައި ނުވަތަ ސަބަބެއްނެތި ކަން ވަކިކުރަން ބޭނުންވާ ހާލަތުގައި ޢަމަލުކުރާނެގޮތްކަމަށާއި، މި މައްސަލައިގައި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ ސަބަބު ހުރެގެން އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން ޢަޤްދުތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާގެ ތަފްޞީލުކުރާ ގޮތަށް ސަބަބެއްނެތްކަން

25.12. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ [illegible] ނޫންކަމަށް ބަލާ ހާލަތުގައި ސަވީ ފަރާތުން އެދިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމުގެ ބަހުސްގެ ބޭނުމަށް ބަލާއިރު، ގެއްލުމުގެ ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ސަވީ ފާމުން [illegible] އެދިފައިވާ ފައިސާގެ މިންވަރު ސާބިތުކޮށްދީފައިނުވާތީ ހުށަހަޅާފައިވަނީ ޕްރޮޖެކްޓް ވެލިއުއޭޝަން އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓްކަމުގައި، މި ރިޕޯޓަކީ 'ފިން ސަރިޗް ކޮންސަލްޓިންގ' ނަމަކަށް ކިޔާ ކުންފުންޏަކުން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ރިޕޯޓެއްކަމުގައި، އެ ރިޕޯޓަށް ބިނާކޮށް މުއްދަތުގެ ޕްރޮޖެކްޝަން ސަވީ [illegible]، އެއީ އެ ރިޕޯޓުގެ މަސައްކަތްކުރުމުގައި ބައިނަލްއަޤުވާމީ [illegible] ސްޓޭންޑަރޑްތަކާ އެއްގޮތަށް އޮޑިޓް ނުވަތަ ރިވިއުކޮށް [illegible] [illegible] [illegible]، ސަވީ ބަދަލުގެ [illegible] [illegible] [illegible]

އެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޚަރަދުތަކަކީ ސަބީ ޗާތްއިން ދިޔައިވާ މަޢުލޫމާތުގެ މައްޗަށް ހިމަނާފައިވާ ޚަރަދުތައްކަމަކާއި، އެ ރިޕޯޓު ތައްޔާރުކޮށްފައިވަނީ އެ ޚަރަދުތައް ހިނގާފައިވާކަން ތަޞްދީޤުކުރާ ނުވަތަ ޚަރަދުކުރިކަން އެނގޭ ހުއްޖަތުގެ މައްޗަށްކަން އެނގޭ ނުފެނޭކަމުގައި، މުދަލުގެ އަގު ހިސާބުކޮށްފައިވަނީ ކޮން ގޮތަކަށްކަން އެނގޭ ނުފެނޭކަމުގައި، ރިޕޯޓުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ބަދަލު ނަގައިދެއްވި އެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އަދަދުތަކަށް ވާސިލުވި އުސޫލަށް ހުރިހަމަކާދެ މައްޗަށް ބިނާކޮށްދެންނެވުމަކަށް އެ ރިޕޯޓުން އޮޑިޓްކުރެވިފައިވާކަމަކަށް، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް ތިންވަނަ ފަރާތަކުން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ރިޕޯޓު ހުށަހަޅަން އެދި ތިންވަނަ ފަރާތަކުން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ރިޕޯޓަކަށްވުމީ އެ ސަބަބަކަށްޓަކައި އެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ މިންވަރަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދެއްވުން ސަބަބެއް ނުހުންނަކަން

އިސްތިއުނާފުކުރުމުގައި ހުށަހެޅި ނުކުތާތައް

26· ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާއާ އެ ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ގޮތް ޝަރުޢީ އަދި ޤާނޫނީ ހަމަތަކާއެއްގޮތް ނުވާކަމަށް ބުނެ އެ ނިންމުން އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް އެދި އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވަނީ އަންނަނިވި 03 (ތިނެއް) ނުކުތާއެވެ. އެގޮތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުތާތަކަކީ؛

26·1 ގދ. ކާޑެއްދޫ ސަބީ ޗާތްއަން ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ ގޮތުން މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ ޑިވެލޮޕްމަންޓް ދިވެހި ސަރުކާރާއި ގާތްމާ ދެމެދު 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ސޮއިކޮށްފައިވާ އެއްބަސްވުން މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ އިން ބާޠިލުކޮށްފައިވީ އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތްކަމަށް ސިވިލް ކޯޓުން ނިންމާފައިވީ ދެފަރާތުގެ ދެމެދުގައި ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ގޮތުން ދެފަރާތުގެ މަސްލަޙަތު ބަހައްޓާފައިވާ ގޮތަށްކަމަށް، މަސްލަޙަތުގައި ކަންހިނގާފައިވާ ގޮތާބެހޭ ގޮތުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ހުށަހެޅުންތަކާއި، ސިވިލް ކޯޓުގައި ދައްކާފައިވާ ވާހަކަތަކަށް ރިޢާޔަތްކޮށް ކުރެއްވުމެއް ނެތި، އަދި ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 20،21 އަދި 22 ވަނަ މާއްދާއާ ހިލާފަށް އެއްބަސްވުމުގެ

ބާޠިލުކުރުމުގައި ޢަމަލުކުރުމަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/85 **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** (މީގެ ފަހުން "**ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާ") ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުޞޫލާ ޚިލާފަށްކަމަށް ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާ އާއި،

26.2. އިސްތިއުނާފު ކުރެވިފައިވާ ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާއިން ނިންމާފައިވާ ނިންމުމަކީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމުގެ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށް ނިންމާފައިވާ ނިންމުމެއްކަމާއި އެ މާއްދާގެ ސަރީޙަ އިބާރާތުން، އެ ޤާނޫނުގެ 11 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ކުއްޔަށް ދީފައިވާ ރަށެއް، އެ ރަށެއް ކުއްޔަށް ދީފައިވާ މުއްދަތު ހަމަވުމުގެ ކުރިން، ރާއްޖޭގެ ދިފާޢަށް ބޭނުންވެއްޖެ ޙާލަތެއްގައި މެނުވީ، މަދުވެގެން 02 (ދޭއް) އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސް ނުދީ، އެ ރަށެއް ކުއްޔަށް ހިފާފައިވާ ފަރާތުން ވަކިކޮށްގެން ނުވާނެކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާއިރު، ސިވިލް ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމުމުގައި އެކަމަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމާއި، އިސްތިއުނާފުކޮށްފައިވާ ޤަޟިއްޔާގައި ސިވިލް ކޯޓުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމުގެ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަފްސީރުކޮށްފައިވަނީ [illegible] ބުނެ ހުށަހެޅި ނުކުތާއާއި، އަދި

26.3. ޝަރީޢަތަށް ހުށަހަޅާ މައްސަލަތަކުގައި ފައިޞަލާކުރަނިވި ބުރުހާނެއް ކޯޓުން ކުރަންވާނީ އެ މައްސަލައަކާ ގުޅިގެން ހުށަހެޅުނު ހެއްކާއި ދަލީލުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް [illegible] ނިންމުންތައް ނިންމުމުގައި ފަނޑިޔާރު ޢަމަލުކުރަންވާނީ ޤާނޫނުއަސާސީއާއި ޤާނޫނުތަކަށްކަމާއި، ޤާނޫނުގައި ވަކި ގޮތަކަށް ކަނޑައަޅާފައިނުވާ ކަންކަމުގައި ރިޢާޔަތްކުރަންވާނީ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި އެކަމެއް ކަނޑައަޅާފައިވާ ގޮތަށްކަމާއި، އަދި ފަނޑިޔާރުންގެ މަސްއޫލިއްޔަތަކީ އަދާކުރުމުގައި މައްސަލައިގައި ހުށަހެޅިފައިވާ ހެއްކާއި [illegible] އަދި މައްސަލައާ [illegible] މައްސަލަތަކުގައި އެ ކޯޓުން ކުރިން [illegible] ކޯޓުން ކޮށްފައިވާ [illegible] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު

1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާ ނިންމުމުގައި ގާނޫނު ނަންބަރު 13/2010 (ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަނޑިޔާރުންގެ ގާނޫނު) (މީގެ ފަހުން "ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަނޑިޔާރުންގެ ގާނޫނު") ގެ 5 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައި އަދި އެ މާއްދާގެ (ނ)، އަދި ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ގާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާއާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަނޑިޔާރުންގެ ގާނޫނުގެ 5 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ (1) އަދި (2) ވަނަ ނަންބަރާއި، ގާނޫނުއަސާސީގެ 42 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށް ކަމަށް ބުނެ ހުށަހަޅާ ނުކުތާއެވެ.

27. **ފުރަތަމަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ ތަފްސީލުކުރަމުން ސަފީ ފާމްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު** ގދ. ކާޑެއްދޫ ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކޮށްފައިވީނަމަވެސް، މިނިސްޓްރީއިން މި އެއްބަސްވުން އުވާލިއިރުވެސް، ސަފީ ފާމާ މި ބިން ހަވާލުކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ. ދެ ފަރާތް ދެމެދު މި އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމުން އިރުވެސް އެ ބިން ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު އެހެން ފަރާތަކަށް ހަވާލުކުރާކަމުގައި، އެ ބިމުގެ އަޅުގެ ވެރިކަން ޓޯޗީ އެއްޗެސް ފަރާތްތަކުގެ ބިލަދިގަބަބުގެ. މިކަން މިހެން ޓޮކިއްޖެއްވީމާ، އެ ބިމުގެ ކާމި އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ސަފީ ފާމާ ހަވާލުނުކުރެވިފައިވާކަމުގައެވެ.

28. އެހެނަސް، ދެ ފަރާތް ދެމެދު މި އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމުން، އެ ބިން އެހެން ފަރާތަކާ ހަވާލުކުރުވިފައިވާވާ ބޮޑުވެއްޓުމުގެ އެއްބަސްވުމުގެ ސޮއިކުރިއިރު، މި އެއްބަސްވުމުގެ ދަރަނި ޖީ ޒަރީއާ ސަފީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމަށް ބިމުގެ ކުއްޔާއި، ބިމުގެ މަދަނީއަރަ ކޮންޓްރެކްޓްއިދާރީ، ބިން ވީކަމުގެބަދަލަށްއަރާފައިވާ މި ބިން ސަފީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމާ ވިޔަފާރިކޮށް، ސިވިލް ކޯޓުގައި ފާރަގެތެރިކަމަށް، މި ކޯޓުގައި އަދި ހުކުމެއް ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގައި ރިއާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ.

29. ސަފީ ފާމާ ހަވާލުކޮށްފައިވާ އެބަރު ބިމުގެ ގަމުން އެއްއޮޅުގައިވާ ބިން ހަވާލުކޮށްދިނުމުގެ އަމުރުކުރުމަށް، މިނިސްޓްރީގެ ހަވާލުގައި އޮތް އެއްޗެހި ގަމުން ކޮށްފައިވާ ގޮތަށް، މިނިސްޓްރީން ހަމަޖެއްސެވުމަށް ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ގާނޫނުގެ 20 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) އާ ޚިލާފަށްކަމުގައި، ގދ. ކާޑެއްދޫ އެހެން ބޮޑުވެ ޤަރާރު ދަށުގައި ބިމާއި އަދި ރުއަކުން އަދި ބިން

ހަވާލުވުމަކީ ސަރީ ފާމްއަށް އަމިއްލައަށް ކުރެވެން ކަމެއް ނޫންކަމަށާއި، އަދި ރަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ފުރުޞަތު ނުލިބޭކަން މިނިސްޓްރީގެ ސަމާލުކަމަށް ގެނެސްފައިވާކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށް ބަރާބަރަށް މިނިސްޓްރީން ކޮންޓްރެކްޓް ބާތިލްކުރުމުގެ ނޯޓިސް 20 ވަނަ މާއްދާ ޚިލާފުވާގޮތަށްކަމަށެވެ.

30. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން އުވާލާފައިވަނީ، ކޯވިޑް-19ގެ ހާލަތުގެ ތެރޭގައި ސަރީ ފާމްއަށް ކުރެވެން ނެތް މަސައްކަތްތަކެއް އެ ނިޒާމު މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ކޮންޓްރެކްޓަށް ބަންދުކަމަށާއި، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މަސައްކަތް ނުކުރެވުނީ، ތިންވަނަ ފަރާތެއް އެ ރަށް ބޭނުންކުރަމުންދާތީކަމަށާއި، އެކަން މިނިސްޓްރީއަށް އަންގާފައިވިނަމަވެސް، އެކަމަކު ހައްލެއް ހޯދައިދީފައިނުވާކަމަށެވެ. މި މުއްދަތުގައި އެ ރަށުގެ ކުލި މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިފައިވާކަމަށެވެ.

31. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން އުވާލާފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ 47 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށްކަމަށާއި، އެހެނީ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު އެއްބަސްވުން ވެވުނުއިރު، ސަރީ ފާމުގެ ފަރާތުން އެ ރަށާއި ހަވާލުވުމަށް ދިޔުމުން، އެނިގެންޑިރަރީ، ގދ. ތިނަދޫ، ރާވަ، ޤުދުރަތުﷲ ސިޔުދީފުސް އެ ރަށުގައި ދަނޑުވެރިކަމާއި އެހެނިހެން މަސައްކަތް ކުރަމުންދާކަމަށާއި، އަދި މި ފަރާތުން އެ ރަށުން ފޫބުމަން އިންކާރުކުރުމުގެ ސަބަބުން، އެއްބަސްވުމުގެ މަޤްޞަދާއި އެއްގޮތަށް ރަށުގައި މަސައްކަތްކުރަން ނުފެށި ލަސްވިކަމަށެވެ.

32. ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަރީ ފާމްއަށް ލިބެންޖެހޭ ބަދަލު ލިބިފައިނުވަނީ އަދި ސަރީ ފާމިން ކޮށްފައިވާ އިންވެސްޓްމަންޓް ބޭކާރުވެ، ސަރީ ފާމްއަށް މާލީ ގެއްލުންތަކެއް ވެފައިވާކަމަށް މިނިސްޓްރީގެ އިހުމާލުން، އަދި އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ކޮށްދޭންޖެހޭ ކަންކަން ނުކޮށްދިނުމުގެ ސަބަބުންކަން ސާފުކޮށް އެނގޭއިރު، ސިވިލް ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމުމުގައި މިކަންކަމަށް ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމަށެވެ.

33. ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގެ 6 ވަނަ ނުކުތާގެ (ރ) އިން ސަރީ ފާމްއަށް ރަށުގައި މަސައްކަތް ކުރެވިފައިނުވަނީ އެ ރަށުގައި ބަކަރި އުޅެމުންދާކަން މި ނުކުތާއިންވެސް އެނގޭއިރު، އެ ރަށް

ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު ސަނީ ފާމާއަށް ލިބިގެންވާއިރު، ދަޢުވާގެ ތެރެއިން އިލްތިމާސްކުރަން އެހެން ތިންވަނަ ފަރާތަކަށް ދީފައިވާއިރު، އަދި އެ ފަރާތުން އެ ބަދަލުން ޓްރޭޑްމާކް އިންފްރިންޖްކުރާއިރު، ސަނީ ފާމާއިން އެ ދަށް ބޭނުންނުކުރެވޭނެކަން ސަލާމަތް ބޭއިރު ހުރި ކޮންމެ ފަރާތަކަށްވެސް އެނގޭނެކަމުގައެވެ.

34. ސިވިލް ކޯޓުން ފާހަގަކޮށްފައިވާ ނުކުތާއަކީ، އެފަދަ ކަމެއް ދިމާވާތާ 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ސަނީ ފާމާއިން މިނިސްޓްރީއަށް ލިޔުމުން ހުށަހަޅަންޖެހޭނެކަމަށްވާއިރު، އަދި ކޯޓު ޚިޔާލުން އިސްތިޢުނާފުކުރަންޖެހޭނެކަމަށްވާއިރު، ކުރިއަށްދާނަމަ މިނިސްޓްރީއަށް އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު އެއްބަސްވުމުގެ 34.4 ވަނަ މާއްދާއިން ލިބިދޭކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން، އެ ދަށް ދެމިގެން ފަރާތަކުން ބޭނުންކުރަމުންދިޔަ ބަހައްޓައި ނުލިބިދީ، މަޝްރޫޢު ވަސީލަތްކުރަމުން ވަކި މުއްދަތެއް ކަނޑައެޅިފައިނުވާކަމުގައި، ޕްރޮޑަކްޓް ތަކެއްޗާ ވިޔަފާރިކުރުމުގެ ބޭނުމުގައިވެސް ނަތީޖާކަމުގައެވެ.

35. ބަދަލު ތަކެއް ކުއްލިއަކަށްގެނައިރު، އެތަކެތި ކުއްލިއަކަށްގެނައި ފަދަ ބާޒާރުގައި ހުރި ތަކެއްޗެއްކަން ކަނޑައެޅުމުގެ ކުރެއްވި ފަރާތުގެ ޖިނާއީކަމުގައެވެ. މިކަން ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާގެ ޙުކުމުންވެސް އެނގޭކަމުގައެވެ. މިކަމާ ގުޅިގެން ސަނީ ފާމާގެ ފަރާތުން މިނިސްޓްރީއަށް އެދޭ ސިޓީކޮޅެއް ހުށަހަޅައިފިނަމަވެސް، އެކަމަކު ބައްލަވައި ލިބިފައިނުވާކަމުގައި، 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ސަނީ ފާމާގެ ފަރާތުން ކުރަންޖެހޭ ވަކި ކަންތައްތަކެއް ނުކުރެވޭކަމުން ބޭނުން ކުރި ތުހުމަތު ބަދަލުގައިވެސް، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެކަން ޖެއްސާ ތަޙްޤީޤު ކުރީގެ ގޮތުގައި ލިބިގަތް ދަށް ހަވާލުކުރުމުގެ ޒިންމާ އެ ފަރާތުން ނަގަންޖެހޭއިރު، ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގައި އެކަން ރިޢާޔަތްކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ.

36. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން 02 ޖެނުއަރީ 2014 ގައި ފާމަސީތަކަށް ނަންބަރު 30-E/PRIV/2014/976 ސިޓީގައި ބަޔާނުގައި މަސައްކަތްކުރުމަށް އެއްވެސް ހުރަހެއް ޤާނޫނީގޮތުން ޕްރޮޑަކްޓުތަކަށް ހުއްދަދީފައިވާއިރު، އެ ސިޓީގައި އަދި ދިރާސާކުރުމަށްފަހު ދަޢުވާގެ އިލްތިމާސް ކަމުގައިވާ ގދ. ތިނަދޫ ކައުންސިލްގެ އިލްތިމާސް އެ ދަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާ ފާމަސީކަމުގައި،

އެއްބަސްވުމުގެ އެންމެ އަސާސީކަމަކީ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އެ ކަން ހަވާލުކުރުންކަމަކާއި، އެހެނަސް، މި ކޮންޓްރެކްޓުއަލް އޮބްލިގޭޝަން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އަދާކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ. އެހެންކަމުން، ހަރުގެ ވޯކް ޑްރެޖިން އިސްވާރުކޮން ހުރަހަކަށްވުރެ އަންގާފައިވަނީ މިނިސްޓްރީގެ ޗިޓާ އަދުކުރުމުއް ނުލިބޭކަމުގައެވެ.

37. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާގައިވަނީ އެއްބަސްވުން ނިމުމަކަށް ގެނެވޭނީ ވެފައިވާ ހިލާފަކީ ކޮންޓްރެކްޓްގެ މައިގަނޑު ކަމަކާ ހިލާފުވެފައިވާނަމަކަމަކާއި، މި މައްސަލައިގައި ސައިޓް ޖާގާގެ ފަރާތުން ހިލާފުވިކަން ބާތިލްކޮށްފައިވާ ކަމާއި ސީރިއަސް ބްރީޗެއް ހުރި ހިލާފުވުމެއް ބަލާއިރު، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މަސައްކަތް ނުފެށުމީ އުފަން މުއްދަތުގައި ފާއިތުވި، މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މާއްދާ ހިލާފުވެ، ކަން ހަވާލުކޮށްފައިނުވާކަމާއި، އެ ކަން އޮތީ އެހެން ތިންވަނަ ފަރާތަކާއި ބުނުމުގެ ދަށުގައިކަން މިނިސްޓްރީއަށް އެކަށީގެންވާކަމަކާއި، މި ބާވަތުގައި އެ ކަމުގައި މަސައްކަތްތަކުގެ ނުކުރެވޭނެކަން މިނިސްޓްރީއަށް އެކަށީގެންވާކަމުގައެވެ.

38. އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މާއްދާކަމުގައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ދޫކޮށްފައިވާ ބިން ސައިޓް ޖާގާ ހަވާލުކޮށްދިނުމުގެ ސައިޓް ހަވާލުކުރުން ދިޔައީ އަރަން ކުރި ދައްކަވަމުންކަމަކާއި، ސިވިލް ކޯޓުން ސައިޓް ހަވާލުކުރުމުގެ ކަންކަން ބަޔާންކޮށްފައިވާ މާއްދާއަކީ އެ މާއްދާއަށް ބަރުސާވެ، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާތިލުކޮށްދޭން އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށްކަމަށް ކަނޑައެޅިގެން މާއްދާއެއްކަމުގައެވެ.

39. **ދެވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ ތަފްސީލުކޮށްދިނުމުން ސައިޓް ޖާގާ ކަރާރުން ބެލުމުގައިވަނީ،** ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކޮންޓްރެކްޓަރަށް ޗާޓުގެ 15 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތުގެ ކުރިން، މިނިސްޓްރީއަށް ސައިޓް ފާހަގަ ލިބޭއިން އެ ކަން ވަކިކުރުމުގައި އެ ކަން ވަކިކުރުމަށްޓަކައި ދޫކުރުމުގައި ބަޔާންކުރާ ނޯޓިސް ދިނުމަށްފަހުކަމުގައި، ނަމަވެސް، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން 02 (ދެ) އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސްއެއް

ދީފައިނުވާކަމަށާއި، އެހެންކަމުން ރަނާ ވަކިކޮށްފައިވަނީ މި މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ އުސޫލާއި ޚިލާފަށްކަމުގައެވެ.

40. އެހެނަސް، ސިވިލް ކޯޓުން ނިންމާފައިވަނީ އެއްބަސްވުން ބާތިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި އިޖާރާއާއި އެއްގޮތްނުވާކަމުގައިވާތީ، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޢަޤްދުތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަޠުބީޤުކުރަންޖެހޭ ސަބަބެއް ނެތްކަމުގައެވެ.

41. އެއްބަސްވުން ހަދަންވާނީ އެކަމަކަށް ހަދާފައިވާ ޤާނޫނާއި އެއްގޮތްކަމަކަށާއި، ޤާނޫނުގައި ޢަމަލުކުރުމަށް ވަކިގޮތެއް ބަޔާންކޮށްފައިވާނަމަ، އެއްބަސްވުމުގައި ކޮންމެ ގޮތެއް ބަޔާންކޮށްފައިވިޔަސް، އިސްވާނީ ޤާނޫނުކަމަށާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޢަޤްދުތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގައި ރަނާ ވަކިކުރުމާބެހޭ ވަކި ގޮތަކަށް ކަމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވުމުން، އެ ރަނާ ވަކިކުރުމާބެހޭ އެ ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަށް ކަމުގައެވެ.

42. **ތިންވަނަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާ ތަޙުޤީޤުކުރުމުން ސަނީ ފޮތުގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ،** ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ޕްރޮޖެކްޓް ވެލުއޭޝަން އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓަކީ ބައިނަލްއަޤްވާމީ އޭޖެންސީގެ ސްޓޭންޑަރޑާ އެއްގޮތަށް ހަރަކާތްތެރިވާ އޭޖެންސީއެއް ނުވަތަ ރިވިއުއަރެއް ނޫންކަމަށް ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގެ 6 ވަނަ ނުކުތާގެ (ހ) ގައި ބަޔާންކުރެއްވި، ސަނީ ފޮތުއިން އެދިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލާ ނަގައިދެވޭނެ ބަދަލެއް ނޫންކަމަށް ނިންމާފައިވަނީ މިފަދަ މައްސަލަތަކުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުންތަކާއި ޚިލާފަށްކަމުގައެވެ.

43. މިނިސްޓްރީން އެ ރަނާ ބަދަލުކުރުމުގެ ސަބަބުން ސަނީ ފޮތުއިން ކޮށްފައިވާ އިންވެސްޓްމަންޓް ބޭކާރުވެގެން ގެއްލިފައިވާކަމަށާއި، މިކަން ތަޙުޤީޤުކޮށް މިނިސްޓްރީއަށް އަންގާފައިވާކަމުގައެވެ. އެ ރަނާ ބަދަލުކުރުމުގެ މަސައްކަތް ކުރަމުން ދިޔައިރު، ސަނީ ފޮތުއިން ދިވެހި މުވައްޒަފުން ނަގައި، މުވައްޒަފުންނަށް މުސާރަ ދީ، އޭޖެންސީ ހިންގުމަށް ތަނެއް ހިފައި އެ ތަނަށް ކުލި ދައްކަމުންދިޔަކަމާއި، މިކަމަށް މިނިސްޓްރީން ޖަވާބުދާރީވާންޖެހޭކަމަށާއި، ސަބަބަކީ، މި ގެއްލުން ދިމާވެފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީން އަދާކުރަންޖެހޭ ޒިންމާ އަދާނުކުރުމުގެ ސަބަބުންކަމުގައެވެ.

44. ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ) ގައިވާނީ ކޮންޓްރެކްޓެއްގެ ބައިވެރިޔަކު، އެ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފު އަމަލެއްކޮށްފިނަމަ، އެ އަމަލެއް ކުރުމުން ލިބުނު ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ދޭންޖެހޭނެކަމާއި، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މާއްދާއާ ޚިލާފުވެ، ހަރު ބަޔާނުކޮށް، އެއްވެސް ނޯޓިސް ދިނުމެއްނެތި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވާކަން އަންގާފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުވެފައިވާކަމެވެ.

45. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފުރަތަމަދަރަޖައިގެ ޤާނޫނުގައި ވަކިވާގޮތަށް ދިޔައިރާ ފަދަ ބަރަހަނަރަން އަޅާ ޢީދުވާއި، ބަދަލު ދިނުމުގެ ވާހަކަ ބަޔާންކޮށްފައިވާނީ މިފަދަ މައްސަލަތަކުގައި ޤާނޫނީ ގޮތުން ފުރިހަމަކުރަންޖެހޭ އިޖުރާއަތުތައް ފުރިހަމަކުރުމަށްފަހުގައި، އަދި މި މައްސަލާގައި އެއްބަސްވުމުގައި ސާފުކޮށްދީފައިވާ އެ އިޖުރާއަތުތައް ފުރިހަމަކޮށްގެންނޫނީ، މިނިސްޓްރީގެ އެ އަމަލުތަކުގެ ސަބަބުން ސީދާ ގެއްލުން އެ ބަޔަށް ނުލިބި، އެ ފަރާތުގެ އިންވެސްޓްމަންޓަށް ލިބޭނެ ނުލިބި ގެއްލުން ދެވިދާނެކަމެވެ.

46. ގދ. ތިނަދޫ ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާގެ ހުކުމުގައި، ސަރީ ފާރާއަން ހަމަ ބަލާފުކުރަންޖެހޭ ފަރާތަށް މިނިސްޓްރީއާކަމާއި، އަދި ސަރީ ފާރާއަން ލިބުނުނަމާ މާލީ ގެއްލުމަކަށް އެއްބަސް ފަރާތަކުން ޖިނާއީގޮތުން މިނިސްޓްރީއިންކަމަށް ބަލާނަހަގައިވާކަމެވެ. މިކަން ބަލާނަކަން މިނިސްޓްރީއަށް 30 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި ސިޓީ ފޮނުވިނަމަވެސް، މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމާއި ހަމައަށްވެސް ޖަވާބު ރައްދުދީފައިނުވާކަމެވެ.

47. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2017/SC-A/32 **ޒޭޑް.އެމް.ޖީ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. ދިވެހި ދައުލަތް (މިނިސްޓްރީ އޮފް ޓޫރިޒަމް އާޓްސް އެންޑް ކަލްޗަރ) އަދި އެއަރޕޯޓް އިންވެސްޓްމަންޓްސް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** (މީގެ ފަހުން "**ޒޭޑް.އެމް.ޖީ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާ") ޤަޟިއްޔާގައި ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރަނީ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމުން ސީދާ ނުވަތަ ބަދަލު ގެއްލުމާއި، ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން ލިބިދާނެކަމަށް ފެންނަ ނުވަތަ ތަޞައްވުރު ނުވަތަ ތަޞައްވުރުކުރާ ގެއްލުންކަން ހޯދުމަށް، ކޮންޓްރެކްޓުގެ ބައިވެރިޔަކު

އަދާކުރަންޖެހޭ އިލްތިޒާމުތައް އަދާނުކުރުމުން، ނުވަތަ އަދާނުކޮށް ލަސްކުރުމުން ކޮންޓްރެކްޓްގެ އަނެއް ބައިވެރިޔާއަށް ލިބިދާނެ ގެއްލުމުގެ ބަދަލާ ގުޅޭ ގޮތުން ކޮންޓްރެކްޓްގައި ބަދަލުގެ މިންވަރު ހިމަނާފައިނުވާނަމަ، އެ ބަދަލުގެ މިންވަރު ތަޢާރުފުކުރި މަސްއޫލިއްޔަތުގެ އުސޫލުތަކުގެ މައްޗަށް ރިޢާޔަތްކޮށް، ކަނޑައެޅުމަކީ ކަމާބެހޭ ކޯޓަށް ލިބިގެންވާ ބާރެއް ކަމުގައެވެ.

48. މިކަން މި މައްސަލައަށް ތަޠްބީޤުކުރާއިރު، މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުވެފައިވާތީ، ގެއްލުމަށް އެ ފަރާތުން ބަދަލުދޭންޖެހޭނެކަމަށާއި، އެހެނީ، އެއްބަސްވުމާއި ސަރީ ފާރުގެ ފަރާތުން ކުރި ދައްކަމުންދިޔައިރުވެސް، އެ ކަން ބަޔާންކޮށްފައިވާ ކަމުގައެވެ.

49. ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމާ ފަރާތް މާލީ ގޮތުން ހުންނާނެ މަޤާމާ ވީހާވެސް ގާތަށް ގެންގޮސްދިނުމުގެ މަޤްޞަދަކީ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމާ ކޮންޓްރެކްޓްގެ ޝަރުތުތަކާ ހުރި ވިޔަފާރީގެ މަންފާ ލިބިދިނުމަށްޓަކައި، މިގޮތުން އެކަށީގެންވާ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވާ ފަރާތުން ލިބުނު ސާބިތު ގެއްލުމާއި ހިމެނޭކަމަށާއި، އެކަން ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ (1) އަދި (2) އިން ކަށަވަރުކޮށްދޭކަން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ގެ މައްސަލައިގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމުގައެވެ.

50. އިނގިރޭސިވިލާތުގެ އިންގްލޭންޑް އެންޑް ވޭލްސްގެ ކޯޓް އޮފް އެޕީލްގެ ސިވިލް ޑިވިޝަނުގެ ފަސްޓްއާއާލަކަވާ **ސީމެންސް ބިލްޑިންގ ޓެކްނޮލޮޖީސް އެފްއީ ލިމިޓެޑް ވ. ސުޕަރޝީލްޑް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާއާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކުރާ އުސޫލު ތަޠްބީޤުކުރުމުން، ސަރީ ދާއިރާ ކަން ބަލާއިގޮތުގެ ސަބަބުން އެ ފަރާތުން ކުރަން އޮތް މަސައްކަތް ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން އެ ފަރާތުން ކޮށްފައިވާ އިންވެސްޓްމަންޓާއި މަސައްކަތަށް ލިބުނު ގެއްލުމުގެ އިތުރުން، އެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމާ އެއްގޮތަށް އެ ރަހަން ދިޔައިވާ ކުރުން މިނިސްޓްރީން ޖިނާޔަތްތަކަށް ބަދަލުދޭންޖެހޭނެކަމުގައެވެ.

51. ސަފީ ފާރޫޤް ގެއްލުމުގެ ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ލިބިފައިވާ މިންވަރު ކަނޑައަޅާފައިވަނީ އަމިއްލައަށް ނޫންކަމަށާއި، އެ މިންވަރަށް އެދިފައިވަނީ ބައިނަލްއަޤުވާމީ މިންގަނޑުތަކާއި އެއްގޮތަށް ޕްރޮފެޝަނަލް ފަރާތަކުން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ރިޕޯޓަކާއި އެއްގޮތަށްކަމަށާއި، ގެއްލުން ސާބިތުކުރުމަށްޓަކައި މިއަށްވުރެ ހުށަހަޅާ ހެކިތަކީ އޮންނާނެކަމަށް ޤަބޫލުކުރެވޭކަމުގައެވެ. މިއަދު މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އިސްލާހުކުރާނަމަ، އެ ފަރާތުން ޤާނޫނީ ހެކި ހުށަހަޅަންޖެހޭކަމަށާއި، އެ ފަރާތުން ހަމައެކަނި ބުނާ ބުނުމުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް، ސިވިލް ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވާ ރިޢާޔަތާ ބަހައްޓަނުން ރިޢާޔަތްކަމަށް ކަނޑައެޅޭނެކަމުގައެވެ.

52. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަސިހާރުންގެ ޤާނޫނުގެ 5 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ) ގެ (1) ވަނަ ނަންބަރުގައި އަދި (2) ވަނަ ނަންބަރުގައި ފަސިހާރުންގެ މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމުގައި މައްސަލައިގައި ކޯޓަށް ހުށަހެޅޭ ހެއްކާއި ޤަރީނާ މައްސަލައާ އެއްފަދަ އެހެން މައްސަލަތަކުގައި އެ ކޯޓުން ކުރިން ކޮށްފައިވާ ހުކުމް ނުވަތަ މަތީ ކޯޓުން ކޮށްފައިވާ ހުކުމް ރިޢާޔަތްކުރަންވާނެކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާއިރު، ސިވިލް ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމުމުގައި އަމަލުކޮށްފައިވަނީ މިއާ ޚިލާފަށްކަމުގައެވެ. މި މައްސަލަ ނިންމާފައިވަނީ އެ ކޯޓަށް ހުށަހަޅާފައިވާ ކަންކަމަށް ރިޢާޔަތްކުރުމެއްނެތި، ޤާނޫނުއަސާސީގެ 20 ވަނަ މާއްދާއާއި، 42 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށް ސަފީ ފާރޫގެ ބަދަލު ގެއްލޭގޮތަށް ބޭއިންސާފުވާކަމަށާއި، އަދި މި މައްސަލައިގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަފީ ފާރޫޤް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ދޭންޖެހޭނެކަމަށް ނިންމާފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދަޢުވާ ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ދަޢުވާއާއި**، އެ ކޯޓުގެ **[illegible].އެސް.ޖީ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ދަޢުވާއާ ޚިލާފަށްކަމުގައެވެ.

53. **އިސްތިއުނާފުކުރި ފަރާތުން އެދިފައިވަނީ** ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާގެ ނިންމުން ބާތިލްކޮށް، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަފީ ފާރޫޤާ ހަވާލުކުރަންޖެހޭ ގޮތް. ކާރުހެދުމަށް ސަފީ ފާރޫޤާ ހަވާލުކުރެވުނުކަމަށް، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ އެންމެ އަސާސީ މާއްދާއާ ޚިލާފުވެ އެކަމުގެ ދުރުހުރި ސަފީ ފާރޫޤް ލިބިފައިވާ ގެއްލުން ކަމުގައިވާ

321,009.00 (ތިން ލައްކަ އެކާވީސްހާސް ނުވައެއް އެމެރިކާ ޑޮލަރު) މިނިސްޓްރީގެ ކިބައިން ސަރީ ފާއިތު ޝަރީޢަތުން ނަގައިދިނުމަށާއި، އަދި ދުރުދުރުގައި ވަޒީފާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ބަހާލާކުރެވުނު ގޮތް. ޤާނޫނުގެ އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތާ ބަހާލާކުރުމަށް، އިސްތިއުނާފު ދަޢުވާގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ އޮންނަ އަސާސީ މުއްދަތާ ހިލާފަށް އެޗްއާރުގެ ގަވާ ދުރުލެއްވި ބަލާބަލަހައްޓަން ޖެހޭ 4,532,566.00 (ހަތަރުމިލިއަން ފަސްލައްކަ ތިރީސްދެހާސް ފަސްސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ހައެއް އެމެރިކާ ޑޮލަރު) އިސްތިއުނާފު ދަޢުވާ ފަރާތުގެ ކިބައިން އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތަށް ޝަރީޢަތުން ނަގައިދިނުމެވެ.

އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާތަކުގެ ބަހުސް

54. ފުރަތަމަ އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާގެ ދަށުގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، ދަ ފަރާތް ދުރުދުރު ވަޒީފާ އެއްބަސްވުމަކީ ގޮތް. ޤާނޫނުގެ ކޯޓަށް ދޫކުރެވުނު ކަމަށާއި މިނިސްޓްރީން ހުށަހެޅި ބަދަލުގެ ސަރީ ފާއިތު އިޖާބަތު، އެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ބަލަން ޤަބޫލުކުރެ، އެ ފަރާތުގެ ބަލަހައްޓާ ހުށަހެޅި ޝަރުޢީ ޙުކުމް، ވަކި ޝަރުތަކުގައި އެއްބަސްވެ އެ ދަރުމަގައި ޝަރުތުތަކާ އެއްބަސްވުމުގެ ހަމަޝަރުތު ސުމެއްދާރުގެ އެއްބަސްވުމުގެ ކުރިމަތިން ދައްކަމުގެ 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ފެށުން އެއްބަސްވުމުގެ ކުރުގައެވެ. އެގޮތުން، މި އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައި ސަރީ ފާއިތު މަސައްކަތުކުރަންވާނީ އެ ފަރާތުން ހުށަހެޅި ބަލާއި ޝަރުޢީ ޙުކުމް ވަކި ޝަރުތުތަކާ އެއްބަސްވެ ކުރުގައި ބާރުގަދަ ޝަރުތުގައިވާކަމުގައެވެ. އަދި ވަކި ޝަރުތުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ މަސައްކަތުގެ އެ މަސައްކަތުގެ ކުރުމަށް، ހުށަހެޅި ބަލާ ދަރުމަ ދަރަޖަ އެއްފަހަރާ މިނިސްޓްރީއަށް ހުށަހެޅުނު ޖުމުލަ 34.2 ވަނަ މާއްދާގައި ބާރުގަދަކަމުގައި، އެއްގޮތަށް ސަބަބުތަކުގެ ވަކި ޝަރުތުގައި އެއްބަސްވުން މަސައްކަތު ނިންމާނަމަ، އެ ސަބަބު ދިމާވާ 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ނޯޓިސް މިނިސްޓްރީއަށް ލިޔުމުން ހުށަހަޅަންޖެހޭނެކަމާއި، މަސްދޫ ވަކިކުރެވޭނީ ސަބަބުން ދެފަރާތާ ގުޅޭގޮތުން މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވުމަށެވެ، މަސްދޫ

ފަސްކުރުމަށް ދީ ފަރާތުން އެއްބަސްވާ މުއްދަތަކީ ވަކި [illegible] [illegible] [illegible] ކަމުގައެވެ.

55. އެއްބަސްވުމުގައި ހިމަނާފައިވާ ވޯކްޕްލޭނާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރިއަށްނުގެންދާނަމަ، އެއްބަސްވުމުގެ 10.2 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު ދައުލަތަށް ލިބިދޭކަމުގައެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު، އެއްބަސްވުމުގެ 9 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ގޮތުގެ މަތިން ރަށުގެ އަހަރީ ކުލި ދެއްކުން ފިޔަވައި، އެއްބަސްވުމުގެ އެހެން މާއްދާއަކާ ކުއްޔަށްހިފާ ފަރާތުން ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ، އެ ޚިލާފުވުމެއް ރަނގަޅުކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއް މިނިސްޓްރީން ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތަށް ލިޔުމުން ދިނުމަށްފަހު، އެ މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި އެ ޚިލާފު ރަނގަޅުނުކޮށްފިނަމަ، އެއްވެސް ނޯޓިސްއެއް ދިނުމަކާ ނުލައި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް ރަށް ވަކިކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާކަން އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާއިން އަންގާކަމުގައެވެ.

56. ސިވިލް ކޯޓުން ނިންމާފައިވާ ފަދައިން، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ރަށް ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތާ ޙަވާލުކުރުމުގެ ޚާއްސަ އިޖުރާއަތެއް އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިނުވާކަމާއި، އެއްބަސްވުމުގައި ކުއްޔަށް ދޫވާ ރަށް ބަޔާންކޮށްފައިވުމުންނާއި، ރަށުގެ ސައިޓް ޕްލޭން އަދި ކޯޑިނޭޓްސް އެއްބަސްވުމުގެ ބައެއްގެ ގޮތުގައި ހިމަނާފައިވުމުން، އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރި ދުވަހުން ފެށިގެން އެ ރަށް ސަނީ ފާމާ ޙަވާލުކުރެވުނު ކަމަށް ބަލަންޖެހޭކަމުގައެވެ.

57. ސަނީ ފާމާ އެ ރަށް ޙަވާލުކުރެވިފައިވާކަމަށާއި، ވޯކް ޕްލޭނާއި އެއްގޮތަށް ރަށުގައި މަސައްކަތްކުރެވިފައިނުވަނީ އެ ރަށުގައި އިތުރު ބަޔަކު އުޅެމުންދާތީކަމުގައި ސަނީ ފާމުގެ ފަރާތުން ފާހަގަކުރާއިރު، އެއްބަސްވުމުގެ 30 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން އެކަން މިނިސްޓްރީއަށް ހުށަހަޅާފައިނުވާކަމުގައެވެ.

58. އެއްބަސްވުމުގެ ވޯކްޕްލޭނާއި އެއްގޮތަށް އެއްވެސް މަސައްކަތެއް ކޮށްފައިނުވާކަން 28 އޮގަސްޓް 2019 ގައި އެ ރަށް މޮނިޓަރުކުރަން މިނިސްޓްރީން ކުރި ދަތުރުގައި ފާހަގަކުރެވުނުކަމަށާއި، އެއްބަސްވުމުގައި

ސޮއިކުރި ދުވަހުން ފެށިގެން 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި އެއްބަސްވުމުގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން މަސައްކަތްކުރަންފަށާނެކަމަށް ބަޔާންކޮށް، ސަރީ ރާވްއިން ޝަކުވާ ހުށަހަޅާފައިވާކަމަށް، އެ ފަރާތުން އެންމެ ފުރަތަމަ ޝަކުވާ ހުށަހަޅާފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރުމާ 06 (ހައެއް) މަހާއި 27 (ހަތާވީސް) ދުވަސް ފަހުން ކަމުގައެވެ.

59. މިގޮތުން އިތުރު ފަރާތެއް ދަށުގައި އެގްރިމެންޓާއި، ސަރީ ރާވްއަން މާދި ގެއްލުންތައް ދިނުމުގެ ޒިންމާދާރުވާކަމަށް، އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ޢަމަލު ބަލައިދިނުމަށް އެދި ސަރީ ރާވްއިން 25 މެއި 2014 ގައި މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވި ސިޓީއާ ގުޅިގެން އެކަން ބަލަމުންދާކަން 05 ޖޫން 2014 ގައި ސަރީ ރާވްއަށް މިނިސްޓްރީން އަންގާފައިވާކަމުގައެވެ. އަދި 30 ޑިސެންބަރު 2015 ގައި ސަރީ ރާވްއިން މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވި ސިޓީއަށްފަހު، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމާ ހަމައަށް ކޯޓާ ދޫކުރުން އިސްތިސްނާކުރުމަށް އެ ފަރާތުން އެދިފައިވާކަން ސިޓީގެ ނިންމުމުގެ 6 ވަނަ ނަންބަރުގެ (ރ) ގައި ސިޓީގެ ކޮޅުން ކަނޑައަޅާފައިވާކަމުގައެވެ.

60. މީގެ އިތުރުން، ކޯޓާ ދޫކުރުން އިސްތިސްނާކުރުމަށް މިނިސްޓްރީން އަންގާފައިވާއިރު، ކޯޓާ ދޫކުރުން އިސްތިސްނާކުރުމަށް މިނިސްޓްރީއަށް ހުށަހަޅާފައިވާކަމަށާއި، އެ ބާވަތުގައި ސަރީ ރާވްއިން ބަލަހައްޓަށްޓަކައި އެއްބަސްވުމާއިއެކު ހުށަހަޅާފައިވާ ކޯޓާ ދޫކުރުމާއި އެއްބަސްވުމަކާއި، އެއާ އެއްބަސްވުން މަސައްކަތްކުރަމުންދަނިކޮށް، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާކަމަށް، ދައުލަތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި ސިވިލް ކޯޓުން ކުރެއްވި ހުކުމާއި ޑިފޯލްޓްވެފައިވާކަން އެ ނިންމުމުގެ 6 ވަނަ ނަންބަރުގެ (ބ) އިން އެނގޭކަމުގައެވެ.

61. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމާއި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ [illegible] ލިމިޓެޑް** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ނިޔާކުރައްވާފައިވާގޮތުގައި، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަރީ ރާވްއިން ކުރި ދައްކަމުން ދިޔައަސްވެސް، އެ ދަށުގައި ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް ޝަރުޠުތަކާ އެއްގޮތަށް ކުރަމުންގެންދަނީ،

އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ހާސިލުކުރަން ބޭނުންވާ މަޤްޞަދު ހާސިލުނުވާކަމުގައި، ރަށުގައި ކުރަން ހަމަޖެހިފައިވާ އެއްވެސް ކަމެއް ނުކުރުމަކީ އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މާއްދާއަކާ ޚިލާފުވުން ކަމުގައެވެ.

62. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ދައްކަންޖެހޭ ކުލި ސަނީ ފާމްއިން ދައްކަމުންދާކަމުގައި އެ ފަރާތުން ބަޔާންކުރިނަމަވެސް، 01 އޮކްޓޫބަރު 2018 އިން ފެށިގެން ކުލި ދައްކަމުންނުދާކަން މޯލްޑިވްސް އިންލަންޑް ރެވެނިއު އޮތޯރިޓީގެ ރިޕޯޓުތަކުން އެނގޭކަމުގައެވެ. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ކުލި ދައްކަމުންދިޔަކަމަށް ބެލިނަމަވެސް، އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މަޤްޞަދަކީ ހަމައެކަނި ކުލި ދެއްކުން ނޫންކަމުގައި، ވޯކް ޕްލޭނާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްކުރުމަކީވެސް އެއްބަސްވުމުގެ އަސާސީ މާއްދާއެއްކަމުގައި، މިއާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްނުކުރުމަކީ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބޭނެ ކަމެއްކަމުގައި، އެފަދައިން ބާޠިލުކުރުމަކީ އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުކަމެއްނޫންކަމުގައި، އެއީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލާއި ޚިލާފުކަމެއްނޫންކަމުގައެވެ.

63. ދެވަނަ އިސްތިއުނާފު ނުކުތާގެ ރައްދުގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ، އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށްކަމުގައި، އެ ޤާނޫނުގެ 11 ވަނަ މާއްދާގައި ފަތުރުވެރިކަމަށް ކުއްޔަށްދޫކުރުމުގައި ކަމާބެހޭ މިނިސްޓްރީއާ އަދި ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތާ ދެމެދު ވެވޭ އެއްބަސްވުމުގެ ކަންކަމުގައި، އެ އެއްބަސްވުމުގައި ހިމެނެންޖެހޭ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ހިމެނޭކަން އެ މާއްދާގެ (ހ) އަދި (ބ) އިން އެނގޭތީ، އެ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ކުއްޔަށް ދޫކުރެވިފައިވާ ރަށެއް ބިމެއް އަތުލުމުންނޫނީ އެއްބަސްވުމެއް ބާޠިލުކުރުމުގެ ގޮތެއް މިނޫން ކަމުގައެވެ.

64. އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވުމާ ބުނުއްވާފައި، އަދި ދަޢުވާކުރަން ބޭނުންވާގޮތުން އެ ރަށް ނަގަން ފެށިއްޖެ ބުނުއްވާފައި ކަން ވަކިކުރުވަން ބުނުއްވާ އެ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާގައި ފާސްކުރެވުމުގައި، އެ ޤާނޫނުގެ 14 ވަނަ މާއްދާއާ އެއްގޮތަށް ދަށުން ދޫކުރިއްޔާ ރަށް، ކުއްޔަށް ހިފާ

ފަރާތުން އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވާ ހާލަތުގައިވެސް 02 (ދޭއް) އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސްއެއް ދިނުން ލާޒިމުވާގޮތަށް، އެ ޤާނޫނުގެ 14 ވަނަ މާއްދާގެ ބާރު ކެނޑޭގޮތަށް އެ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ މާނަނުކުރެވޭނެކަމުގައެވެ. މިނޫންގޮތަކަށް އެ މާއްދާ މާނަކުރުމަކީ، ޤާނޫނުން ހާސިލުކުރަން ބޭނުންވާ މަޤްޞަދު ގެއްލޭ ގޮތަށް ކުރެވޭ މާނަކުރުމެއް ކަމުގައެވެ.

.65 މި ބާރަތަށް ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވަޒީފާއާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަޠްބީޤުކުރަންވާނީ، މި މައްސަލައިގައި ބަލަންޖެހޭނީ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވީ އެއްބަސްވުމުގައި ބައިވެރިވި ފަރާތްތަކުގެ އިޖުރާއާތާއި އެއްގޮތަށް ނުވަތަ ނުޙައްޤު ކުރެވިފައިވާނަމަ، މި މައްސަލައިގައި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވީ ޤާނޫނުގެ 14 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފަށް ދިޔަ ފަރާތުން ޚިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން އެއްބަސްވުމުގައި ބައިވެރިޔާއަށް ލިބުނު ގެއްލުން ކަމުގައެވެ.

.66 ތިންވަނަ އިސްތިއުނާފު ނުކުތާގެ ދަށުގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ބެލެނިވެރިޔާ، ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާގެ 6 ވަނަ ނުކުތާގެ (ހ) ގައި ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދީފައިވާ ސަބަބު ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ. ޝަރުޢީ ކޯޓުތަކުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުންތަކުގައި ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމުގައި ޢިޔާރުކުރާ އުސޫލުތަކާއި މިންގަނޑުތަކަށް ކަނޑައަޅާފައިވާ، ސިފަ ފަދަ އުސޫލުތަކާ [illegible] މި [illegible] ޚިލާފަށް ނަގައިދެވޭނެ ބަދަލެއް ކަނޑައަޅާފައިވާ، މި ބަދަލު ނަގައިދިނުމަށް [illegible] ފަރާތުން އިސްތިއުނާފުކޮށްފައިވާކަމުގައެވެ.

.67 ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ދޭންޖެހޭނީ ކޮންޓްރެކްޓް ޚިލާފު [illegible] ކޮންޓްރެކްޓްގެ ބައިވެރިން ކުރާ ބަދަލުގައިކަމާއި، ސިވިލް ކޯޓު [illegible] ޖަވާބު އަދި ހުރިހާ [illegible] މި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި [illegible] ކަމުގައިވާތީ، މި މައްސަލައިގައި ގެއްލުމުގެ ބަދަލު [illegible] ކަމުގައެވެ.

68. ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓަށް ހުށަހެޅި ޕްރޮޖެކްޓް ވެލުއޭޝަން އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓު ތައްޔާރުކޮށްފައިވަނީ ސަރީ ފާމިން ޕްރޮވައިޑްކުރި މައުލޫމާތާއި ޕްރޮޖެކްޓްގެ މައްޗަށް އެކަނި ބިނާކޮށްގެންކަމުގައި އެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާކަމަށާއި، އެއީ ބައިނަލްއަޤުވާމީ މިންގަނޑުތަކާއި އެއްގޮތަށް ހަދާފައިވާ ރިޕޯޓެއްނޫންކަން އެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކުރާކަމަށާއި، އެ ރިޕޯޓުގައި “actual costs incurred to date” މި ސުރުޚީގެ ދަށުން ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޚަރަދުތައް ހިނގާފައިވާކަން ސާބިތުކޮށްދިނުމުގެ ޒިންމާ ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން އެއްވެސް ގޮތަކުން ހުށަހަޅާފައިނުވާކަމުގައެވެ.

69. 01 އޮކްޓޫބަރު 2018 އިން ފެށިގެން ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ކުރި ދައްކާފައިނުވާކަން ކޮލްޓިވްސް އިންވޮއިސް ރަޝީދު އޮޑިޓަރީގެ ރިޕޯޓެއްކަން އެނގޭކަމަށާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމާއި ހަމައަށް ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ކުރި ދެއްކިޔަކަން ބިލް އެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ކޮންޓުރެކްޓުގެ އަހަރީ ޒީ ފުއްދިޔަކަމުގެ ރަސީދުކަމުގައި، މިފަދައިން ކުރި ފުއްދިޔަކަން ބަލައިގެން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ރިޕޯޓުގެ އާޚިރު ނަތީޖާ ބަޔާންކުރާނެކަމުގައެވެ.

70. ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން މުވައްޒަފުންނަށް މުސާރައިގެ ގޮތުގައި ޚަރަދުކޮށްފައިވާކަމަށް ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްދީ، އެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އެއްވެސް މަސައްކަތެއްކޮށްފައިވާކަމަށާއި، އެ މަސައްކަތް ކުރުމަށް އިދާރީ އޮފީހެއް ޤާއިމުކުރުމަކީ އެއްބަސްވުމުގެ ފުރަތަމަ އަހަރު ކުރަންޖެހޭކަމަކަށްވާއިރު، އެ ފަރާތުން ރަށުގައި އެއްވެސް މަސައްކަތެއްކޮށްފައިވާކަން ހަރު މޫނިބަރު ކުރި ފަރާތްތަކުގެ ރިޕޯޓުން އެނގޭކަމަށާއި، ޕްރޮޖެކްޓާ ގުޅިގެން މުވައްޒަފުންނަށް ޚަރަދުކުރެވުނުކަން އެނގޭކަމަށާއި، އެހެނީ އެއްވެސް ޚަރަދެއް ކުރިނަމަ އެ ފަރާތުގައި މުވައްޒަފުން ތިބޭނެކަމުގައެވެ.

71. ސަރީ ފާމިން އެއްވެސް އިންވެސްޓްމަންޓެއް ނުވަތަ މަސައްކަތެއް ރަށުގައި ކޮށްފައިވާކަން އެނގޭތީ، އޮޕަރޭޓިން ކޮސްޓްގެ ގޮތުގައި އެއްވެސް މިންވަރެއް ނަގައިދޭން ނުޖެހޭނެކަމަށާއި، މި ކޮސްޓް ދޭންޖެހިދާނެކަމަށް ބަލަން ބޭނުމަކަށް ބާކީވާ ބަލިދަނެވުމެއް، އެ ރަށުގައި ފިހާރައިގެ މަސައްކަތްކުރުމުގައި، ކާރު

ހެޔޯ އުފެއްދުމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތުން ދިބެންޖެހޭކަމަށް އަންނަނިވި ގޮތުން އެ ފަރާތަކަށް ނަގައިދިނުމުން ބަދަލުއުނުކަމުގައެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްކުރުމަށް ކުރެވުނު ހުއްދަ މިނިސްޓްރީން ދޫކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ.

72. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2013/HC-A/218 **އުބަރީ ޢުޝްރަވާގެ ޢާރިފް ވ. އިބްރާހީމް ޝަރީފް** ޤަޟިއްޔާއާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2009/HC-A/201 **ސަން އެއަރ އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. މިނިސްޓްރީ އޮފް ހަޔަރ އެޑިޔުކޭޝަން އެމްޕްލޮއިމަންޓް އެންޑް ސޯޝަލް ސެކިއުރިޓީ (ދައުލަތް)** ޤަޟިއްޔާގައި، ގެއްލުމުގެ ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ނަގައިދޭނެ މިންވަރު ކަނޑައަޅަންވާނީ ސާބިތުކުރެވޭ ގެއްލުމުގެ މިންވަރުގެ މައްޗަށްކަމާއި، އަދި ގެއްލުންލިބިފައިވާކަމަށް ބުނެ ހުށަހަޅާ ކަންކަމަކީ ޙަޤީޤަތުގައިވެސް އެ ގެއްލުން ލިބިފައިވާ ކަންކަމެއްކަން ސާބިތުކޮށްދެވެންޖެހޭނެކަމާއި، އެކަމަށް ކާފީ ހެކި ހުށަހަޅަންޖެހޭނީ ދަޢުވާކުރާ ފަރާތުންކަމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވާއިރު، މި މައްސަލައިގައި އެފަރާތުން ސާބިތުކުރެވޭ ގޮތަށް ހެކި ހުށަހަޅާފައިނުވާކަމަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމުގެ ސަބަބުން ނުވާ ކަމުގައެވެ.

73. މީގެ އިތުރުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/95 **އަސްބާބު އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. ޕާމަލް ފަޅުއާއި ބަސަން އަދި އިތުރުން** (މީގެ ފަހުން "**އަސްބާބު އިންޓަރނޭޝަނަލް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާ") ކަނޑައަޅާފައިވާ އުޞޫލަކީ ތިރާއްސަވާއިދު، ސަރީ ގެއްލުމެއް ހިއްސާކޮށްދީގެން ބަޔަކު ހަނދާނަކުރާތީ، އެއްބަސްވުމެއް ބާޠިލުކުރުމުގެ ސަބަބުން ސަރީ ގެއްލުމަކީ ދަޢުވާކުރާ ފަރާތަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުމެއް ކަމާއި، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދީފައިވާ ގޮތަށް ދަޢުވާ ޤަބޫލުކުރުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ މިންގަނޑަކީ، ނަމަވެސް ދަޢުވާކުރެވިފައިވާ ހެއްކެއް ނުވަތަ ފަރާތެއް ކޮށްފައިވާކަމަށް، ސާބިތު ގެއްލުން އުފުލާފައިވާކަމަށް ކަނޑައަޅާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ޤަބޫލުކުރުމަށް ހެއްކާއި، މި މައްސަލައިގައި ނަގައިދިނުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދީފައިވާ ބަދަލުގެ މިންވަރަކީ ދަޢުވާކުރެވިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ގޮތުގައި ބަދަލު ނަގައިދިނުމަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ގެއްލުމުގެ

ބަދަލު ނަގައިދިނުމާ ގުޅޭ ގޮތުން ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދަރުވަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލާއި ޚިލާފަށް ނަގައިދެވޭ ބަދަލެއް ކަމުގައެވެ. އެއީ އެ ތަނުގައި އެއްވެސް މަސައްކަތެއްކޮށްފައިނުވާއިރު، އެ ޚަރަދުތައް ހިނގާނެކަމަށް ބަލައިގެން ތައްޔާރުކޮށްފައިވާ ޕްރޮޖެކްޝަން ރިޕޯޓުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް ސަނީ ޓާމަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ފައިސާ ނަގައިދިނުމުން ކަމުގައެވެ.

74. ސަނީ ޓާމްގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމާއި ހަމައަށް ވޯކް ޕްރޮގްރެސް އިސްޓާރުކުރުމަން މިނިސްޓްރީއަށް ހުށަހަޅާފައިވާކަމަށާއި، އަދި އިސްޓާރުކުރުމަން މިނިސްޓްރީން ފޮނުވި ނަމޫނާއާއި އެއްގޮތަށް އަމަލުކުރެވިފައިވާނަމަ، އެ ފަރާތުން ގެއްލުން ކުރެވިދާނެ މަސައްކަތްކުރެވިފައިވާކަން އެނގޭކަމަށްވާތީ، އެ ފަރާތުން އޮޑިޓަރވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމުގައި މިކަމަށްވެސް ރިޢާޔަތްކުރަންޖެހޭނެކަމުގައެވެ.

75. **އިސްތިއުނާފު ރައްދުވާ ފަރާތުން އުޅަނދުފަހަރު** ސަނީ ޓާމްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުތާތަކުގެ މައްޗަށް ރިޢާޔަތްކޮށް، ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާއިން ކޮށްފައިވާ ޙުކުމަށް ބަދަލުގެނެސްދިނުމަށް ތަރުތީބު ނުކުތާކަމަށް ކަނޑައަޅައި، ސަނީ ޓާމްގެ ފަރާތުން ސިވިލް ކޯޓުގައި ނަގައިދިނުމަށް އެދުނު ފަރާތުން ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމަށް އަމުރުކުރުން ތަރުތީބު ނުކުތާކަމަށް ކަނޑައަޅައި، އެ ޤަރާރުން މި މައްސަލައިގައި ފައިސަލާކުރަނީ ޙުކުމެއް ކުރުމަށެވެ.

ޝަރީޢަތުން ފާހަގަކުރެވުނު ކަންތައްތައް

76. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން ކުރި އިސްތިއުނާފުގެ ނުކުތާތަކުގެ އަލީގައި، ޝަރީޢަތުން ޖަވާބުދޭންޖެހޭ އަންނަނިވި ސުވާލުތަކަށެވެ.

76.1. އިސްތިއުނާފުކުރުމާ މައްސަލަ ނިންމުމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ވެރިކަންކުރާ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަޠުބީޤުކުރެވިފައިވަނީ ރަނގަޅަށް ނޫންތޯއާއި،

76.2. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށްކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ރަނގަޅަށްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯއާއި،

76.3. އިސްތިއުނާފުކުރާ ފަރާތުން އެދިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލެއް ނަގައިދޭން ބަދަލުއްޓުނުކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ރަނގަޅަށްތޯ ނުވަތަ ނޫންތޯއެވެ.

ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނު ތަފްސީރުކުރެވިފައިވަނީ ރަނގަޅަށްތޯ

77. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށްކަމުގައި ސިވިލް ކޯޓުގައި ސަރީ ތާމްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވެއެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާގައިވަނީ، މި ޤާނޫނުގެ 11 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ކުއްޔަށް ދީފައިވާ ރަށެއް، އެ ރަށެއް ކުއްޔަށްދީފައިވާ މުއްދަތު ހަމަވުމުގެ ކުރިން، ރާއްޖޭގެ ދިފާޢަށް ބޭނުންވެއްޖެ ހާލަތެއްގައި ވެސް، މަދުވެގެން ދެ އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސް ދީ، އެ ރަށެއް ކުއްޔަށް ހިފާފައިވާ ފަރާތުން ވަކިކޮށްގެން ނުވާނެކަމުގައެވެ.

78. މި ނުކުތާގައި ސަރީ ތާމްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ ސަރީ ތާމްގެ ކިބައިން ރަށް ވަކިކުރާނަމަ، ކުންފުނީ، އެ ރަށް ވަކިކުރުމަށްޓަކައި މި ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކުރާ ނޯޓިސް ދިނުމަށްފަހުކަމުގައި، ނަމަވެސް މިފަދައިން ދެ އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސް ދިނުމަކާ ނުލައި ސަރީ ތާމްގެ ކިބައިން ރަށް ވަކިކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށްކަމުގައެވެ.

79. ސަރީ ތާމްގެ ފަރާތުން އުފައްދާފައިވާ ބަހުސަށް ސިވިލް ކޯޓުން މައްސަލަ ނިންމުމުގައި ޖަވާބެއް ދީފައިވެއެވެ. އެއީ، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އިޖުރާއަތާއި އެއްގޮތަށްކަމާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަތުރުވެރިކަމާބެހޭ ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އެ ބާރުތަކާ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ބާރުގޮތަށް ފިޔަވައި އެކުން ބާރުގޮތެއްގައި ނުވަތަ ސަބަބެއް ނެތި ރަށް ވަކިކުރަން ބޭނުންވާ ބާރުގޮތެއްގައި އަމަލުކުރާނެގޮތްކަމުގައި، މި މައްސަލައިގައި ކަން ހިނގާފައިވާ ގޮތަށް ބަލާއިރު، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ އިޖުރާއަތުގެ

ދަށުން ކަމަށާއި، އެހެންކަމުން މި ޙާލަތުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަޅުރަށްރަށާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަޠުބީޤުކުރެވޭނުކަމުގައެވެ.

80. މި އިސްތިއުނާފުގައި ސަނީ ޕާކްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ އެއްބަސްވުން ހަދަންވާނީ އެކަމަށް ހަދާފައިވާ ޤާނޫނާއި އެއްގޮތަށްކަމަށާއި، ޤާނޫނުގައި އަމަލުކުރުމަށް ވަކި ގޮތެއް ބަޔާންކޮށްފައިވާނަމަ، އިސްތިސްނާ ޤާނޫނުކަމުގައެވެ.

81. މިކަމާމެދު މި އިސްތިއުނާފުގައި ގޮތެއް ނިންމުމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަޅުރަށްރަށާބެހޭ ޤާނޫނުގައި އެއްބަސްވުމަށް ދިމާވާ ދަރަޖަ އަދި ހައިސިއްޔަތު ދެނެގަންނަންޖެހެއެވެ. މިގޮތުން، މި ޤާނޫނުގައި 11 ވަނަ މާއްދާގައި މި ޤާނޫނުގެ ދަށުން އާންމު އުސޫލުން ފަޅުރަށްރަށް ކުއްޔަށް ދޫކުރެވޭ ގޮތް ބަޔާންކުރެއެވެ. މި މާއްދާގެ ދަށުން ފަޅުރަށްރަށް ކުއްޔަށް ދޫކުރާނީ، ކަމާބެހޭ މިނިސްޓްރީއާއި ޝޫރާކޮށް ކައުންސިލާއި، ރަށް ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތާ ދެމެދުގައި ކުރެވޭ އެގްރީމެންޓެއްގެ ދަށުން ކުއްޔަށް މި ޤާނޫނުގެ 14 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރެއެވެ. މީގެ އިތުރުން މި އެގްރީމެންޓުގައި ކުއްޔަށްދޭ މުއްދަތާއި، ކުލީގެ އަދަދާއި ކުލި ދައްކާނެގޮތާއި، ރަށުގައި ހިންގާނެ މަސައްކަތާއި އެ މަސައްކަތް ހިންގާނެގޮތާއި، ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުން އެގްރީމެންޓާއި ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ އަޅާނެ ފިޔަވަޅާއި، އެގްރީމެންޓް ބާޠިލުކުރެވޭނެ ޙާލަތްތަކާއި، އެގްރީމެންޓުގެ މުއްދަތު ހަމަވުމުން ނުވަތަ އެގްރީމެންޓުގެ މުއްދަތު ހަމަވުމުގެ ކުރިން އެގްރީމެންޓް ބާޠިލުވުމުން އެ ރަށުގައި ހުންނަ އިމާރާތްތަކާއި ތަކެއްޗާމެދު އަމަލުކުރާނެ ގޮތް ހިމަނަންވާނެ ކަމުގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

82. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ފަޅުރަށްރަށާބެހޭ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ފަޅުރަށެއް ކުއްޔަށް ދޫކުރާ އެއްބަސްވުމެއް ހަދައި، އެ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތްވާގޮތަށް، މި މާއްދާތަކަށް ބަދަލުވުން އެކި ހަމަޖެހުންތަކެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމުގައި ހިމަނަންޖެހޭ ކަންކަން މި ޤާނޫނުގައި ބަޔާންކުރާއިރު، ބާޠިލުކުރުމުގެ އިޖުރާއަތު އެއްބަސްވުމުގައި ހިމަނަންވާނެކަމުގައި ބަޔާންކުރެއެވެ. މި ނަތީޖާއަށް އެއްބަސްވުމަށް ބަލާއިރު، މި ޙާލަތުގައި އެ

އެއްބަސްވުމަކީ ޢަޤިދު ޤާނޫނީ އެއްބަސްވުމަކަށްވާނަމަ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެވިފައިވާ އެއްބަސްވުން އިސްވާނެކަމެވެ.

83. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޖުމްހޫރިއްޔާގެ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 15 ވަނަ މާއްދާއަށް ބަލާއިރު، 02 (ދޭއް) ކަމެއް ފާހަގަވެއެވެ. އެއްކަމަކީ، ކުއްޔަށް ދީފައިވާ ރަށެއް އެއްބަސްވުމުގެ މުއްދަތު ހަމަވުމުގެ ކުރިން ރާއްޖޭގެ ދިފާޢަށް ބޭނުންވެއްޖެ ހާލަތުގައި އެ ރަށް ނެގިދާނެކަމެވެ. އަދި އެކަމަށް ވަކި މުއްދަތަކެއްގެ ނޯޓިސް ދިނުމެއް ނެތްކަމެވެ. އަނެއްކަމަކީ، ކުއްޔަށް ދީފައިވާ ރަށް ދިފާޢަށް ބޭނުންވެއްޖެ ހާލަތެއް ފިޔަވައި އެހެން ހާލަތެއް މެދުވެރިވެއްޖެނަމަ، 02 (ދޭއް) އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސް ނުދީ އެ ރަށް ވަކިނުކުރެވޭނެކަމެވެ.

84. މި މައްސަލައިގައި ބަޔާންކުރި ހާލަތަކީ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު އެއްބަސްވުމުގެ ތެރެއިން ނުފޫޒާ ފަރާތަކުން، ހާލަތެއް މެދުވެރިވެ ދައުލަތަށް އެ ރަށް ދިފާޢަށް ނޫން އެހެންކަމަކަށް ބޭނުންވެއްޖެ ހާލަތެއްގައި ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ އިޖުރާއަތެވެ. އަދި، އެ ރަށް ވަކިކުރުމަށް 02 (ދޭއް) އަހަރު ދުވަހުގެ ނޯޓިސްއެއް ދިނުމެވެ. މި ހާލަތަކީ، އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވުން ތަޢާރުޟުކުރާ ހާލަތެއްނޫނެވެ. ނަމަވެސް އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ރަށް ވަކިކުރާ ހާލަތެއްނޫނެވެ. އެއާ ޚިލާފަށް ދައުލަތަށް އެ ރަށް ބޭނުންވެ، އެ ރަށް ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުގެ ކިބައިން ވަކިކުރަން ޖެހި، އެ ފަރާތުގެ ކިބައިން އެ ރަށް ވަކިކުރުމުގެ ގޮތުން އެކަށީގެންވާ ވަގުތު އެ ފަރާތަށް ދީ، އެހެނީ 02 (ދޭއް) އަހަރު ދުވަހުގެ މުއްދަތު ދީ، އެ ރަށް އެ ފަރާތުގެ ކިބައިން ވަކިކުރާ ހާލަތެވެ.

85. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޖުމްހޫރިއްޔާގެ ޤާނޫނުއަސާސީގެ 14 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން ވެސް އެއްބަސްވުމުގައި، އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން، ނަމަވެސް އެއްބަސްވުމުގެ ތަރަހައިގެ ތެރެއިން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރާ ހާލަތުގައި، ޢަމަލުކުރަންޖެހޭނީ އެއްބަސްވުމުގައި ކަނޑައެޅި ބަޔާންވެގެންވާ އިޖުރާއަތެވެ. އެކަމުގައި މި ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަޠުބީޤުކުރުމެއް ނާންނާނެއެވެ.

86. މި މައްސަލައިގައި ފެންމަތިވެފައިވާ ހުޖްޖަތަކީ، މިނިސްޓްރީއާއި ސަރީ ފާމް އާދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ތެރެއިން ކުރިމަތިވެފައިވާ ހުޖްޖަތްތަކެވެ. އަދި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާތިލުކުރުމުގެ ނޯޓިސް ފޮނުއްވާފައިވަނީ ސަރީ ފާމް އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވެފައިވާކަމަށް ބުނެއެވެ. މި އެއްބަސްވުމުގައި މިކަމުގައި ޢަމަލުކުރަން އިޖުރާއަތެއް ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.

87. އެހެންކަމުން، މިއީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކޮންޓްރެކްޓްތަކާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 15 ވަނަ މާއްދާ ތަންފީޛުކުރަންޖެހޭ ހާލަތްތައް ނޫންކަމަށާއި، އަދި އެ މާއްދާ ތަންފީޛުކުރަންޖެހޭ ސަބަބެއް މި ބާވަތުގައި ނެތްކަމަށް ސިވިލް ކޯޓުން ނިންމާފައިވަނީ ރަނގަޅަށް ކަމުގައި ދެކެމެވެ.

އެއްބަސްވުން ބާތިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށްތޯ

88. މި ނުކުތާގައި ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވަނީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާތިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ކަމުގައި ސިވިލް ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވަނީ މައްސަލައިގައި ކަން ހިނގާފައިވާ ގޮތަށް ރިޢާޔަތްކުރުމަކާނުލާކަމުގައެވެ. މިފަދައިން ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ބުނާ ބުނުމުގައި ހަވާލާދެނީ ދެ ފަރާތް ދެމެދު ގދ: ކާޑެއްދޫ ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމެއްވިނަމަވެސް، އެ ތަން އެހެން ފަރާތަކުން ބޭނުންކުރަމުންގެންދާކަމަށާއި، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެ ތަން ސަރީ ފާމާ ހަވާލުކޮށްފައިނުވާކަމުގައެވެ.

89. ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ބުނާ ބުނުމުގެ މައްޗަށް މި މައްސަލައިގައި ކަން ހިނގާފައިވާ ގޮތަށް ބަލާއިރު، ދެ ފަރާތުންވެސް އެއްބަސްވާ އެއްކަމަކީ، ގދ: ކާޑެއްދޫ ބިމާ ތަރައްޤީކުރުމުގައި ސަރީ ފާމްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ޕްރޮޕޯޒަލްގައިވާ ޕްރޮޖެކްޓުގެ މަސައްކަތް އަދި ކޮންޓްރެކްޓް އުފެއްދުމުގެ މަސައްކަތް ކުރުމަށްޓަކައި 21 (އެކާވީސް) އަހަރުގެ މުއްދަތަށް، ގދ: ކާޑެއްދޫ ކުއްޔަށް ދިނުމަށް މިނިސްޓްރީއިން އެއްބަސްވެ، މި އެއްބަސްވުމުގައި މިނިސްޓްރީއާއި ސަރީ ފާމް އާދެމެދު 28 ނޮވެމްބަރު 2013 ގައި ސޮއިކޮށްފައިވެއެވެ.

90. މި އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރެވިފައިނުވަނީ ދެ ފަރާތް ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ޤާއިމުކުރެވުނުއިރު، އެ ފަރާތުގައި ތިންވަނަ ފަރާތްތަކުގެ މަސްލަހަތުގެ ޢާއްމު، އެ ތަރަފް އެއްވުމުގެ ހުއްދަ ނެތުމުންކަމަށާއި، އެ ތަން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަރީ ފާމާ ހަވާލުކުރެވިފައިވާކަމުގައި ސަރީ ފާމުގެ ފަރާތުން ބިނާ ބޭނުމުގެ މަސައްކަތް ބަލާއިރު، އަންނަނިވި ކަންކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

90.1. އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރެވުނުތާ ގާތްގަނޑަކަށް 06 (ހައެއް) މަހާއި 27 (ހަތާވީސް) ދުވަސް ފަހުން، ސަރީ ފާމްއިން މިނިސްޓްރީއަށް ސިޓީއެއް ފޮނުއްވާފައިވާކަމާއި، މި ސިޓީގައި އެ ފަރާތުގައި އެޅުން ބަކަރި ދިރިއުޅެމީ، އެ ތަން ބޭނުންކުރެވެމުންދާކަމަށާއި، އެ ތަން ހުސްކޮށްދެމުން މަސައްކަތްކޮށްދިނުން ނަމަވެސް އެކަން ކާމިޔާބުކޮށްނުދެވުނުކަމަށާއި، މިކަމުގެ ސަބަބުން އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ފުރިހަމަނުވާކަމަށާއި، އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް މި ތަން ސަރީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމަށް ސަރީ ފާމުގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާކަން[9]

90.2. މިސިޓީއަށް މިނިސްޓްރީން ދީފައިވާ ޖަވާބުގައި އެކަން މިނިސްޓްރީން ބަލަމުންދާކަމުގައި ބުނެފައިވާކަން[10]

90.3. މި ޖަވާބަށް ފަހު، އާދެ 04 (ހަތަރެއް) މަސްދުވަސް ފަހުން، މިނިސްޓްރީން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލަށް ފޮނުއްވި ސިޓީގައި، އެރަށަށް ގދ. އަތޮޅު ރާއްޖޭ ވަގުތީ ގޮތުން ބެލެހެއްޓުމަށް ހަވާލުކުރި ތަރައްޤީކުރިނަމަވެސް، އެތަން ބިލަމަން ވަކިގެން، ސަރީ ފާމާ ހަވާލުކުރެވިފައިވާކަމުގައި، އެކަން އެ ކައުންސިލުންފުރުސަތު އަންގާފައިވާކަމުގައި، މިހާތަނަށް އަދި އިރުވެސް، އެ ފަރާތުގައި ބައްލަ ޕިލޭގެން މިނިސްޓްރީން އެ ތަން ކުއްޔަށް ދޫކުރެވިފައިވާ ފަރާތްތަކަށް އެ ފަރާތަށް ނުލިބިގެން ޝަކުވާ ކުރައްވާފައިވާކަމުގައި، އެ ފަރާތުގައި އުޅެނީ ކޮން ބައެއްތޯ ބަލައި، އެތަން ހުސްކުރުމަށް މިނިސްޓްރީން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލަށް އަންގާފައިވާކަން[11]

---

[9] 25 މޭއި 2014 ގައި ސަރީ ފާމުގެ ފަރާތުން މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[10] 05 ޖޫން 2014 ގައި މިނިސްޓްރީން ސަރީ ފާމަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[11] 14 އޮކްޓޫބަރު 2014 ގައި މިނިސްޓްރީން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލަށް ފޮނުވި ސިޓީ

90.4. އޭގެ ގާތްގަޑަކަށް 07 (ހަތެއް) މަސް ފަހުން، މިނިސްޓްރީން ސަނީ ފާތުމައަށް ފޮނުވި ސިޓީގައި، ކޯޗުކަމުގައި އެ ރަށާއި ގުޅޭ މަސައްކަތްތައް ހިނގަމުންދާތީ، ސަނީ ފާތުމައިން މަސައްކަތުން ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާކަން ފާހަގަކޮށް، ކޯޗުގައި ހިނގަމުންދިޔަ މަސައްކަތްތައް ނިމިފައިވާތީ، މަސައްކަތް ކުރުމަށް އެއްވެސް ހުރަހެއް ނެތްކަމުގައި[12] މިނިސްޓްރީން ބަޔާންކުރުމުން، އެއަށްފަހު، ސަނީ ފާތުމައިން އެ ރަށުން ރުހުސަތުކޮށްދިނުމަށް ގދ. ތިނަދޫ ޖޫރީގައި އެދިވަޑައިގަތުމުން،[13] މިއަދު ފުރުޞަތުގެ އިދާރާއިން ދިރިއުޅުމާ ޖަވާބުގައި، ގދ. ތިނަދޫ ސްކޫލްގެ ކޯޗަށް އެ ރަށުގެ ކުރިއަރުވާލާ މަސައްކަތުގައި އެ ރަށަށް ބޭނުމީ މުބާރާތްތަކެއް ނުހިންގުމާއި ވަޒީފާ އަދާކުރެވޭ ނިޔަލަށާއި، އެ ރަށު ހުސްކޮށްލުން ނިމުމުގައި ބަލާނުކުރެވިފައިވާކަން[14]

90.5. ކޯޗިންގ ޑިޕްލޮމާ ސަރުޓިފިކެޓުގެ ސިޓީގެ ޖަވާބުގައި ބަލާލެވިފައިވާ ވަގުތީ އަމުރަކީ، ގދ. ތިނަދޫ، މާނދޫ، ފާއިޒް ޢަބްދުﷲ ޝިހާބު ބަލަހައްޓަމުން ގެންދާ ގދ. ގައިރުދޫގައި އިންސްޓްރަކްޓަރުކަމަށްވާތީ، އެ ރަށު އޭރުން ފަރާތަކަށް ކުއްލިގެން ދިނުމަށް މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުމެއް ހަދާފައިވާތީ، އެކަމުގެ ސަބަބުން ފާއިޒް ޢަބްދުﷲ ޝިހާބަށް ދިނުމަށާއި ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް އޭނާ މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ގދ. ތިނަދޫ ޝަރީޢަތް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 146/Q10C/2015 ދަޢުވާއާ ގުޅިގެން މަސައްކަތުގައި، ކޯޓުން ވަކި ގޮތަކަށް އަމުރުކޮށް، ނަމަވެސް މަސައްކަތުގައި ގޮތަށް ކަނޑައަޅާފައި، ގދ. ތިނަދޫ ޝަރީޢަތް ކޯޓުން ގުޅިގެން ވަކިވެފައިވާ މުއްދަތާއި ނިންމާފައިވާ މިނިސްޓްރީއާ، އަދި ކާމިޔާބު އަންގައި ދިނުމަކަށް އަންގައި، ގދ. ތިނަދޫ ޝަރީޢަތް ކޯޓުން ކުރައްވާ ވަގުތީ އަމުރެކެވެ[15]

---

[12] 14 މާރިޗު 2015 ގައި މިނިސްޓްރީން ސަނީ ފާތުމައަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[13] ސަނީ ފާތުމާގެ ފަރާތުން ގދ. ތިނަދޫ ޖޫރީގެ 18 މާރިޗު 2015 ގައި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[14] ސަނީ ފާތުމާގެ ސިޓީއަށް 25 މާރިޗު 2015 ގައި ކޯޗިންގ ޑިޕްލޮމާ ސަރުޓިފިކެޓުން ދީފައިވާ ޖަވާބު

[15] ގދ. ތިނަދޫ ޝަރީޢަތް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 146/Q10C/2015 ދަޢުވާއާ ގުޅިގެން، އެ ކޯޓުން 02 ޖޫން 2015 ގައި ނިންމާފައިވާ ނަންބަރު B2-Q10CMC-03/2015 ކޯޓު އަމުރު

90.6. ސަފީ ފާތުމާގެ ފަރާތުން ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓަށް މައްސަލައެއް ހުށަހެޅިކަމާއި، އެ ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ދަޢުވާއިން ބެލި މައްސަލައަކީ މިނިސްޓްރީއާއި ސަފީ ފާތުމާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ގދ. ކާޑެއްދޫ ބަލަހައްޓަން ސަފީ ފާތުމާއިން ދިޔައިރު، އެއަރޕޯޓުގައި ދިރިއުޅޭ ޒުހުރުﷲ ސަޢީދު އެ ރަށުގައި އެހެނިހެން މަސައްކަތްތައް ކުރަމުންދާތީ، އެރަށުން ޚާރިޖުކުރަން ޒުހުރުﷲ ސަޢީދު އިންކާރުކުރުމާއި ގުޅިގެން، އެ ރަށް ކުއްޔަށް ހިފި މަތީ ސަރުކާރާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރަން ނުދެވި ބަސްވުމުގެ ސަބަބުން، ސަފީ ފާތުމައަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ޒުހުރުﷲ ސަޢީދުގެ ފަރާތުން ހޯދުމަށް އެދި ޒުހުރުﷲ ސަޢީދުގެ މައްޗަށް ހުށަހެޅި މައްސަލައެއްކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ކަނޑައަޅާފައިވަނީ ޒުހުރުﷲ ސަޢީދުގެ މައްޗަށް ދަޢުވާކުރުމުގެ ހައިސިއްޔަތު ސަފީ ފާތުމައަށް ލިބިގެންވާކަން

90.7. މި މައްސަލައިގެ ތެރެއިން ޒުހުރުﷲ ސަޢީދާއި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު އޮފީހާއި ދެމެދު 03 ޑިސެންބަރު 2009 ގައި އެއްބަސްވުމެއްގައި (ނަންބަރު: QB-2009/60 (AG)) ސޮއިކޮށްފައިވާކަމާއި، މި އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ގދ. ކާޑެއްދޫ ރިޔާ ފަޅުރަށް ކޮންމެ މަހަކު އަހަރަކަށް -/8,200ރ. (އަށްހާސް ދުއިސައްތަ ރުފިޔާ) ކުލި ދައްކާގޮތަށް ޒުހުރުﷲ ސަޢީދާއި ބެލެހެއްޓުން ހަވާލުކޮށްފައިވާ ރަށެއްކަން އިނގޭކަމާއި، މި މައްސަލައިގައި ސަފީ ފާތުމާއިން ދަޢުވާކުރި ގޮތުގައި ހަމައަށްކޮށް މި އެއްބަސްވުން ބާކީހުރިކަމަށް ދެމެހެއްޓުމަށް އެދިގެން ދިޔަކަން

90.8. ބަޔާންވެދިޔަ ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ދަޢުވާގެ ބުނެފައި ހަވާލާދީ، އެ މައްސަލަ ނިމުނުތާ 02 (ދޭއް) ދުވަސް ފަހުން ސަފީ ފާތުމާއިން މިނިސްޓްރީއަށް 30 ޑިސެންބަރު 2015 ގައި ސިޓީއެއް ފޮނުވިކަމާއި، މި ސިޓީގައި ރަށް ކުއްޔަށް ހިފާފައިވާ ފަރާތާއި ބަޔާންކުރަމުން މިނިސްޓްރީގެ ޢިނާޔަތްކުރުމުގައި މި ބުނެވުނުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާއިރު، މި ރަށް ކުއްޔަށް ހިފަން ވެވިފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް

ބޭނުންކުރެވިފައިވަނީ އެ ރަށުގައި ތިންވަނަ ފަރާތެއް އުޅެމުންދާކަމަށާއި، އެކަން ބަލައިދިނުމަށް އެދޭކަން[16]

90.9. އޭގެ ގޮތުގަޔާކަން 01 (އެކެއް) މަސް ފަހުން މިނިސްޓްރީން ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤަށް ސިޓީއެއް ފޮނުވިކަމަށާއި، މި ސިޓީގައި ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާއާ ހަވާލާދީ، މިނިސްޓްރީން ބުނެފައިވަނީ ރަށުން ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤް ބޭރުކުރުމުގެ ގާނޫނީ ބާރު ލިބިގެންވާ ފަރާތްތަކުގެ ތެރޭގައި މިނިސްޓްރީ ހިމެނޭކަން މި ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާތީ، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލާއި ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާތިލްކޮށް، އެ ރަށް ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤުގެ ހިބައިން ވަކިކުރަން އަންގާކަން[17]

90.10. އެއަށްފަހު ސަނީ ފާމާއި މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު ރަށް ހަވާލުކުރުމާއި ގުޅޭ ގޮތުން އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ކުރެވިފައިވާކަން އެނގެން ނެތްކަމާއި، އެއަށްފަހު ފާމުން އޭގެ ސިޓީއަކީ 2019 ވަނަ އަހަރުގެ ސިޓީއެއްކަމާއި، އެ ސިޓީއަކީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން [illegible] ރަށް ވަކިކުރުމަށް އެ ރަށުން ދިއުމަށް ހަމަޖެހިފައިވާކަން އަންގާ، ސަނީ ފާމަށް ފޮނުވި ސިޓީކަން[18]

91. މިކަންކަމުން އެނގެނީ ބަޔާންވެދިޔަ، މިނިސްޓްރީން އެރަށް ސަނީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމުގެ ކުރިން އެ ރަށަކީ އެ ރަށް ވަގުތީ ގޮތުން ބޭނުންކުރުމަށް ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލާ ހަވާލުކޮށްފައިވާ ރަށެއްކަމެވެ. އަދި ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލާއި ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ދެމެދު 03 ޑިސެމްބަރު 2009 ގައި ވެވުނު އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އެ ރަށް ބަލަހައްޓަން ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ހަވާލުކޮށްފައިވާކަމެވެ. މިކަން ސާފުވެގެންދިޔަ ސަނީ ފާމުގެ ފަރާތުން ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް އަދި ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤުގެ މައްސަލަ ގދ. ތިނަދޫ މެޖިސްޓްރޭޓް ކޯޓުގައި ކޮށްފައިވާ ދައުވާގެ ތެރެއިންނެވެ. އަދި މި ދައުވާގެ ތެރެއިން،

---

[16] 30 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި ސަނީ ފާމުން މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[17] 01 ފެބުރުއަރީ 2016 ގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ޒުހުރަތުﷲ ސިދްދީޤަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[18] 23 އޮކްޓޫބަރު 2019 ގައި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަނީ ފާމަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

ސަފީ ފާމްގެ ފަރާތުން ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް އެދި ޤުދުރަތުﷲ ބިއުޓީގެ މައްޗަށް ދަޢުވާ ކުރި ތާރީޚާއި ހަމައަށް އެ އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްލުމުން ކުރިއޮތްކަން އެ ނިސްބަތުގައި ފާހަގަކޮށްފައިވާކަމުގެ.

92. ހަމައެއާއެކު، މިކަން މިހިރީ މުއްދަތުގައި ޤުދުރަތުﷲ ބިއުޓީގެ ފަރާތުންވެސް މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ބަދަލު ހޯދުމުގެ ދަޢުވާއެއް ހުށަހަޅާފައިވާކަމާއި، އެ ދަޢުވާއާ ގުޅިގެން އެ ކަރަށް ކުއްޖަކު ދިނުމުގެ އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް އެހިނދު ނުހިނގުމަށް ގެދ. ސިވިލް ކޯޓުން އަންގާފައިވާކަން އެނގެއެވެ.

93. ސަފީ ފާމާ މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު އެއްބަސްވުން ސޮއިކުރި ފަހުން، އެ ކަރުގައި އެހެން ބަޔަކާ އެއްޗެހި، ސަފީ ފާމަށް ދަރަނި އަދަދު، ދަރަނިގައި މަސައްކަތެއް ކުރެވިފައިވާނަމަ މިނިސްޓްރީއަށް އެނގި ހަމަވެފައިވާކަމެވެ. އަދި އެ ކަންތައްތަކުން ސަފީ ފާމުން މިނިސްޓްރީއަށް ހިއްސާކޮށް، އެއަށް ކުރިއެރުމުގައި ދިމާވެދާނެކަމަށް މި މުޢާމަލާތުގައި ދެ ފަރާތް ކުރިއަށް މުޢާމަލާތްތަކާ ދެބަސްވުންހުރި ކަމެކެވެ.

94. މިނިސްޓްރީ އެއްފަރާތްކޮށް، ފަހުން ހުސްކުރުމަށް ފުރުޞަތުގެ ފަރާތުންވެސް ސަފީ ފާމުން އެހީތެރިކަން ހޯދާފައިވެއެވެ. އެކަމުގައި ވަނީ ގެދ. ސިވިލް ކޯޓުން އެ ފަރާތަށް ކުރިމަތިކުރަނިވި ޓިޝިން އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ނުހިނގުމުގައި ވާލީ އަދުރުއި ނުކުރެވިފައިވާ، ސަފީ ފާމަށް ނުކުރައްވާނެކަމަށްވެއެވެ.

95. މިކަމުގެ އިތުރުން، ސަފީ ފާމުން އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މަސައްކަތްތަކުގެ ކުރިއެރުމަށްވާތީ، އެ ފަރާތަކީ ލިބިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް އެ ކަރުގައި އޮތް ޤުދުރަތުﷲ ބިއުޓީގެ މައްޗަށް ދަޢުވާކޮށް ކުރިއެވެ. އެކަމުގައި އެ ފަރާތަށްވެސް ނުކުރެވިއްޖެކަމުގައިވެއެވެ. އެ މައްސަލަ ނިމުމުން، އެކަން މިނިސްޓްރީއަށް އަންގާފައިވެއެވެ. އަދި ސަފީ ފާމުން ބޭނުންކުރައްވަނީ، އެ ފަރާތުގެ ޙައްޤުތަކުގެ ކިބައިން އެ ފަރާތް ވަކިކުރުމުގެ ޖަންގާ ޗާލު މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށްކަމަށް އެ ނިސްބަތްވެގެން ފާހަގަކުރައްވާފައިވާތީ، އެކަން ބަލައިދިނުމަށްވެއެވެ. އެހެންކަމުން، ސަފީ ފާމުން 30 ޑިސެމްބަރު 2015 ގައި މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވި މި ސިޓީއަށް މިނިސްޓްރީން ޖަވާބު ދީފައިވާކަން އެނގެން ނެތެވެ. މިކަމާ ގުޅިގެން މި ޝަރީޢަތުން

ދައުލަތާއި ކުރެވުނު ސުވާލުތަކުގެ ޖަވާބުން އެނގިގެންދިޔައީ 02 (ދޭއް) ކަމުގައެވެ. އެއީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ޤުދުރަތުﷲ ސިއްދީޤީގެ ކިބައިން ރަށް ވަކިކުރުމަށް އަންގާ ޤުދުރަތުﷲ ސިއްދީޤީއަށް ސިޓީއެއް ފޮނުވިނަމަވެސް، މިކަން ސަރީ ފާތުމާ ހިއްސާކޮށްފައިނުވާކަމެވެ. އަދި އެއަށްފަހު ރަށް ބޭނުންކުރުމާއި ގުޅޭ ގޮތުން، ނުވަތަ ރަށާއި ބަލަހައްޓުމާއި ގުޅޭ ގޮތުން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަރީ ފާތުމާ މުޢާމަލާތްކޮށްފައިނުވާކަމެވެ.[19]

96. ބަޔާންވެދިޔަ ކަންކަމަށް ބަލާއިރު، މި ހިސާބުން އުފެދޭ ޤާނޫނީ ސުވާލަކީ، ދެ ފަރާތް ދެމެދު ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވެ، ކުއްޔަށް ދޫކުރި ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތަށް ލިބިފައި އޮތުމަކީ (exclusive possession and use) އެއްބަސްވުމުގައި އެކަން ސަރީޙަ އިބާރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާނަމަ، އެއްބަސްވުމުގެ ޖުމްލީ ޝަރުޠުތަކުން ނުވަތަ ނުކުންނާނެއެވެ.

97. މި ސުވާލު ފުށުމަތިވާ އެއް ސަބަބަކީ، ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގައި، ސަރީ ފާތުމާ ރަށް ބަލަހައްޓުމުގެ ޙައްޤު އިޖާރާއަކުން އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާތީ، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ރަށް އެއްބަސްވުމުގައި ކަނޑައެޅިބަޔާންވެގެންވުމުން އެ ރަށަށް އަރައި އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު އެއްބަސްވުމުގައި ޝާމިލުކުރާއިރު ސަރީ ފާތުމައަށް ލިބިގެންވާކަމުގައި ބަޔާންޖެހުނުކަމާއި، ނަމަވެސް އެ ރަށުގައި ތިންވަނަ ފަރާތަށް އުފެއްދުންތެރި ސަރީ ފާތުމާ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ލިބިގެންވާ ބައްޓަންތަކެއް ބޭނުންކުރުމަށް އަސަރުކޮށްފައިވާކަން ސަރީ ފާތުމާގެ ބަހުން އެނގޭކަމާއި، އަދި ތިންވަނަ ފަރާތްތައް އެ ރަށުގައި އުޅެމުންދިޔަކަން ހުށަހަޅާފައިވާ ލިޔެކިޔުންތަކާއި ދެ ފަރާތުގެ ބަހުން އެނގޭކަމުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ކަމެވެ.

98. ކޮންޓްރެކްޓްތަކަށް ޤާނޫނުގެ މައިގަނޑު އަސާސަކީ ފަރާތްތަކަކީ ނުވަތަ އެއްބަސްވުމުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ޝަރުޠުތަކުގެ މައްޗަށް އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ އިލްތިޒާމްތައް އުފެދިގެން އަންނަނީއެވެ. މިގޮތަށް ޝަރުޠުތަކަކީ ސަރީޙަ ޝަރުޠުތައް (express terms) ކަމުގައިވެދާނެއެވެ. އެބަހީ އެއްބަސްވުމުގައި

---

[19] މި މައްސަލައާ ގުޅިގެން މިކޯޓުގައި 10 ޖުލައި 2025 އަދި 12 އޮކްޓޫބަރު 2025 ގައި ބޭއްވުނު ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި މިފަދައިން ޖަވާބުދާރީވެފައިވެއެވެ.

ސާފުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޝަރުތުތަކެވެ. ނުވަތަ ޒިމްނީ ޝަރުތުތައް (implied terms) ކަމުގައިވެދާނެއެވެ. އެބަހީ ސާފުކޮށް އެއްބަސްވުމުގައި ބަޔާންކޮށްފައިނުވިނަމަވެސް، ޤާނޫނުން ނުވަތަ އާދަކާދައިން ނުވަތަ ކޯޓުތަކުން އުފަންކުރާ ނުވަތަ ފާހަގަކުރާ ޝަރުތުތަކެވެ. މި ދެ ޝަރުތުގެ މައިގަނޑު ތަފާތަކީ ސަރީހަ ޝަރުތަކީ އެއްބަސްވުމުގައި (ލިޔުމުން ނުވަތަ އަނގަބަހުންވިޔަސް) ބޭނުންކޮށްފައިވާ ބަހުގައި ފެންނަން ހުންނަ، އެއްބަސްވުމުގެ ސާފު މަޢުލޫމާތުގެ ބައެއްގެ ގޮތުގައި ހިމެނޭ ޝަރުތުތަކަށްވާއިރު، ޒިމްނީ ޝަރުތަކީ އެއްބަސްވުމުގެ ނައްސުގައި ބަޔާންކޮށްފައިނުވާ، އެހެނަސް ޤާނޫނުން ޤަބޫލުކުރަން ނުވަތަ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ނިޔަތުން ޤަބޫލުކުރަން ބައެއް ޚާއްޞަ ހާލަތްތަކުގައި ލާޒިމުކުރާތީ، އެއްބަސްވުމަށް ޤަބޫލުކުރާ ނުވަތަ އުފަންކުރާ ޝަރުތުތަކެވެ. މިއީ މި ދެ ޝަރުތުގެ އަސާސީ ތަފާތެވެ. އެހެނީ ސަރީހަ ޝަރުތުތަކަކީ ބާރުލިބޭ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ދެމެދު ވެވިފައިވާ އެއްބަސްވުމުން ކަމުގައިވާއިރު، ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކަކީ ބާރުލިބިގެންނުވާ ޤާނޫނީ ނައްސުތަކުން ނުވަތަ ކޯޓުތަކުން ދީ ތަފްސީރާއިން ދޫދޭ އިޝާރާތްތަކުން ކަނޑައެޅިދާނެއެވެ.[20]

99. މި މައްސަލައިގެ ބޭނުމަށް ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކާ ގުޅޭ އުސޫލުތައް ތަފްސީލުކޮށްލާނަމެވެ.

100. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ޝަރީޢަތުގެ ނިޒާމުގެ ތެރެއިން ޒިމްނީ ޝަރުތާ ގުޅޭ ހުކުމަށް ބަޔާންކޮށްފައިވަނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/46 **ޤަޟިއްޔާ (މިނިސްޓްރީ އޮފް ޓޫރިޒަމް ވ. އަތަމާ ޑެވިން އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** (މީގެ ފަހުން "**ޤަޟިއްޔާ ވ. އަތަމާ ޑެވިން އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާ") ޤަޟިއްޔާގައެވެ. މި ޤަޟިއްޔާގައިވަނީ ކޮންޓްރެކްޓުގައި ސަރީހަ ބަހުން މާއްދާއެއް ލިޔެވިފައިނުވިނަމަވެސް، ކޮންޓްރެކްޓުގެ ދަރަނި އުފެދިފައިވާ ޒިންމާތަކަށް ހައްލެއް ހޯދައިދިނުމުގެ ޖަވާބުދާރީވުން އުފުލާނީ ކޮންޓްރެކްޓުގައި ސަރީހަ ބަހުން ހަމަޖެހިފައިވާ ޒިމްނީ މާއްދާއެއް ބޭނުންކޮށްގެން އަ ޖަވާބުދާރީވުން ބަދަލުކުރެވޭ ކޮންޓްރެކްޓުތަކަށް

---

[20] J Beatson, A Burrows and J Cartwright, *Anson's Law of Contract* (29th edn, OUP 2010); E McKendrick, *Contract Law* (5th edn, Palgrave Macmillan 2003)

ޤާނޫނުގެ އާންމު އުސޫލުތައް ހުއްދަކުރާކަމުގައެވެ. އަދި މިކަމުގައި އިނގިރޭސިވިލާތުގެ ކޯޓުތަކުން ނިންމާފައިވާ ނިންމުންތައް ނުފޫޒުހުރި މަސްދަރެއްގެ ގޮތުގައި ބަލައިގަންނަ ސަބަބަކީ، މި ހަމަތަކުގެ މައްޗަށް ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނު ތަރުތީބުވެފައިވާކަމުގައި މި ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

101. ވަކި ބާރެއްގައި އެއްބަސްވުން މާނަކުރުމަށް ޢިވަޟު މާއްދާއެއްގެ ބޭނުން ހިޔާރުކުރުން ނުވަތަ ނުނުމު ކަނޑައެޅުމުގައި އަންނަނިވި ކަންކަމަށް އިސްކަންދޭންޖެހޭ ކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދުވަތް ވ. އަޙްމަދު މުނީރު އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ގެ ޝަރީޢަތުގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

1. ޢިވަޟު މާއްދާ ބޭނުންކުރުމަކީ ބެއްލިގެ ހަމަހަމަކަމަކަށް ޤާނޫނީ އަދި އިންސާފުވެރި ގޮތެއް ކަމަށް ވުން
2. އެ ގޮތަކީ ކޮންޓްރެކްޓުގެ ޝަރީޢާއިން ކުރާ ވިޔަފާރީގެ މަޤްޞަދު ހާސިލުކުރުމަށްޓަކައި ގޮތް ކަމަށްވުން
3. އެކަމަކީ ކޮންޓްރެކްޓުގައި ސަރީރަ ބަދަލު ބެލެނިވެރިކަމުގެ ކަންވާންޖެހޭ ގޮތަކަށް ހަމައަށް ފެނިއްޖެ އޮތް ގޮތް ކަމަށްވުން
4. އެކަމަކީ އެކަން އެއްގޮތް ސަލާމަތް ބަދަލުވުން އޮތް ގޮތް ކަމަށްވުން
5. ކޮންޓްރެކްޓުގައި ސަރީރަ ބަދަލު ބެލެނިވެރިކަމާ އެ ޢިވަޟު މާއްދާ ތަޢާރުފުކުރުން.

102. އެއްބަސްވުންތަކުގައި 03 (ތިނެއް) ބާވަތުގެ ޢިވަޟު މާއްދާ ހުރެއެވެ. އެއީ،

1. ޤާނޫނުތަކުގައި ކޮންޓްރެކްޓުފަދަ ހުރިހާ ޢިވަޟު މާއްދާތައް،
2. ގަވާއިދުން ދެކޮޅަށް ޢިވަޟު މާއްދާތައް، އަދި
3. އެއިރެއްގެ ޤާނޫނުން ދެކޮޅަށް ޢިވަޟު މާއްދާތަކެވެ.

103. **ޤާނޫނުތަކުގައި ކޮންޓްރެކްޓުގައިވާ ހުރިހާ ޢިވަޟު މާއްދާތަކަކީ**، ޤާނޫނުން ޙާޞިލުކުރާ ޝަރުޠުތަކެވެ. މި ވަރުގެ ޤަވާޢިދުތައް ވަކި ޤާނޫނެއް މުޢާމަލާތަކަށް ތަޢާރުފުކޮށްދޭ، އެ ޤާނޫނުގެ ދަށުން ޙާޞިލުކުރާ ޝަރުޠުތަކަށް އެ މުޢާމަލާތުގެ ބައިވެރިންގެ މައްޗަށް ތަޢާރުފުކޮށްދެނީއެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމުގައި ހިމެނޭ މާއްދާ ކޮންމެ ހަމަވާނަމަ، އެއް ޤާނޫނުގައި ސަރުކާރު ޝަރުޠުތަކަށް އެ އެއްބަސްވުމުގައި ލާޒިމުކުރާކަން ބަލައިގަނެއެވެ. މިގޮތް އެއް މިސާލަކީ، ދެން ވިއްކުމުގެ ޤާނޫނެވެ. މި ޤާނޫނުގެ ދަށުން

މުދާގަނެ ވިއްކާ ފަރާތްތަކުގެ އިޙްތިޔާޖުތައް ބަޔާންކުރާއިރު، މުދާ ވިއްކާ ފަރާތުގެ ކިބައިގައި އެ މުދަލުގެ މިލްކުވެރިކަން އޮތުމާއި، ތަފްސީލުކޮށް ވިއްކާ މުދާ އެ ތަފްސީލާއި އެއްގޮތްވުމާއި، މުދަލަކީ ރަނގަޅު ފެންވަރުގެ އަދި ބޭނުންކުރެވޭ ފެންވަރުގެ މުދަލަކަށްވުން ހިމެނެއެވެ. މިފަދަ އެހެން ޤާނޫނުތަކެއްވެސް ވުޖޫދުގައިވެއެވެ. މިގޮތުން، މުދާ ގަންނަ ފަރާތާއި ހިދުމަތް ލިބިގަންނަ ފަރާތް ހިމާޔަތްކުރުމުގެ ޤާނޫނާއި، އިންޝުއަރަންސްއާބެހޭ ޤާނޫނު ހިމެނެއެވެ. މިފަދަ ޤާނޫނުތަކަކީ، އެ ޤާނޫނުން ރައްކާތެރިކަން ދޭ ފަރާތްތައް ހިމާޔަތްކޮށް ރައްކާތެރިކުރުމަށް ބޭނުންކުރާ ވައިގަނޑު އަސާސެކެވެ.[21]

104. **ކޯޓުތަކުން ޤަރާރުކުރާ ޟިމްނީ މާއްދާތައް** ދެ ބަޔަކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ، ޙަޤީޤަތުން ޤަރާރު ޝަރުތުތަކާއި (terms implied in facts)، ޤާނޫނީގޮތުން ޤަރާރު ޝަރުތުތަކެވެ. (terms implied by law). ޙަޤީޤަތުން ޤަރާރު ޝަރުތަކީ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ނިޔަތަށް ބަލައި ކޯޓުން ޤަރާރުކުރާ ޝަރުތުތަކެވެ. ޙަޤީޤަތުން ޤަރާރު ޝަރުތުތައް ކަނޑައެޅުމުގައި ކޯޓުން ބޭނުންކުރާ އަސްލު ޓެސްޓަކީ "ވިޔަފާރީގެ ފައިދާ" ޓެސްޓާއި "އޮފިޝަލް ބައިސްޓޭންޑަރ ޓެސްޓް" އެވެ. "ވިޔަފާރީގެ ފައިދާ" ޓެސްޓަކީ ވިޔަފާރީގެ ފައިދާ ހޯދުމަށް އެއްބަސްވުމުން ޤަރާރުކުރާ ޝަރުތެވެ. އެއީ މުޢާމަލާތުން ކުރެވޭ ވިޔަފާރީގެ މަޤްޞަދު ތަންފީޛުކުރާ ނުރުމުގެ ގޮތުން ކޯޓުތަކުން ޤަރާރުކުރާ ޟިމްނީ މާއްދާއެކެވެ.[22]

105. "އޮފިޝަލް ބައިސްޓޭންޑަރ" ޓެސްޓަކީ ވަކި ޝަރުތަކީ ދެ ފަރާތަށްވެސް އެ ސަރީހަ ބަހުން ބަޔާންކުރުމެއްނެތި، ސާފު އެނގިފައިވާ ޝަރުތުތަކެވެ. އަދި އެ ވަގުތު އެކަމާ ސުވާލުކުރެވުނުނަމަ، އެކަމަށް ޤަބޫލުވާން ޝަރުތުތަކެވެ.[23] ކޯޓުން މިފަދައިން ޟިމްނީ ޝަރުތު ޤަރާރުކުރުމުގައި ބަލާ މިންގަނޑަކީ، އެ ޝަރުތަކީ އެކަށީގެންވާ އަދި އިންސާފުވެރި ޝަރުތަކަށްވުމާއި، އެއްބަސްވުމުގެ ތެރެއިން ވިޔަފާރީގެ ފައިދާ ލިބިގަތުމަށް ޟަރޫރަތްތެރި ޝަރުތަކަށްވުމާއި، އެ ޝަރުތަކީ

---

[21] E McKendrick, *Contract Law* (5th edn, Palgrave Macmillan 2003), pg 338

[22] J Beatson, A Burrows and J Cartwright, *Anson's Law of Contract* (29th edn, OUP 2010), pg 152

[23] E McKendrick, *Contract Law* (5th edn, Palgrave Macmillan 2003), pg 346

ދެބަސްވުމެއްނެތި ފާޅުވާ ޝަރުތުތަކަށްވުމާއި އަދި އެއްބަސްވުމުގެ ޞަރީޙަ ޝަރުތުތަކާއި ތަޢާރުޟުނުވާ ޝަރުތުތަކަށްވުމެވެ.[24]

106. ބައެއް ޙާލަތްތަކުގައި ޤާނޫނީގޮތުން ނުވަތަ އެ އެއްބަސްވުމުގެ ޢުރުފުން ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކެއް ކަނޑައެޅިގެންދެއެވެ. އެއީ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ނިޔަތަށް ބެލުމެއްނެތިއެވެ. މި ޙާލަތްތަކުގައި ޤާނޫނީގޮތުން ކަނޑައަޅާ ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކަކީ ވަކިވަކި ފަރުދުންގެ ނިޔަތަށް ބިނާވާ ޝަރުތުތަކަކަށްވުރެ، އާންމު މަޞްލަޙަތަށާއި، ކަމުގެ އިންސާފުވެރިކަމުގެ މައްޗަށާއި، އަދި އެއްބަސްވުމުގެ ބާވަތަށް ބިނާކޮށް، ކޯޓުން ދޭ ދޭރައެކެވެ. މިސާލަކަށް، ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމެއްގައިނަމަ، އެއީ ކުއްޔަށްދޭ ފަރާތުގެ މައްޗަށް އޮންނަ އިލްތިޒާމުކަމުގައިވާ ކުއްޔަށް ދޭ ތަން އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި ބޭނުންކުރުމުގެ ކަށަވަރުކަން ލިބިދިނުމާއި، އެއްބަސްވުމަކީ ވަޒީފާގެ އެއްބަސްވުމެއްނަމަ، ދެ ފަރާތުގެ މައްޗަށް އޮންނަ އަމާނާތްތެރިކަމާއި އިތުބާރުގެ މައްޗަށް ބިނާވާ ޒިމްނީ ޝަރުތެވެ. މިފަދައިން ޒިމްނީ ޝަރުތު ކަނޑައެޅުމުގައި އެއްބަސްވުމުގެ ބާވަތުން ނުވަތަ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ގުޅުމުގެ ސަބަބުން ވަކި ޝަރުތުތަކާ އެ ޒިންމާތަކުގެ ހިމެނޭނެކަމުގެ އާންމު މިންގަނޑެއް ކަނޑައެޅިގެންދެއެވެ. އެއީ އެއްބަސްވުމުގައި ސާފުކޮށް އެކަން އިސްތިސްނާކޮށްފައިނުވާނަމައެވެ. މިފަދަ ޝަރުތުތަކަކީ [illegible] ޝަރުތުތަކެވެ. މިގޮތުން އަށް މިސާލަކީ، އިމާރާތްކުރުމުގެ ކޮންޓްރެކްޓުތަކުގައި، އިމާރާތަކީ މިންނަން އެތެރޭގައި އޮތް ފެންވަރުގެ އިމާރާތްކުރާ، އަދި އިމާރާތްކުރުމުގައިވާ ބޭނުންކުރާ ތަކެތީގެ ސަލާމަތީ އެ އިމާރާތްކުރާ ފަރާތުން ޤާބިލުކަމާއެކު ޚިދުމަތްދިނުމުގައި، މިފަދަ އެއްބަސްވުންތަކުގެ ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކެވެ. އަދި މި ޝަރުތު މިފަދައިން އިމާރާތްކުރާ ފަރާތުގެ މައްޗަށް އޮންނަ ޒިންމާއެއް ކަމުގައި ބަލައެވެ.[25]

107. އާދައިގެ ޒިމްނީ **ޤާނޫނީ ޒިމްނީ ޝަރުތުތަކާ،** ވަކި [illegible] ނުވަތަ [illegible] ނިސްބަތްކޮށް ދިމާ މުއްދަތެއް ވަންދެން [illegible] އާދައިގެ ބާރުގެ ނުވަތަ އާދަ ބޭނުންކުރުމުގެ އެއްބަސްވުމުން

---

[24] BP Refinery (westernport) Pty Ltd vs· Shire Hastings (1077) 52 ALJR 20

[25] J Beatson, A Burrows and J Cartwright, *Anson's Law of Contract* (29th edn, OUP 2010), pg 154

ދޭހަކުރުމެވެ. އެއީ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިން ނުސީދާގޮތަކަށް އެކަމަށް އެއްބަސްވެފައިވާކަމަށް ބަލައިގެންނެވެ. ވަކި އާދައެއް ޝަރުޠެއްގެ ގޮތުގައި ކަނޑައެޅުމަށްބަލައި، އެ އާދައަކީ ސާބިތުކަމާއެކު ޤާއިމުވެފައިވާ، ސަބަބުވެރި، އެކަން ޔަޤީންކަން ލިބިފައިވާ އަދި އެއްބަސްވުމުގެ ސަރީޙަ މާއްދާއަކާ ޚިލާފުނުވާ އާދަކާދައަކަށް ވާންޖެހެއެވެ. މިސާލަކަށް، ވަކި މުދަލެއް ވިޔަފާރީގައި 100 (ސަތޭކަ) ކިލޯއަކީ ޕެކޭޖިންގެ ނުހިމަނައި 100 (ސަތޭކަ) ކިލޯގެ ސާފު ބަރުދަން ކަމުގައި އާދަކާދައިން ސާބިތުވާނަމަ، ކޯޓުން އެ މާނަ އެއްބަސްވުމަށް ދޭހަވާ ޝަރުޠެއްގެ ގޮތުގައި ކަނޑައަޅާފައެވެ. ކޯޓުތަކުން އާދައިން ދޭހަވާކަމަށް ކަނޑައަޅާނީ އެއްބަސްވުމަކާ ނުވަތަ ޤާނޫނުގެ މަޤްޞަދާ ވަކި ބަޔާއި ފުށުނާރާނަމައެވެ.[26]

108. ޖިނާއީ ޝަރުޠުތަކުގެ ބާވަތްތަކަށް ބަލާއިރު، ޖިނާއީ ޝަރުޠު ބޭނުންކުރުމުގެ މައިގަނޑު އުސޫލުތަކެއް ޤާއިމުވެފައިވާކަން ސާބިތުވެގެންދެއެވެ.[27] އެއީ،

1. ދޭހަކުރާ ޖިނާއީ ޝަރުޠު އެއްބަސްވުމުގެ ސަރީޙަ މާއްދާއަކާ ޚިލާފުވުން ނުވަތަ ތަޢާރުޟުވުން
2. އެއްބަސްވުންތައް އަމަލުން ހިފުމުގައި ކޯޓުތަކުން ހަރަކާތްތެރިވުން ހުއްޖަތުގެ ބޭނުމުގައި ޖިނާއީ ޝަރުޠަކީ އެއާ ފުށުއަރައިން ދޭހަކުރާ ޝަރުޠަކަށް ނުވުން
3. ޖިނާއީ ޝަރުޠުތައް ދޭހަކުރުމަށް އޮބްޖެކްޓިވް ނަޒަރިއްޔާތެއް ގެންގުޅުން
4. ޖިނާއީ މާއްދާ ބޭނުންކުރުމަކީ އިންސާފުވެރި، އަދި ބުއްދީގެ ހަމަތަކާ ފެތޭ ސަބަބުވެރި ގޮތަކަށްވުން
5. ވިޔަފާރީގެ މަޤްޞަދު ހާސިލުވާންފަދައިން ދޭހަކުރުން

109. ޖިނާއީ ޝަރުޠާއި ގުޅޭ ގޮތުން ދިވެހިރާއްޖޭގައި ޢަމަލުކުރާ ގޮތަށް ބަލާއިރު، ރާއްޖޭގެ ޤާނޫނުތަކުގައި ޖިނާއީ ޝަރުޠުތައް ކަނޑައަޅާފައިވާ ތަން ފެނެއެވެ. މިގޮތުން، އެއީ ޤާނޫނު ނަންބަރު

---

[26] J Beatson, A Burrows and J Cartwright, *Anson's Law of Contract* (29th edn, OUP 2010), pg 157

[27] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/46 (ދަޢުވާ) (މިނިސްޓްރީ އޮފް ޓޫރިޒަމް ވ. އަތަމާ ވިލާ އިންވެސްޓްމަންޓްސް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް) ގެ ޝަރީޢަތުގެ 23 ވަނަ ނުކުތާ

21/2021 (ދިރިއުޅުމަށްޓަކައި ގޭދޮރު ކުއްޔަށްދިނުމާބެހޭ ޤާނޫނު) އެވެ. މި ޤާނޫނުގައި ދިރިއުޅުމުގެ ބޭނުމަށް ކުއްޔަށް ދިނުމުގައި ކުއްޔަށް ދޭ ފަރާތާއި ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުގެ ޙައްޤުތަކާއި ވާޖިބުތައް ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. މިސާލަކަށް ކުއްޔަށް ދޭ ތަނަކީ ޤާނޫނީ ގޮތުން ހުރަހެއް ނެތް ތަނަކަށްވުމާއި، ކުއްޔަށް ދޭ ތަން ބޭނުންކުރުމުގައި އެއްވެސް ބާވަތެއްގެ ހުރަހެއް ކުއްޔަށްދޭ ފަރާތުން ކުރިމަތިނުކުރުމާއި، ކުއްޔަށްދޭ ތަނަށް ވަދެނިކުމެވަން ހުރަހެއް ކުރިމަތިނުވުމާއި، އުދަނގޫއެއްނެތި ކުއްޔަށްހިފާ ފަރާތަށް ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު ހިމެނެއެވެ.[28]

110. މީގެ އިތުރުން، ޤާނޫނު ނަންބަރު 12/2020 (މުދާ ގަންނަ ފަރާތްތަކާއި ޚިދުމަތް ލިބިގަންނަ ފަރާތްތައް ހިމާޔަތްކުރުމުގެ ޤާނޫނު) އަށް ބަލާއިރު، މުދަލުގެ މިލްކުވެރިކަމާގުޅޭ ޝަރުޠުތަކާއި މުދަލުގެ ފެންވަރާއި، ނަމޫނާ އެއްގޮތް މުދަލަކަށްވުމުގެ ޝަރުޠުތައް ބަޔާންކުރެއެވެ. ހަމައެއާއެކު، ގަވާއިދު ނަންބަރު 2023/R-154 (ސްޓްރާޓާ އުސޫލުން ދިގު މުއްދަތަކަށް ވިކާ ނުވަތަ ކޮޓަރި ކުއްޔަށް ދިނުމާބެހޭ ގަވާއިދު) ގައި ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުން އެއްވެސް ހުރަހަކާ ނުލައި ވިކާ ނުވަތަ ކޮޓަރި ބޭނުންކުރުމުގެ ޙައްޤު ލިބިދޭންވާނެކަމުގައި ބަޔާންކުރެއެވެ. އަދި މިސާލަކަށް ޤާނޫނު ނަންބަރު 2/2008 (ވަޒީފާއާބެހޭ ޤާނޫނު) އެވެ. ވަޒީފާގެ އެއްބަސްވުމުގައި ވަޒީފާއިން ވަކިކުރުމުގެ އާންމު އުސޫލު ބަޔާންކޮށްފައިނުވާ ޙާލަތްތަކުގައި، ކޯޓުތަކުން ޢުރުފުއާދަޔާ ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލު ބަލާނެއެވެ. މިއީ ޤާނޫނުތަކުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ޢުރުފީ ޝަރުޠުތަކުގެ މިސާލުތަކެވެ.

111. ކޯޓުތަކުންވެސް ޢުރުފީ ޝަރުޠުތަކާއި ގުޅޭ ގޮތުން ގޮތްތަކެއް ކަނޑައަޅާފައިވާ ތަން ފެނެއެވެ. މިގޮތުން، **ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ދައުލަތް ވ. އަތަރާ ފޯރިން އިންޓަރނޭޝަނަލް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ޤަޟިއްޔާގައި، [illegible] ބޭނުމަށް ކުއްޔަށް [illegible] ބިމުގެ [illegible] [illegible] ސަރަހައްދު ކުރަންޖެހޭ ނަމަ އެ ތަނެއް ނުވަތަ ބިމެއް ކުއްޔަށް ހިފާފައި ކަން [illegible] ފޯރުކޮށްދިން ޤަރާރާއި، އެކަމަށް ކުރާ އެއްބަސްވުމުގެ ދުރުން ކުއްޔަށް ހިފާފައި [illegible] ހިނގާ ބިމުގެ ޝަރީޢަތުކުރުމުގައި

---

[28] ޤާނޫނު ނަންބަރު 21/2021 (ދިރިއުޅުމަށްޓަކައި ގޭދޮރު ކުއްޔަށްދިނުމާބެހޭ ޤާނޫނު) ގެ 33 ވަނަ މާއްދާއާއި 37 ވަނަ މާއްދާ

ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. މިގޮތުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2022/SC-A/78 **ކޮޖް ޖުއާރިޖް މޯލްޑިވްސް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. މޯލްޑިވްސް އިންލޭންޑް ރެވެނިއު އޮތޯރިޓީ** ޤަސްދުގައި ކުރި ނުދައްކައިފިނަމަ ބަދަލުކުރަންޖެހޭގޮތް އެއްބަސްވުމުގައި ސާފުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިވާނަމަ، ގަވާއިދުގައިވާ އިތުރު ބައްލަވައި އެއްބަސްވުމުގެ މައްޗަށް ހިނގާނީ، އެ ބައްލަވާކަށް ދެ ފަރާތުން އެއްބަސްވާނަމަކަމުގައި، އެފަދަ ބައްލަވާކަށް ޢިލްމީ މާއްދާއެއްކަމުގައި ނުބެލެވޭނެކަމަށް ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. މިގޮތުން ހުރި ނިޔަމުގައި ކޮންޓްރެކްޓުގެ ޝަރުޠެއްކަމުގައި ނިޔަމުކަން ނުގެންގުޅުމަށް ކޮންޓްރެކްޓެއްގައި ހިމެނޭ ޖޫރިމަނާ ސާފުކޮށްފައިވާނަމަ،[29] ކުއްލިން ހިފާ އެއީ ނުވަތަ ފައިސާގެ މިންވަރު ގާތްގަނޑަކަށް ކުރިއަށް ބެލުމަކީ ގެއްލުމެއް ނުވަތަ އަސްލު ނުވަތަ ގެއްލުން އަންނާނެގޮތް ދޭތެރޭކަށް ކުރިމަތިކުރުމެއްކަމަށް، ބަދަލު ލިބުމަށްޓަކައި ކުރިން ބަލާފައިވާކަން ކޯޓުން ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ.[30]

112. މި މައްސަލައިގެ ބަޔާންކޮށްދޭ މައްސަލަ ބާރުލިބިދޭ ކަންކަން ތަޢުލީމީކުރާއިރު، މި މައްސަލައިގައި ފާސްކުރި އެއީ ސަރަހައްދު ފާސްކުރި 21 (އެކާވީސް) ގަރާރުގެ ކުރީ އަމަލުކުރާގޮތް މުއްދަތުގެ ކުއްލިއަކަށް ފާސްކުރަމުންދާތީވެ. މި ގޮތަށް ކުއްލިއަށް ދިނުމާއި އެކު، ގޮތަށް ބަލާލުމުގެ ހެއްދަވާ އިޖުރާއާތުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ނުހިމަނާފައި، އެ އެއްބަސްވުމުގެ ދަރުން ސަރި ފާސްވާ ބަލާލުމަށްވާ ޖިނާ ސަރި ފާސްކުރި ކުރިއަށް އަނގަނގަ އެ ގޮތަށް ބޭނުންކުރުމެއްނުވާނެ. އެއްބަސްވުމުގައި ކުއްލިއަށް ދީ ފަރާ ބަލާލުމުގެ ވަކި އިޖުރާއާތުތަކާއި ނުހިމަނާފައި، ކުއްލިއަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމާއި މަޢުލޫމާތުދިނުމާއި، ކުއްލިއަށް ދީ ފަރާ ބޭނުންކުރުމުގެ ބައްޓަމަކީ ކުއްލިއަށްދިޔަ ފާރަވެރިޔާ އެފަރާތުގެ ކަންތައްތަކެއް. މިއީ ކުއްލިއަށްދޭ ފަރާތަކަށް ފާސްކުރި ކުރަހައްޓާ ފަރާތްތަކުން ދޫކުރަމުންދާ، އެކި ކުއްލިއަށް ދީ ފަރާ ބޭނުންކުރުމުގައި ގެއްލުން ބަލަހައްޓާ ކުރަހައްޓާ ނަތީޖާއި، އެފަރާތް ފަރުނިކުރަމުން ކުރަހައްޓާ ނަތީޖާކަން ކުއްލިއަށް ދީ ފާސްކުރުން ކަނަވަރުކުރުމެވެ. މިކަންކަމީ ކުއްލިއަށްދީ ފާސްކުރުން ދީ އަދި ފާސްކުރުމުގެ ތަރުތީބުގައި ހިފެހެއްޓުން ކަނޑައެޅެވެ.

---

[29] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/85 (ދައުލަތް ވ. ވިޝާ އަހަރު ޝަރީފާ ޖަމާލީ)

[30] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގެ ނަންބަރު 2009/HC-A/160 (ކޮޖް ޖަޢަރިސް މޯލްޑިވްސް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. ކޮމިޝަނަރ ޖެނެރަލް އޮފް ޓެކްސޭޝަން)

113. މިއީ ކުލީގެ އެއްބަސްވުމެއް ވުޖޫދުވުމުން ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތަށް، ކުއްޔަށްދޭ ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ހައްޤު ނުވަތަ exclusive possession and use އޮމުރުގެ ޟިމްނީ ޝަރުޠެވެ. މިފަދަ ޝަރުޠެއް ނެތްކަމަށް ބެލެވޭނީ ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމުގެ މަޤްޞަދު ހާސިލުކުރުމަށް މަގުފަހިވާނެކަމަކެވެ. ސަރުކާރުން ފަތުރުވެރިކަމާއި ރިސޯޓު ހަދަން ދޫކުރުމުގެ ގާއިދާގެ ތެރެއިން ތަނެއް ނުވަތަ ރަށެއް ކުއްޔަށްދިނުމުގައި ކަރަވަރުވެގެންދިޔަ އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމުގެ ހައްޤެވެ. މިފަދައިން ކުއްޔަށްދޭ ބާރުތަކުގައި، ކުއްޔަށްދިނުން ބަހައްޓަވެ، ބާޠިލުކުރުމުގެ އެއްވެސް ޝަރުޠެއް ވުޖޫދުނުވާހިނދަކު، ކުއްޔަށްހިފާ ފަރާތަށް ލިބިދޭ މިލްކުވެރިކަން ނުވަތަ އެ ހައްދުގެ ބެލެހެއްޓުން ހަރަކާތްތެރިކަން ދަތިނުކުރުވޭން ވާނެއެވެ.

114. މިފަދަ އެއްބަސްވުންތަކުގައި، މި ޟިމްނީ ޝަރުޠު ގެނުވާއިރުވެސް އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި ހަމަހިމޭންކަމާއެކު ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ހައްޤާއި (quiet enjoyment) އަދި ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ މަޤްޞަދަށް އުނިކަން ނުގެނައުމަށް ވާޖިބު ޝަރުޠު (implied covenant against derogation from lease) އެވެ. މި ދެ އުސޫލަކީ ކުއްޔަށް ދިނުމުގެ އެއްބަސްވުންތަކުގައި ހިމެނޭ ޟިމްނީ މަސްއަލައެއްގެ ގޮތުގައި ކޯޓުތަކުން ބަލައިގަނެފައިވާ އަސާސީ ބާރުތަކެވެ. މިސާލަކަށް، *Southwark LBC v Mills*[31] ގެ މަސްއަލައިގައި އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި ހަމަހިމޭންކަމާއިއެކު ތަން ބޭނުންކުރުމަކީ ޤާނޫނީގޮތުން ތަރަކުރުވެން ޝަރުޠެއްކަމުގައި، އަދި މިކަމީ ކުއްޔަށްހިފާ ފަރާތަށް ކުރާ ތޮރުކުރުން ރައްކާތެރިކޮށްދޭ ކަމެއްކަމުގައި ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. ހަމައެއާއެކު، *Overseas Union Enterprise Ltd v Three Sixty Degree Pte Ltd*[32] ޤަޟިއްޔާގައި ހަމަހިމޭންކަމާއިއެކު ތަން ބޭނުންކުރުމާއި، އުނިކަން ލިބިދޭ މަޤްޞަދަކަށް އުނިކަން ނުގެނައުމަށް ކުއްޔަށްދޭ އެއްބަސްވުންތަކުގެ ޟިމްނީ ޝަރުޠެއްކަމުގައި، މިއީ މިފަދަ އެއްބަސްވުންތަކުގެ

---

[31] [1991] 4 All ER 449

[32] [2013] SGHC 71

އާންމު ބަޔެއްކަމަށާއި، މިއީ އެއްބަސްވުމުގެ ބައިވެރިންގެ ނިޔަތަކަށް ބެލުމެއްނެތި، ޤާނޫނީގޮތުން ދޭހަކުރާ ޢިލްމީ ޝަރުޠުތަކުގެ ގޮތުގައި ސިންގަޕޫރުގެ ހައިކޯޓުން ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

115. ސަބަބަކީ ކުއްޔަށް ހިފުމުގެ މަސްލަހަތުން އުފަންވަނީ މުދަލުގެ މަސްލަހަތުކަމަށްވާތީ، ކުއްޔަށްހިފާ ފަރާތަކީ މި މުދާ ބޭނުންކުރާއި، މުދަލުގެ ރައްކާތެރިކަމާއި ހިމާޔަތްދިނުމަށްޓަކައެވެ. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ބިމުގެ ވެރިކަން ބަދަލުނުވާ ގޮތަށް ލިބިދީފައިވާނަމަ، ޤާނޫނީ ގޮތުން ތަޢާރުފުކޮށްދޭ އެ ޙައްޤު ލިބުން ފަރާތުން ކުރާނެ އުންމީދުކުރާ އެ ޙައްޤު ބޭނުންކުރުމުގެ އުންމީދެވެ. މިއީ legitimate expectation އާއި promissory estoppel ތަތްބީޤުކުރާ ބާވަތެއްވެސްމެއެވެ.

116. މިކަންކަމުގެ އަލީގައި، ފުރަތަމަ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ސަނީ ފާމް އާއި މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު 28 އޮކްޓޯބަރު 2013 ގައި ވެވުނު އެއްބަސްވުމާއިއެކު، އެ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީން ގދ. ކާދެދޫ ސަނީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމަކީ މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް އޮތް އަދި މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ހިނގާން ޢިލްމީ ޝަރުޠެކެވެ. މި ޝަރުޠުގެ ތެރޭގައި ސަނީ ފާމަށް އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި އެ ތަން ބޭނުންކުރުން މިނިސްޓްރީއިން ކަށަވަރުކޮށްދޭންޖެހޭކަމެވެ.

117. މިއީ ޢިލްމީ ގޮތުން އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް އުފެދޭ އަސާސީ އިލްތިޒާމުކަމެވެ. އެކަން އެއްބަސްވުމުގެ 6 ވަނަ މާއްދާއިންވެސް ދޭހަވާކަމެވެ. މި މާއްދާގައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ތަން ބޭނުންކުރުމުގެ ގޮތުން ލިބޭ އެންމެހައި ޙައްޤު، ފުރިހަމަ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރުމުގެ އިޚްތިޔާރު ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތަށް ލިބިގެންވާކަމެވެ.

118. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަނީ ފާމުގެ މައްޗަށް އުފެދޭ ޒިންމާތަކާއި މަސްއޫލިއްޔަތުތައް ފުއްދުމުގެ ކުރިން ތަން ސަނީ ފާމާ ހަވާލުކުރުމުގެ އަސާސީ އިލްތިޒާމު މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް އުފެދެއެވެ.

119. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަނީ ފާމް އަދާކުރަންޖެހޭ އަސާސީ އިލްތިޒާމުތަކަކީ ޓޫރިސްޓް ޕްރޮޖެކްޓާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ނިންމުމެވެ.[33] ޕްރޮޖެކްޓުގައި ހިމެނޭ ވަޒީފާތަކާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ނިންމާނަމަ،

---

[33] އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާ

އެކަމެއް މެދުވެރިވާތާ ގިނަވެގެން 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި މިނިސްޓްރީއަށް އަންގަންޖެހެއެވެ.[34] އަދި އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މަސައްކަތް ކުރިއަށް ނުދަނީ "ބާރުނުފޯރާ" ފަދަ ހާލަތެއް މެދުވެރިވެގެންނަމަ، އެކަން އެންމެ މަދުވެގެން 21 (އެކާވީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި ލިޔުމަކުން މިނިސްޓްރީއަށް އަންގަންވާނެކަމަށް ބަޔާންކުރެއެވެ.

120. ތެދެކެވެ. އެ ރަށުގައި އެހެން ބަޔަކު ދިރިއުޅޭތީ، އެކަން މިނިސްޓްރީގެ ސަމާލުކަމަށް ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން އައްވަލަށްވެސް ގެނެސްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރިތާ 07 (ހަތެއް) މަސްވާން ގާތްވެފައިވަނިކޮށެވެ. އެ ސިޓީގައި އެ ރަށް ހުސްކުރުމަށް ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން މަސައްކަތް ކުރިނަމަވެސް، އެ ރަށުގައި އެހެން ބަޔަކު ދިރިއުޅޭތީ އެކަން [illegible] ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ބުނެފައިވެއެވެ.[35]

121. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ސަނީ ފާމްއިން އެ ރަށުގައި ކުރަންޖެހޭ މަސައްކަތް ނުކުރެވުނު ސަބަބު މިނިސްޓްރީއަށް ސާފުކޮށް، ބަދަލުވެފައިވާ ސިޓީތަކުން އެނގެއެވެ. މިކަން މިނިސްޓްރީއަށް ފެނިފައިވާކަމުގެ ދަލީލަކަށްވަނީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީއިންނެވެ. އޭގެ އިތުރުން، މި ކަމާއި ގުޅޭ މައްސަލަތައް ކޯޓުތަކުގައި [illegible] ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން މިނިސްޓްރީއާއެކު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި އެއްވެސް މަސައްކަތެއް ކުރިއަށް [illegible] މިނިސްޓްރީން [illegible] ސަނީ ފާމްއާއި މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު ބަދަލުވެފައިވާ ސިޓީތަކުން އެނގެއެވެ.[36]

122. އޭގެ އިތުރަށް އެ ރަށް ސަނީ ފާމްއަށް ބޭނުންކުރުމަށްދޫކޮށްފައިވަނީ 03 ޖެނުއަރީ 2009 ގައި ހުވަދުއަތޮޅު ދެކުނުބުރީ އަތޮޅު ކައުންސިލާއި ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤު އާއިދެމެދު ވެވުނު "އަތޮޅު ކައުންސިލުގެ ބެލެހެއްޓުމުގައި ހުންނަ ފަޅުރަށްރަށް ވަގުތީ ގޮތުން ބަލަހައްޓައިދިނުމުގެ އެގްރީމެންޓް"ގެ ދަށުން މި ރަށް ވަގުތީ ގޮތުން ބެލެހެއްޓުން

---

[34] އެއްބަސްވުމުގެ 34.4 ވަނަ މާއްދާ

[35] ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން 25 މެއި 2014 ގައި މިނިސްޓްރީއަށް ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

[36] މިނިސްޓްރީން ސަނީ ފާމްއަށް 14 މެއި 2015 ގައި ފޮނުވާފައިވާ ސިޓީ

ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ހަވާލުކުރެވިފައިވާތީކަން މި ރަށާއި ގުޅޭ ގޮތުން ކޯޓުތަކުގައި ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިވާ މައްސަލަތަކުން އެނގެއެވެ.

123. މިގޮތުން، ދައުލަތުގެ މައްޗަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމުގެ ދައުވާއެއް ހިތަދޫ ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓަށް ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤުގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅައެވެ.[37] މި މައްސަލައިގެ ޝަރީޢަތުގައި މި ރަށް ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްވެސް މުޢާމަލާތެއް ނުހިންގުމަށް ދައުލަތުގެ މައްޗަށް އަމުރުކޮށްދެއްވައެވެ. މި މައްސަލައިގެ އިތުރުން، ސަނީ ފާމުގެ ފަރާތުން ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤުގެ މައްޗަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމުގެ މައްސަލައެއްވެސް ހިތަދޫ ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓަށް ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ.[38] މި މައްސަލައިގައި ފައިސަލާކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގެ ތެރެއިން ފާހަގަކުރެވޭ އެއް ކަމަކީ، ސަނީ ފާމާއި ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ދެމެދު އެއްބަސްވުމެއް ނުލައި، ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީ އެ ރަށުން ފޫބަދަން އެނގުމުގެ ޙައްޤު ސަނީ ފާމަށް ލިބިގެންނުވާކަމަށް ނިންމާފައިވާކަމެވެ.

124. މި ދެ ޤަޟިއްޔާއިންވެސް ފާޅުވާކަމަކީ، މިނިސްޓްރީ އާއި ސަނީ ފާމު އާދެމެދު ރަށް ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމުގައި ސޮއިކުރިއިރު، އޭނާ ޤާނޫނީ ހައިސިއްޔަތުގެ ތެރެއިން އެ ރަށް ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤާ ހަވާލުކުރެވިފައިވާކަމެވެ. އަދި ސަނީ ފާމު އާއި މިނިސްޓްރީ އާދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމުގައިވާ ވޯކްޕްލޭނާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ފުރުޞަތު އެ ރަށުގައި އުޅުމުގެ ހައިސިއްޔަތުގެ އިރުން އޭނާ ފަރާތަކުން އެ ރަށުގައި އުޅުމުންދާނޭކަމެވެ. ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤަށް ލިބިފައިވާ މި ހައިސިއްޔަތު ނިސްބަތްކޮށްފައިވަނީ 01 ފެބްރުއަރީ 2016 ގައެވެ. އޭރު މިނިސްޓްރީއަށް އެ ރަށުން ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީ ބޭނުންކުރުމުގެ ޤާނޫނީ ބާރު ލިބި، ގދ. އަތޮޅު ކައުންސިލްއާއި އެ ފަރާތްތަކާ ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކޮށް، އެ ރަށް ޤުދުރަތުﷲ ސިދްދީޤުގެ ކިބައިން ވަކިކުރުމަށް މިނިސްޓްރީން

---

[37] ހިތަދޫ ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 146/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާ

[38] ހިތަދޫ ޑިސްޓްރިކްޓް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 267/Q10C/2015 ޤަޟިއްޔާ

އަންގާފައިވަނީ އެ ތާރީޚުގައި ކަމަށްވާތީއެވެ. މިކަން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ޤުދުރަތުالله ސިދުދީޤަށް އެންގިނަމަވެސް، މިކަން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަނީ ފާމްއަށް އަންގާފައެއްނުވެއެވެ.

125. ކުރިންވެސް އިޝާރާތްކުރި ފަދައިން، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ރަށް ޤުދުރަތުالله ސިދުދީޤުގެ ކިބައިން ވަކިކުރަން ސަނީ ފާމްއަށް އަންގާފައިވާތޯ ޝަރީޢަތުން ދައުލަތާއި ސުވާލުކުރުމުން، ދައުލަތުން ދީފައިވާ ޖަވާބަކީ ހުށަހެޅިފައިވާ ސިޓީތަކަށް ބަލާއިރު އެކަން އެ ފަރާތަށް އެންގިކަން ފެންނަން ނެތްކަމުގައެވެ.[39]

126. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން 23 ޑިސެމްބަރު 2020 ގައި އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކޮށްފައިވާނީ މި ހުސްކަން އެގްރީމެންޓުގެ މަތިން ދެއްކުމަށެވެ. ދެ ފަރާތުގެ ބަސްފުޅު އެކީ ގޮތަކަށް، 2018 ވަނަ އަހަރުގެ ސެޕްޓެންބަރު މަހާއި ހަމައަށް ސަނީ ފާމްއިން ރަށުގެ ކުލި އަދާކޮށްފައިވާކަމެވެ.[40]

127. ޤުދުރަތުالله ސިދުދީޤު ރަށް ބޭނުންކުރަމުންދިޔައީ ފާރާނީ ހައިސިއްޔަތެއްގައި ލީޒެއްކަމުގައިވާއިރު، އަދި ސަނީ ފާމް އާއި މިނިސްޓްރީ އާދެމުދ އެ ރަށް ކުއްޔަށްދީފައުގެ އެއްބަސްވުން ވޭޓުލިވިއުވެސް، ޤުދުރަތުالله ސިދުދީޤަށް އެ ހައިސިއްޔަތު ޢޮމުރު، ސަނީ ފާމް އެ ރަށުގެ މުޤާކަލިކަން ހޯދުމަށް ތަޒްމު މަސައްކަތްތަކެއް ކޮށް ދާލާމީފައިވާކަމުގައިވާއިރު، އެ ރަށް ޤުދުރަތުالله ސިދުދީޤުގެ ކިބައިން ވަކިކޮށް، އެކަން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަނީ ފާމްއަށް އަންގާފައިނުވުމަކީ ރަށް ބަލާލުކުރުމަށް މިނިސްޓްރީގެ މައްސަލަ އޮތް ޗެކުސީ ޝަރުޠު އަދާކުރުމުގައި އިހުމާލުވެފައިވާކަމުގައި ބެލެވޭނެއެވެ.

128. މިއަށްފަހު، އަދިއަޅުވާލަން، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކުރިކަމާއެވެ. މިއަށް ނަޒަރުކުރާއިރު، ރަށް ޑޭނިޖަރ ކުރުމަށް މިނިސްޓްރީގެ ޖާގައެ އެ ރަށަށް ދާކުކަން ސަނީ ފާމްއަށް 23 އޮގަސްޓް 2019 ގައި އަންގައި،[41] 28 އޮގަސްޓް 2019 ގައި އެ ރަށް ޑޭނިޖަރކުރި ދަތުރުގައި، ރަށުގައި ކުރަން ހުރަހަގާފައިވާ މަސައްކަތް ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާކަން ފާހަގަކޮށް، އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން ރަށުގައި ކުރަން ހުރަހަގާފައިވާ މަސައްކަތްތަކުރުމަށް ސަނީ ފާމްއަށް

---

[39] މި މައްސަލައާ ގުޅިގެން 12 ނޮވެމްބަރު 2025 ގައި މިކޯޓުގައި ބޭއްވުނު ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި މިފަދައިން ބުނެފައިވެއެވެ.
[40] މިކަން މި މައްސަލައާ ގުޅިގެން މި ކޯޓުގައި 10 ޖުލައި 2025 ގައި ބޭއްވުނު ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި ދެ ފަރާތުންވެސް ކަށަވަރުކޮށްދީފައިވެއެވެ.
[41] މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން 23 އޮގަސްޓް 2019 ގައި ސަނީ ފާމްއަށް ފޮނުވާފައިވާ ނަންބަރު 30-E/PRIV/2019/199 ސިޓީ

އަންގާފައިވެއެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން، މި މަސައްކަތް ކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއް ދިނުމަށްފަހުވާކަމަށާއި، މި މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި މިކަން ކުރިއަށް ގެންގޮސްފައިނުވާނަމަ، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގައިވާ ގޮތުގެ މަތިން އެއްބަސްވުން ބާތިލުކުރުވާނެކަން ސަނީ ފާމައަށް 01 އޮގަސްޓް 2019 ގައި އަންގާފައިވެއެވެ.[42]

129. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަނީ ފާމައަށް 01 އޮގަސްޓް 2019 ގައި ފޮނުވި ސިޓީއާ ބަލާލާތީ، ސަނީ ފާމައަށް ދީފައިވާ މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ކުރަން ހުށަހަޅާފައިވާ މަސައްކަތްތަކެއް ކޮށްފައިނުވާތީ، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާގެ ދަށުން އެއްބަސްވުން ބާތިލުކޮށްފައިވަނީ އޭގެ 01 (އެކެއް) އަހަރު ފަހުންނެވެ.

130. ބަޔާންވެރިޔަ ދީ ސިޓީގައިވެސް މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ފާހަގަކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާއާ އެއްގޮތަށް ސަނީ ފާމާގެ ފަރާތުން ވަގުތުގައި މަސައްކަތްކޮށްފައިނުވާކަމެވެ. އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރަނީ އެ ފަރާތުން ހުރިހާ ބީލަމާއި، އެއްބަސްވުމުގައި ހިމެނޭ ޕްރޮޖެކްޓާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްކުރުމަށެވެ.

131. އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ޢަމަލުކުރުމަށް އޮތް ޕްރޮޖެކްޓާއި އެއްގޮތަށް ޢަމަލުކުރެވުން ނެތްނަމަ، އެކަން 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައި އެންގުމާއި، ޕްރޮޖެކްޓާއި އެއްގޮތަށް މަސައްކަތް ކުރިއަށްގެންދާނަމަ ޕްރޮޖެކްޓް އިސްތިހާރުކުރުމުގެ އިޖުރާއަތު ފެށި ކުރިއަށް އަންނަ އިޖުރާއަތަކީ، އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ކަން ބަޔާންކުރުމެވެ. އެކަމުގެ ޒިންމާ އޮންނާނީ ކުއްހަން ދޫ ފަރާތުގެ މައްޗަށެވެ. އަދި މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށެވެ. މި ބާރުތަކުގައި، ސަނީ ފާމައަށް މަސައްކަތް ނުކުރި، ޕްރޮޖެކްޓް ތަންފީޒުކުރުމަށްވެސް އެ ފަރާތާއި ބަލާލުމުން އޮތް ހުރަސްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެ ހުރަސްތަކަށް ނަތީޖާދިނީ، މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އޮތް ޒިންމާ ޝަރުޠެކެވެ. އެހެނަސް، އެއްބަސްވުމުގައިވާ ޕްރޮޖެކްޓް އަދި ޕްރޮޖެކްޓާއި އެއްގޮތަށް ސަނީ ފާމައަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެފަހުގައިވެސް މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް

---

[42] މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން 01 އޮގަސްޓް 2019 ގައި ސަނީ ފާމައަށް ފޮނުވާފައިވާ ނަންބަރު 30-E/INDIV/2019/424 ސިޓީ

ކުއްޔަށްދީފައިވާ ރަށް ހަވާލުކުރުމުގެ ޟިމްނީ ޝަރުޠު އޮވެގެ، އެ ޟިމްނީ ޝަރުޠާއި މިނިސްޓްރީން ޚިލާފުވެފައިވާކަން އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ. މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެ ޟިމްނީ ޝަރުޠާއި ޚިލާފުވުމުގެ ނަތީޖާއަކީ ސަނީ ޔާވްއަން އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން އަދާކުރަންޖެހޭ ޒިންމާއި މަސްއޫލިއްޔަތު އަދާކުރުމަށް ނުކުޅެދުމެވެ. އަދި އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމުގައި އުޅެދުން ދިމާވެގެން، އެ ރަށް ބޭނުންކުރުމަށް އޮތް ހުރަސް ނިމިގެންދިޔުމުން، އެކަމަ ހުރަހެއްނެތްކަމަށް މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ސަނީ ޔާވްއަ ހިއްސާކުރެވިފައިނުވެ އިސްވެ ބަޔާންކުރެވިއްޖެއެވެ.

132. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމަށް ހަވާލާދީފައިވާ މާއްދާއަކީ އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާއެވެ. އެ މާއްދާގައިވީ، އެއްބަސްވުމުގެ 38 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ގޮތަށް ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުން ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ، އެ ޚިލާފުވުން ރަނގަޅު ކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަސް ދޫކޮށްދީފައިވާނަމައި، މި މާއްދާގައި އެ ޚިލާފުވުން ރަނގަޅުނުކޮށްފިނަމަ، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުގެ އަތުން ރަށް ވަކިކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާކަމުގައެވެ. މި އެއްބަސްވުމުގެ 38 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރަނީ، އެއްބަސްވުމުގެ 9 ވަނަ މާއްދާ ފިޔަވައި އެހެން މާއްދާއާ ޚިލާފުވާ ކޮންމެ ޙާލަތެއްގައި، ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތް ޖޫރިމަނާކުރުމުގެ ބާރު މިނިސްޓްރީއަށް ލިބިގެންވާކަމުގައެވެ.

133. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރި ތާރީޚުގެ 01 (އެކެއް) އަހަރުކުރިއަށް ނިސްބަތްވާ ނޯޓިސަކަށް ބަލާފައި ކަމަށްވާއިރު، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ލިޔުން އެ ރަށް ތަރައްޤީކުރުމުގެ މަސައްކަތްތައް ކުރިއަށް ގެންދެވޭނޭގޮތަކަށް އުނދަގޫކޮށްފިއެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމުގެ 10 ވަނަ މާއްދާއާ އެއްގޮތަށް މަސައްކަތްކުރެވިފައިނުވަނީ މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އަދާކުރަންޖެހޭ ޒިންމާ އަދާކޮށްފައިނުވާކަމުގައިވިޔަސް، މިކަމާ ގުޅިގެން މަޝްވަރާކުރުމުން ކަމާ ނުވަތަ އެއްބަސްވުމުގެ ތުރުރިން ކަންކަން ބައްދަލުކުރުމަށް މަސައްކަތްކޮށްފައިވާކަމެއް އެނގެންނެތެވެ.

134. އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ކުރިން ކުއްޔަށް ހިފާ ފަރާތުން ވެފައިވާ ޚިލާފު ރަނގަޅުކުރުމަށް 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ މުއްދަތެއް ލިޔުމުން ދީ، މި މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި އެކަމެއް ރަނގަޅުނުކުރެވިއްޖެނަމަ،

އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް، އެ ރަށް ވަކިކުރުމުގެ ބަދަލު އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާއިން ދީފައިވާއިރު، މި މާއްދާގައި ބަޔާންކުރާ ފަދަ ބާޠިލުކުރުމުގެ 30 (ތިރީސް) ދުވަސް ކުރިން ދޭންޖެހޭ ނޯޓިސް ދީފައިވާކަން އެނގޭކަންނެތެވެ. އިސްވެ ބަޔާންކުރި ފަދައިން ބާޠިލުކުރުމަށް ފޮނުވި ސިޓީގައި ޙަވާލާދީފައިވަނީ އޭގެ 01 (އެކެއް) އަހަރުގެ ކުރިން ފޮނުވި ސިޓީއަކަށެވެ. މިއީ ވެސް ސުވާލު އުފެދޭ ކަމެކެވެ.

135. ބަޔާންވެދިޔަ ކަންކަމުގެ އަލީގައި، އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން ރަށުގައި މަސައްކަތްކުރެވޭ ގޮތަށް، އެއްވެސް ހުރަހެއްނެތި ރަށް ބޭނުންކުރެވޭގޮތަށް ރަށް [illegible] [illegible] ޙަވާލުކުރުމުގެ އެންމެ އަސާސީ އިލްތިޒާމް އޮތީ މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް ކަމުގައިވާއިރު، އަދި މިއީ ދެ ފަރާތުގެ ދެމެދު ވެފައިވާ ރަށް ކުއްޔަށްދިނުމުގެ އެއްބަސްވުމުގެ ދަށުން މިނިސްޓްރީގެ މައްޗަށް އޮތް ޒިންމާ [illegible]، މި އަސާސީ މަސްއޫލިއްޔަތު މިނިސްޓްރީން އަދާނުކޮށް، އެއްބަސްވުމުގެ 40 ވަނަ މާއްދާއާ ޚިލާފަށް، ނޯޓިސްނުދީ ސުވާލު އުފެދޭ ފަދައިން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ކަމުގައި ނުބެލެވެއެވެ.

136. އެހެންކަމުން، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ކަމުގައި ސާބިތު [illegible] [illegible] [illegible] ކަމުގައި ނުބެލެވެއެވެ.

ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުން ބަދަލުއެއް

137. އެއްބަސްވުމަކާ ޚިލާފުވެއްޖެނަމަ، އެކަމަށް ބަދަލުތަކެއް ލިބިދެއެވެ. މި ބަދަލުތައް ދެ ބައިކަށް ބެހިގެންވެއެވެ. އެއީ ކޮމަން ލޯ ނިޒާމުން ޤާއިމުވެފައިވާ ބަދަލުތަކާއި، [illegible] [illegible] (equitable remedy) ބަދަލުތަކެވެ. ކޮމަން ލޯ ނިޒާމުން ޤާއިމުވެފައިވާ ބަދަލުތަކުގެ ތެރޭގައި ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުން ހިމެނޭއިރު، [illegible] ބާރުގެ ބަދަލުތަކުގެ ތެރޭގައި، ވަކިގޮތަކަށް ޢަމަލުކުރުމުގެ އަމުރާއި (specific performance)، ވަކި ފަރާތަކަށް ކަމެއް ކުރުމަށް ނުވަތަ ނުކުރުމަށް ކޯޓުން ކުރާ injunction އަމުރާއި، އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށް އެއްބަސްވުން ވުޖޫދުވުމުގެ ކުރިން ހުރި ހާލަތަށް އަނބުރާ ގެނައުމުގެ rescission ގެ ބަދަލުތައް ހިމެނެއެވެ.

138. އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުވުމުން ދެވޭ މައިގަނޑު ފަރުވާއަކީ ގެއްލުމުގެ ބަދަލެވެ. އާންމު ގޮތެއްގައި ގެއްލުމުގެ ބަދަލަކީ މާލީ ބަދަލެވެ. އޭގެ މައިގަނޑު މަޤްޞަދަކީ އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުވި ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ އިލްތިޒާމް އަދާކުރިނަމަ، ގެއްލުންވި ފަރާތް ހުންނާނެ ހާލަތަށް ގެންދިޔުމަށް އަމާޒުކޮށްފައިވާ ބަދަލެކެވެ. މީގެ މާނައަކީ، އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފުނުވާ ފަރާތް އެއްބަސްވުމުގެ ޒަރީޢާއިން ހޯދާނެ ވިޔަފާރީގެ މަންފާ އޭނާއަށް ލިބިދިނުމެވެ. މިއީ Robinson v Harman[43] ޤަޟިއްޔާގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ ފަދައިން، ވަޢުދުވި ޢަމަލުގެ އަގު ލިބިގަތުމެވެ.

139. މައްސަލައިގެ ހާލަތަކާއި ވަރައިގަންނާ އެންމެހާ ކަންކަމުގެ މައްޗަށް ނަޒަރުކޮށް ތަފާތު ބާވަތްތަކުގެ ގެއްލުމުގެ ބަދަލުތައް ދެވިދާނެއެވެ. އެންމެ އާންމުކޮށް ނަގައިދޭ ގެއްލުމުގެ ބަދަލަކީ އެއްބަސްވުމުން ހާސިލުކުރުމުގެ އުންމީދުކުރި މަންފާގެ ނުވަތަ expectation damages ބަދަލެވެ.

140. މި ބަދަލުގެ ގޮތުގައި ސީދާ ގެއްލުމާއި ނުސީދާ ގެއްލުން ހިމެނެއެވެ. މިކަން ކޮންޓްރެކްޓާބެހޭ ޤާނޫނުގެ 23 ވަނަ މާއްދާގައި ކަނޑައަޅާފައިވެއެވެ. މި މާއްދާގައިވަނީ ކޮންޓްރެކްޓެއްގެ ބައިވެރިޔަކު އެ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފު ޢަމަލެއް ކޮށްފިނަމަ، އެ ޢަމަލުކުރުމުން ލިބުނު ގެއްލުމަކަށް އެބަދަލުކުރި މިޔަކު، ބަދަލުދޭން ޖެހޭނެ ކަމުގައެވެ. މިގޮތުން، ބަދަލުދޭންޖެހޭ ގެއްލުމަކީ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން ސީދާ ލިބޭ ގެއްލުމާއި، އެގޮތަށް ޚިލާފުވުމުން ލިބޭނެކަން ކޮންޓްރެކްޓްގެ ބައިވެރިންނަށް އެނގިފައިވާ ގެއްލުމެވެ.

141. ސީދާ ގެއްލުމާއި ނުސީދާ ގެއްލުމުގެ ތަފްސީލު ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ފަރުވާތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޓްރޭޑިންގ** ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކޮށްދީފައިވެއެވެ. ސީދާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހިސާބުކުރުމުގައި ކުރިން ޖެހިފައިވާ ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމުން ކޮންޓްރެކްޓްގެ އަދަދު ނުލިބުމުގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ފުރިހަމައަށް އަދާނުކުރުމުގެ ސަބަބުން ލިބޭ ގެއްލުމެވެ. ނުސީދާ ގެއްލުމަކީ ކުރިމަތިވުމުން މަސައްކަތް ފެށުމާއި ކުރާ ކަންކަމަށްޓަކައި ކޮންޓްރެކްޓާ ޚިލާފުވުމުގެ

---

[43] (1848) 1 Ex Rep 850

ނަތީޖާގެ ގޮތުން ލިބޭ ގެއްލުންތަކެވެ. މި ބަދަލު ނަގައިދެވޭނީ އެ ގެއްލުމަކީ ކޮންޓްރެކްޓާ ހިލާފުވެއްޖެނަމަ އެ ގެއްލުމެއް މެދުވެރިވާނެކަމަށް ކޮންޓްރެކްޓާ ހިލާފުވި ފަރާތަށް އެނގޭ، ނުވަތަ އެނގެންޖެހޭނެކަމަށް ޤަބޫލުކުރެވޭ ސަބަބުތަކެއް ހުންނަ ކަންކަމެވެ.

142. ސީދާ ގެއްލުމުގެ އަގާއި ނުސީދާ ގެއްލުމުގެ އަގު ވަކިސާފުން ހިސާބުކުރުމަށްފަހު، ސީދާ ގެއްލުމުގެ އަގާއި ނުސީދާ ގެއްލުމުގެ އަގުން އުނިކުރަންޖެހޭ އަދަދުތަކެއްވާކަމުގައި ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ **ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް** ގެ ޤަޟިއްޔާގައި ބަޔާންކުރައްވައެވެ. މިގޮތުން އަންނަނިވި އަދަދުތަކަށް ބަލާފައި، ތަޚްމީނުކޮށްފައިވެއެވެ.[44]

(ހ) މަސްއޫލު ފަރާތުން ކުރިއަން އޮޕަރޭޝަނުގައި އަދާކުރަންޖެހޭ އިލްތިޒާމުތައް އަދާކުރަން ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން ސަޕްލަޔަރުތަކުން ޚަރަދު.

(ށ) މަސްއޫލު ފަރާތުން ގެއްލުން ކުޑަކުރުމަށް މަސައްކަތެއް ނުކުރުމުގެ ސަބަބުން ހިނގާފައިވާ ޚަރަދު ނުވަތަ ލިބިފައިވާ ގެއްލުން.

(ނ) ޒިޔާނުގެ ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން ލިބިފައިވާ މަންފާތައް

(ރ) ޔަޤީން ނުކުރެވޭ ގޮތަށް އަދި އަސާސެއް ނެތި ލާފާކޮށްފައިވާ ގެއްލުންތައް

(ބ) ޒިޔާނުގެ މާދުރު ނަތީޖާއެއްގެ ގޮތުން ލިބޭ ގެއްލުންތައް

(ޅ) މަސްއޫލު ފަރާތުގެ ޢަމަލެއްގެ ސަބަބުން އިތުރުވި ގެއްލުން

(ކ) ތިންވަނަ ފަރާތެއްގެ ޢަމަލެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ އެ ދުރުދަރުން ވަންނަ އުނދަގޫވެސް ސަބަބަކާ ހުރެ މެދުވެރިވާ ގެއްލުން

143. ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/59 **ޓޫރުބް ކޮންސްޓްރަކްޝަން ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. މިނިސްޓްރީ އޮފް ހައުސިންގ އެންޑް އިންފްރާސްޓްރަކްޗަރ (ދައުލަތް)** ޤަޟިއްޔާގައި،

---

[44] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2019/SC-A/85 (ދައުލަތް ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް) ޤަޟިއްޔާގެ 87 ވަނަ ނުކުތާއިން 99 ވަނަ ނުކުތާއަށް

ދައުލަތާ ވ. ވިލާ އެއަރ ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ޤަޟިއްޔާއާއި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 2020/SC-A/38 ސޮންބަރ އެންޓަރޕްރައިސަސް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ވ. ޓޫރިޒަމް އިންވެސްޓްމަންޓް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑް ޤަޟިއްޔާއަށް ބަލާއިރު، ކޮންޓްރެކްޓާ ހިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން ނަގައިދޭ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމުގެ ކުރިން އަސާސީ ކަމެއްގެ ގޮތުގައި ކޮންޓްރެކްޓުގެ ބައިވެރިންގެ ތެރެއިން ކޮންޓްރެކްޓާ ހިލާފުވީ ކޮން ފަރާތަކުންކަން ދެނެގަންނަންޖެހެއެވެ. މި މައްސަލައިގައި، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ ޝަރުޠުތަކާއި ހިލާފުވެފައިވާކަމަށް ކަނޑައެޅިދާނެއެވެ. އަދި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ ހަމަތަކާއި އެއްގޮތަށް ނުވަނިކޮށްވެސް ބާޠިލުކުރެވިދާނެއެވެ. އެހެންކަމުން، މިކަމުން އެނގި ހާމަވެގެންދަނީ މިނިސްޓްރީން އެއްބަސްވުމާއި ހިލާފުވެފައިވާކަމެވެ.

144. މި މައްސަލައިގައި ސަބީ ފާމްގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާ އެ ފަރާތާއި މިނިސްޓްރީއާ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާއި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ހިލާފުވެ، މި އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކުރުމުގެ ސަބަބުން ސަބީ ފާމަށް ލިބިފައިވާ ގެއްލުން ކަމުގައިވާ 321,009.00 (ތިންލައްކަ އެކާވީސްހާސް ނުވައެއް ރުފިޔާ ސުފުރު) އާއި ގެއްލިފައިވާ އާމްދަނީގެ [illegible] ދޭންޖެހޭ 4,532,566.00 (ހަތަރުމިލިއަން ފަސްލައްކަ ތިރީސް ދެހާސް ފަސްސަތޭކަ ފަސްދޮޅަސް ހައެއް ރުފިޔާ ސުފުރު) އާއެކު ޖުމްލަ 4,853,575.00 (ހަތަރުމިލިއަން އަށްލައްކަ ފަންސާސް ތިންހާސް ފަސްސަތޭކަ ހަތްދިހަ ފަހެއް ރުފިޔާ ސުފުރު) ނަގައިދިނުމަށެވެ.[45] އަދި މިކަން ދައްކުވައިދީން ޕްރޮޖެކްޓް ފިނޭންޝަލް އެސެސްމަންޓް ރިޕޯޓް ހުށަހަޅާފައިވެއެވެ.

145. މިކަމާ ގުޅޭ ގޮތުން ސިވިލް ކޯޓުން ގޮތެއް ނިންމާފައިވެއެވެ. ސަބީ ފާމްގެ ފަރާތުން ގެއްލުމުގެ ބަދަލާއި ގުޅޭ ގޮތުން ހުށަހެޅި އިސްތިއުނާފު ނުކުތާތަކައި ޖަވާބުދާރީވެފައިވަނީ މި ނިންމުމުގައެވެ.

---

[45] މި މައްސަލައިގައި 03 މާޗް 2026 ގައި ޒުވާބު ކުރުމަށް ބާއްވާފައިވާ ޝަރީޢަތުގެ މަޖިލީހުގައި މި ފަރާތުން ބަޔާންކޮށްފައިވާ ދިވެހި ދައުލަތުން ކަމުގައި ބަޔާންކުރެވިފައިވާ ޢަދަދުގެ ކުރުކޮށްފައެވެ. ޢަދަދަކީ ގޮތުން ރުފިޔާ ސުފުރުވެ.

146. ސިވިލް ކޯޓުން ނިންމާފައިވަނީ ދެ ފަރާތް ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ބާޠިލްކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި އެއްގޮތަށް ކަމުގައިވާތީ، ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ދަޢުވާގައި ހޯދުމަށް އެދިފައިވާ ފައިސާ ނަގައިދޭނެ މަގެއް ނެތްކަމުގައެވެ. މިއީ ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގެ ratio ނުވަތަ ހުކުމަށް އެ ކޯޓުން ވާސިލުވި ނަތީޖާއެވެ. އެއީ ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދެވޭނެ މަގެއް ނެތްކަމުގައެވެ.

147. މި އިސްތިއުނާފީ ނުކުތާގައި ސަނީ ފާމިން ޖަދަލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކޮށްފައިވަނީ ޞައްޙަގޮތުގައި ނޫންކަމަށް ބަލާ ހާލަތުގައި ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން އެދިފައިވާ ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ނަގައިދިނުމަކީ ބަހުސްގެ ބޭނުމަށް ސިވިލް ކޯޓުން ބަލައި، ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމެވެ. ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމުގައި[46] ބަހުސްގެ ބޭނުމަށް ފާހަގަކޮށްފައިވާ އެންމެހާ ކަންކަމީ އެ މައްސަލައިގެ ratio ކަމުގައިނުވާތީ، އަދި މި އިސްތިއުނާފުގެ މިސްރާބުގެ އަލީގައި، މިއީ މި އިސްތިއުނާފުގައި އޭގެ މައްޗަށް [illegible] ބެލެންޖެހޭކަމެއް ކަމުގައި ނުދެކެމެވެ.

148. ސިވިލް ކޯޓުގެ ނިންމުމާއި ޚިލާފަށް، މި އިސްތިއުނާފުގައި މި ކަނޑައެޅިގެންދަނީ، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުމުގެ [illegible] ޝަރުޠުތަކާއި ޚިލާފުވެފައިވާކަމާއި، އަދި އެއްބަސްވުން ބާޠިލްކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމުގެ [illegible] [illegible] ނޫންކަމުގައެވެ. މި ނިންމުމާއިއެކު، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ލިބިގަތުމަށް ސަނީ ފާމްގެ ހައްގުކަމެވެ. މި ބަދަލު ކަނޑައެޅުމަށް ގެއްލުމުގެ ބަދަލުގައި ދޭ ގޮތުން އިސްވެ ފާހަގަކޮށްފައިވާ ކަންކަމުގައި، **[illegible]** ޤަޟިއްޔާ އާއި **[illegible] ވ. [illegible]** ޤަޟިއްޔާގައި ބަދަލު ހިސާބުކުރާނެ ގޮތް ކަމުގައި ކަނޑައަޅާފައިވާ އުސޫލުތަކަށް ރިޢާޔަތްކޮށްގެންނެވެ.

149. މިފަދައިން މި ފާހަގަކުރަނީ ސަނީ ފާމްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ޕްރޮޖެކްޓް ފިނޭންސް އެސެސްމަންޓާ ގުޅޭ ގޮތުން މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ފާހަގަކުރާ އުނިކަންތައްތަކާ ހުރިކަމީ،

---

[46] ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާގެ "ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތް" ގެ 6 ގެ (ހ)

ބަދަލާއިމެދު އުފެދިފައިވާ ޝުބުހާތު އިންސާފުވެރިކަމާއިއެކު ކަނޑައެޅުމުގެ ބޭނުމުގައެވެ. އެހެނީ، މި މައްސަލައިގައި ސަރީ ޙާލަތް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ޙައްޤުވާކަމަށް މި ކޯޓުން ކަނޑައަޅާރިނދު، އިންސާފުވެރި އުސޫލުތަކުގެ ތެރެއިން، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ކަނޑައެޅިގެން ދިޔުން މުހިންމުކަމަށް ދެކެމެވެ.

150. ވީމާ، މި ނިންމުމާއިއެކު، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން ރަށް ހަވާލުކުރުމަށް އޮތް ޒިންމާ އަދާނުކުރުމުގެ ސަބަބުން އެއްބަސްވުމުގައިވާ ފަދައިން ސަރީ ޙާލަތް ހަވާލުކުރުމަށް ހުށަހަޅައި، އަދި މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އަދާކުރަންޖެހޭ ޒިންމާ އަދާނުކުރުން، އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފަށް ބާޠިލުކޮށްފައިވާ، ސަރީ ޙާލަތް ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ލިބިދެވެންޖެހޭކަމުގައި ދެކެމެވެ.

151. އެހެންކަމުން، މި މައްސަލައިގެ ނިންމުމުގައި އަލީގައި، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވުމީ އެއްބަސްވުމާއި ޚިލާފަށްކަމުގައިވާތީ، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ލިބިގަތުމަށް އެދި ސަރީ ޙާލަތުގެ ފަރާތުން ދަޢުވާކުރެވިފައިވަނީ، އެ ދަޢުވާ ބަލައިގަނެވޭ، ގެއްލުމުގެ ބަދަލު އަދަދު ކަނޑައަޅަންޖެހޭ ކަމުގައި ދެކެމެވެ.

މައްސަލަ ނިންމަން ފެންނަގޮތް

152. އިސްވެ ބަޔާންވެދިޔަ ކަންކަމުގެ އަލީގައި، ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ޤަޟިއްޔާއިން ކޯޓުގައިވާ ހުކުމް ބާޠިލުކޮށް، މިނިސްޓްރީގެ ފަރާތުން އެއްބަސްވުން ބާޠިލުކޮށްފައިވުމީ ދެފަރާތުގެ ދެމެދު ވެފައިވާ އެއްބަސްވުމާ ޚިލާފުކަމުގައިވާތީ، ސަރީ ޙާލަތަށް ލިބުނު ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް ސަރީ ޙާލަތް ދަޢުވާކުރުމުގެ ޙައްޤު ލިބިގެންވާކަމަށް ކަނޑައަޅަން ފެނެއެވެ.

ފަނޑިޔާރު ދީބާނާޒް ފަހުމީގެ ރައުޔު

153. ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔަށް އަރުވައިން ތާއީދު ކުރަމެވެ.

ފަނޑިޔާރު ޢަބްދުއްރައޫފް އިބްރާހީމްގެ ރައުޔު

154. ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުޙައްމަދުގެ ރައުޔަށް އަރުވައިން ތާއީދު ކުރަމެވެ.

އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ އިޖުރާއަތު ބާޠިލުކޮށްދިނުން[47]

155. މި ޤަޟިއްޔާ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގައި ޙުކުމްކުރުމުން، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓުގައި މި ޤަޟިއްޔާ އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ ޙައްޤު މައްސަލައިގެ ޚަސްމުންނަށް ލިބިގެންވެއެވެ. އާންމު އުޞޫލުއެއްގެ ގޮތުން[48] ދިވެހިރާއްޖޭގެ ސުޕްރީމް ކޯޓަށް މައްސަލަ އިސްތިއުނާފުކުރުމަށް ހުށަހެޅޭނީ ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުން ނިންމުން ނިންމާތާ 30 (ތިރީސް) ދުވަހުގެ ތެރޭގައެވެ.[49] މި މުއްދަތުގެ ތެރޭގައި ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ރިޕޯޓު ހަވާލުކޮށްފައިނުވާނަމަ، އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ މުއްދަތު ގުނަން ފަށާނީ ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ރިޕޯޓު ހަވާލުކުރާ ތާރީޚުން ފެށިގެންނެވެ.[50] އަދިނަމަވެސް، ޝަރީޢަތް ނިމުނުގޮތުގެ ރިޕޯޓުގެ ހުލާސާއަށް ބިނާކޮށްވެސް އިސްތިއުނާފަށް ހުށަހެޅިދާނެއެވެ.[51]

---

[47] ކޯޓުން މައްސަލައިގެ ޙުކުމްކުރުމަށްފަހު، އެ ޙުކުމް އިސްތިއުނާފުކުރުމުގެ ޙައްޤު ލިބިގެންވާގޮތާއި، އިސްތިއުނާފުކުރެވޭނެ ކޯޓާއި، އިސްތިއުނާފުކުރަންޖެހޭ ވަގުތު ޚަސްމުންނަށް ސާފުކޮށްދޭންވާނެކަމާއި، އަދި މިކަން ޝަރީޢަތް ނިމުނު ގޮތުގެ ރިޕޯޓުގައި ބަޔާންކޮށްފައި އޮންނަންވާނެކަމުގައި މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 268 ވަނަ މާއްދާގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

[48] މިކަމުގައި ދެވޭ އިސްތިސްނާ މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ރ) ގައި ބަޔާންކުރެއެވެ.

[49] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ހ)

[50] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ށ)

[51] މަދަނީ އިޖުރާއަތުގެ ޤާނޫނުގެ 284 ވަނަ މާއްދާގެ (ނ)

ހުކުމް

ދެންފަހު، އިސްވެ ބަޔާންކޮށްދިޔަ ސަބަބުތަކާއި އެފަދައިން ހުރުމުން، ސަނީ ފާމް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑްގެ ފަރާތުން ހުށަހަޅާފައިވާ ނުކުތާތަކުގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށް،

ސިވިލް ކޯޓުގެ ނަންބަރު 1720/Cv-C/2021 ދަޢުވާއާއިން ކޮށްފައިވާ ހުކުމް ބާޠިލުކުރަން ކަނޑައަޅައި،

މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ / ދައުލަތް އާއި ސަނީ ފާމް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑާ ދެމެދު 28 އޮކްޓޫބަރު 2013 ގައި ވެފައިވާ އެއްބަސްވުން މިނިސްޓްރީ އޮފް ފިޝަރީޒް، މެރިން ރިސޯސަސް އެންޑް އެގްރިކަލްޗަރ / ދައުލަތް އިން ބާޠިލުކޮށްފައިވަނީ އެއްބަސްވުމާއި ހިލާފަށްކަމަށް ކަނޑައަޅައި،

އެއްބަސްވުމާއި ހިލާފުވުމުގެ ސަބަބުން ސަނީ ފާމް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑަށް ލިބުނު ގެއްލުމުގެ ބަދަލު ހޯދުމަށް ދަޢުވާކުރުމުގެ ޙައްޤު ސަނީ ފާމް ޕްރައިވެޓް ލިމިޓެޑަށް ލިބިގެންވާކަމަށް ކަނޑައަޅައި، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ހައިކޯޓުގައި މި މައްސަލަ ބެލި ފަނޑިޔާރުންގެ އިއްތިފާގުން ހުކުމްކޮށްފީމެވެ.

މިޤަޟިއްޔާ ބަލައި ހުކުމް ކުރީ:

ފަނޑިޔާރު ދީބާނާޒް ފަހުމީ

ފަނޑިޔާރު ހުޒައިފާ މުހައްމަދު
(ރިޔާސަތު)

ފަނޑިޔާރު ޢަބްދުއްރައޫފް އިބްރާހީމް